

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

HÜKÜMET SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE'DE HÜKÜMET SİSTEMİ
TARTIŞMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Muhammet Sait PINARBAŞI

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Köksal ÇALIŞKAN

Karabük
Haziran - 2017

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

HÜKÜMET SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE'DE HÜKÜMET SİSTEMİ
TARTIŞMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Muhammet Sait PINARBAŞI

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Köksal ÇALIŞKAN

Karabük
Haziran - 2017

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Muhammet Sait Pınarbaşı'na ait "Hükümet Sistemleri ve Türkiye'de Hükümet Sistemi Tartışmaları" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Kamu Yönetimi Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği / ~~oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	: Doç. Dr. İlyas SÖĞÜTLÜ	
Danışman Üye	: Yrd. Doç. Dr. Köksal ÇALIŞKAN	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Metin TÜRKMEN	

Tez Sınavı Tarihi : 20.06.2017

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

21 / 06 / 2017

Muhammet Sait PINARBAŞI

TEŞEKKÜR

Tez çalıőmam sűrecinde destek ve katkılarını esirgemeyen deęerli danıőman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Köksal ÇALIŐKAN'a, gösterdięi sabır ve anlayıő için eőim Seçil Nur PINARBAŐI'na, sűrete bana yaőam kaynaęı olan oęlum Yekta Ege PINARBAŐI'na ve varlıklarından daima gű aldıęım yanımda olan herkese teőekkűrlerimi sunuyorum.

Muhammet Sait PINARBAŞI

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
KISALTMALAR.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM HÜKÛMET SİSTEMLERİ

1.1. KUVVETLER BİRLİĞİ SİSTEMLERİ.....	5
1.1.1. Yürütme Organında Birleşme	5
1.1.1.1. Mutlak Monarşi	5
1.1.1.2. Diktatörlük	5
1.1.2. Yasama Organında Birleşme: Meclis Hükûmeti	6
1.2. KUVVETLER AYRILIĞI SİSTEMLERİ	6
1.2.1. Sert Kuvvetler Ayrılığı: Başkanlık Sistemi	6
1.2.1.1. Başkanlık Sisteminin Tanımı ve Tarihsel Seyri.....	6
1.2.1.2. Başkanlık Sisteminin Yapısı ve Özellikleri	9
1.2.1.2.1. Başkanlık Sisteminde Yasama: Kongre	9
1.2.1.2.1.1. Kongre Üyelerinin Seçimi	11
1.2.1.2.1.2. Kongrenin İşleyişi	12
1.2.1.2.1.3. Kongrenin Yetki ve Görevleri	13
1.2.1.2.2. Başkanlık Sisteminde Yürütme.....	15
1.2.1.2.2.1. Başkan.....	15

1.2.1.2.2.2.	Başkan Yardımcısı.....	18
1.2.1.2.2.3.	Bakanlar	19
1.2.1.3.	Başkanlık Sisteminin Değerlendirilmesi.....	20
1.2.1.3.1.	Başkanlık Sisteminin Avantajları	21
1.2.1.3.2.	Başkanlık Sisteminin Dezavantajları.....	23
1.2.2.	Yumuşak Kuvvetler Ayrılığı: Parlamenter Sistem.....	24
1.2.2.1.	Parlamenter Sistemin Tanımı ve Tarihsel Seyri.....	24
1.2.2.2.	Parlamenter Sistemin Yapısı ve Özellikleri	28
1.2.2.2.1.	Parlamenter Sistemde Yasama	30
1.2.2.2.2.	Parlamenter Sistemde Yürütme.....	31
1.2.2.2.2.1.	Yürütmenin İki Başlı Oluşu.....	32
1.2.2.2.2.2.	Devlet Başkanının Siyasi Sorumsuzluğu.....	33
1.2.2.2.2.3.	Yürütmenin Yasamaya Karşı Siyasi Sorumluluğu.....	34
1.2.2.2.2.4.	Yürütmenin Yasamayı Fesih Yetkisi	35
1.2.2.3.	Parlamenter Sistemin Değerlendirilmesi	36
1.2.2.3.1.	Parlamenter Sistemin Avantajları	36
1.2.2.3.2.	Parlamenter Sistemin Dezavantajları.....	38

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE HÜKÜMET SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1.	OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E TÜRKİYE'DE HÜKÜMET SİSTEMİNİN EVRİMİ	41
2.1.1.	1876 Kanun-i Esasi	41
2.1.1.1.	I. Meşrutiyet	42
2.1.1.2.	II. Meşrutiyet	43
2.1.2.	1921 Anayasası	44
2.1.3.	1924 Anayasası	45
2.1.4.	1961 Anayasası	46
2.1.5.	1982 Anayasası	47

2.2. 1982-2016 YILLARI ARASINDA YAPILAN ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ.....	49
2.3. 2016 YILI İTİBARIYLA TÜRKİYE’DEKİ HÜKÛMET SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	51
2.3.1. Yürütme Yetkisi ve Görevi:	52
2.3.1.1. Cumhurbaşkanı	52
2.3.1.1.1. Seçimi ve Tarafsızlığı	52
2.3.1.1.2. Görev ve Yetkileri.....	52
2.3.1.1.2.1. Yasama Alanındaki Yetkileri	53
2.3.1.1.2.2. Yürütme Alanındaki Yetkileri.....	53
2.3.1.1.2.3. Yargı Alanındaki Yetkileri	54
2.3.1.1.3. Sorumsuzluğu	54
2.3.1.2. Bakanlar Kurulu	55
2.3.1.2.1. Kuruluşu ve Güvenoyu	55
2.3.1.2.2. Görevi ve Siyasi Sorumluluğu	55
2.3.2. Yasama Yetkisi ve Görevi	57
2.4. TÜRK SİYASAL SİSTEMİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER.....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE HÜKÛMET SİSTEMİ TARTIŞMALARI VE CUMHURBAŞKANLIĞI BAŞKANLIK MODELİ

3.1.1982 -2016 ARASI DÖNEMDE HÜKÛMET SİSTEMİ TARTIŞMALARI..	60
3.1.1. 1982-2002 Arası Hükûmet Sistemi Tartışmaları	60
3.1.2. 2002-2016 Arası Hükûmet Sistemi Tartışmaları	62
3.1.3. Bilimsel Tartışmalar	69
3.1.3.1. Başkanlık Sistemi Taraftarlarının Görüşleri.....	69
3.1.3.2. Başkanlık Sistemi Karşıtlarının Görüşleri.....	71
3.2. 2016 SONRASI DÖNEMDE HÜKÛMET SİSTEMİ TARTIŞMALARI VE CUMHURBAŞKANLIĞI BAŞKANLIK MODELİ	73
3.2.1. Cumhurbaşkanının Nitelikleri ve Seçimi	74

3.2.2.	Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri	76
3.2.3.	Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.....	79
3.2.4.	Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu	81
3.2.5.	Cumhurbaşkanı Yardımcıları, Cumhurbaşkanına Vekâlet ve Bakanlar	83
3.2.6.	Türkiye Büyük Millet Meclisi.....	85
3.2.7.	Yargı.....	89
3.2.8.	Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı Seçimleri	93
3.2.9.	Olağanüstü Hal Yönetimi.....	94
3.2.10.	Bütçe	96

SONUÇ	99
KAYNAKÇA	101
ÖZET	109
ABSTRACT	110
ÖZGEÇMİŞ	111

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ANAP	: Anavatan Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: Merkezi İstihbarat Teşkilatı
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemeleri
DP	: Demokrat Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
HSYK	: Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PKK	: Partiya Karkeren Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Senato ve Temsilciler Meclisi'nin Karşılaştırılması.....	10
--	----

GİRİŞ

Hükûmet etme biçimlerini araştırma isteği uzun bir geçmişe sahiptir. Aristoteles, M.Ö. 320'lerde 158 Yunan sitesinin anayasalarını karşılaştırarak bu geleneğin başlatıcısı olmuştur. Ancak Aristoteles sonrasında başlayan ve günümüze değin uzanan süreçte hem devlet hem de demokrasi fikri önemli niteliksel değişimler geçirmiştir. Bu süreçte kuvvetler ayrılığı kuramı belirleyici bir öneme sahiptir. Bu modele göre günümüzde birbirinden ayrılan üç ayrı demokratik hükûmet sistemi bulunmaktadır: Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ortaya çıkan başkanlık sistemi, Fransa'da ortaya çıkan yarı başkanlık ve İngiltere'de ortaya çıkan parlamenter sistem.

Türkiye; 1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) ve 1923 yılında da Cumhuriyetin ilanı ile bu hükûmet sistemleri arasından parlamenter sistem yönünde tercihte bulunmuştur. Ancak parlamenter sistem koalisyon hükûmetlerinin oluşmasına sebebiyet vermesi ve bunun da bir siyasal istikrar sorununa yol açması yumuşak güçler ayrılığı ilkesinin hükûmet ile parlamento arasında bir bağ oluşturması ve yasamanın yürütmeye bağımlı bir hale gelmesi gibi nedenlerle önemli ölçüde eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin sonucu ise 1990'lı yıllardan itibaren giderek artan bir şekilde Türkiye'nin gündemini meşgul etmeye başlayan siyasal sistem tartışmalarının ortaya çıkması olmuştur.

Bu tartışmaların sonucunda parlamenter sisteme alternatif olarak güçlü yürütme ve sert kuvvetler ayrılığı ilkeleri ile şekillenen başkanlık sistemi gündeme gelmiştir. Başkanlık sistemi bilindiği üzere Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanan hükûmet sistemidir. Öte yandan bu tartışmalar başkanlık sisteminin Türkiye'de ne ölçüde uygulanabilir olduğu sorusunu gündeme getirmiştir. Bu soruya cevap olarak belli başlı üç eğilimin olduğu gözlemlenmektedir:

1) Başkanlık sistemi yanlıları: Burhan Kuzu, Bülent Bal, Hasan Tahsin Fendoğlu, Adnan Küçük,

2) Başkanlık sistemi karşıtları: Ersin Kalaycıoğlu, Ergun Özbudun, Hasan Tunç, Nur Uluşahin, Erdoğan Teziç, Pınar Akçalı, İlter Turan, Sait Yılmaz,

3) Her iki görüşü birleştirmeye çalışanlar: Murat Yanık, Ertan Beceren, Cemal Fedayi, Bülent Yavuz, Serap Yazıcı.

Parlamentar sistemin Türkiye için uygun olmadığını her defasında vurgulayan Kuzu, “Her Yönü İle Başkanlık Sistemi” (2011) adlı eserinde başkanlık sisteminin avantaj ve dezavantajları ile en iyi sistem olduğunu belirtmektedir. Sert kuvvetler ayrılığına dayanan başkanlık sisteminde, başkanın yetkilerinin parlamenter sistemdeki başbakanından az olduğuna da değinmektedir. Bununla olası bir diktatörlük ihtimalinin parlamenter sistemde daha yüksek olduğu ima edilmektedir.

Ersin Kalaycıoğlu; “Başkanlık Rejimi: Türkiye’nin Diktatörlük Tehdiidiyle Sınavı” (2005) isimli eserinde başkanlık sisteminin çok partili bir sistemde kurulmasının, mevcut demokrasiyi ayakta tutamayacağından bahsetmiştir. Buna göre Türkiye çok partililik eğilimine sahiptir. Kalaycıoğlu ayrıca başkanlık sisteminin kurumsal ve siyasal bir istikrarsızlık ortamı oluşturacağını ve bunun sonucunda da sistemin çökmeye eğilimli bir hal alacağını iddia etmiştir. Bu yüzden Kalaycıoğlu, Türkiye’nin başkanlık sistemine geçmesini Rus ruleti oynamaya benzetmektedir.

Murat Yanık’ın “Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği” (2013) adlı eserinde bütün siyasal sistemlerin uygulanacakları ülke şartlarına göre olumlu veya olumsuz etkilerinin olabileceğinden bahsetmektedir. Başkanlık sisteminin darbelere yol açacağını söyleyen yazarlara karşı; parlamenter sistemi uygulayan Türkiye’de 1960’dan bu yana üç darbe olduğunu dile getirerek, darbelerin ortaya çıkmasındaki sebeplerin ülkelerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarından kaynaklandığını belirtmiştir.

Bu çalışma Türkiye’deki hükümet sistemi tartışmalarını güncel gelişmeler ışığında ele almak amacındadır. Çalışmada konu ile alakalı mevcut birincil ve ikincil kaynaklardan oluşan literatür incelenerek derleme metodu ile bir sonuca gidilmesi hedeflenmektedir. Çalışmanın belli yerlerinde karşılaştırmalı analizlere yer verilmiştir.

Bu amacı gerçekleştirmek için; birinci bölümde genel olarak hükümet sistemleri genel hatları ile incelenerek avantaj ve dezavantajları belirlenmektedir. Türkiye'deki siyasal yapının parlamenter sistemden başkanlık sistemine evrilmesinden dolayı bu bölümde ağırlıklı olarak kuvvetler ayrılığı sistemlerinden başkanlık sistemi ve parlamenter sistem ele alınmaktadır.

İkinci bölümde Türkiye'deki parlamenter sisteme değinilmektedir. Tarihsel süreç içerisinde uygulanan anayasalar ve anayasa değışiklikleri sonrası kendi içerisinde kısmi değışiklikler barındıran Türk siyasal sistemi incelenmektedir.

Üçüncü bölümde 1982'den bu yana süre gelen hükümet sistemi tartışmaları ve Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Anayasa Değışiklik Teklifi ile Meclis'e sunduğu başkanlık sistemi modeli incelenmiştir. Buna ek olarak Anayasa Komisyonu'ndaki başkanlık sistemine ilişkin yapılan tartışmalara yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜKÛMET SİSTEMLERİ

Kuvvetler ayrılığı düşüncesinin kökeni Antik Yunan dönemine kadar gitse de esasen bu ilkeyi ilk dile getiren düşünür John Locke olmuştur. Ancak kuvvetler ayrılığı kuramı bilimsel olarak ilk defa Montesquieu'nün "Kanunların Ruhı" isimli eserinde yer bulmuştur. Montesquieu yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin birbirlerinden ayrılması gerektiğini öngörerek kuvvetler ayrılığı teorisini oluşturmuştur.

Montesquieu istikrarı temel alan diğer düşünürlerin aksine teorisini özgürlük üzerine kurmuştur (Uluşahin, 1999: 69). Montesquieu'ye göre yürütme kuvveti bir monarkın elinde bulunmalıdır. Ancak yasama kuvvetinin bir kişi yerine birden fazla kişi tarafından kullanılması gerektiğinden bahsetmiştir. Yasama kuvvetinin birbirlerini sınırlandırma yetkisine sahip olan iki bölümden oluşması gerektiğini, bu bölümlerin birisinin asiller bir diğerinin de halkın temsilcilerinden oluşması gerektiğini belirtmiştir. Yargı kuvvetini de halktan seçilecek olan kimselerin oluşturması ve herhangi bir zümrenin elinde olmaması gerektiğinden bahsetmiştir. Bu üç kuvvetin de sınırlı kuvvetler olması gerektiğini ve bu durumun bozulması durumunda hürriyetin ortadan kalkacağını iddia etmiştir (Gözler, 2007: 83-84).

Hükûmet sistemlerinin tasnifinde yargı kuvveti kural olarak ayrı tutulmaktadır. Yani yalnızca yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkiler hesap edilmektedir. Buna göre hükûmet sistemleri kuvvetler birliği ve kuvvetler ayrılığı olarak ikiye ayrılmaktadır. Kuvvetler birliği sistemleri de kendi içerisinde kuvvetlerin yasamada ve yürütmede birleştiği sistemler olarak ayrılmaktadır (Turhan, 1989: 21). Kuvvetlerin yasamada

birleştigi sistem “meclis hükümet sistemi”, yürütmede birleştigi sistemler ise mutlak monarşi ve diktatörlüklerdir (Gözler, 2007: 84-85).

Kuvvetlerin ayrılığında kaynaklanan sistemler de yumuşak ve sert kuvvetler ayrılığı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yumuşak kuvvetler ayrılığı parlamenter sistem, sert kuvvetler ayrılığı ise başkanlık sistemi olarak adlandırılmaktadır (Gözler, 2007: 85).

1.1. KUVVETLER BİRLİĞİ SİSTEMLERİ

1.1.1. Yürütme Organında Birleşme

1.1.1.1. Mutlak Monarşi

Mutlak monarşilerde yasama, yürütme ve yargı kuvvetleri iktidarı oluşturan hükümdarın şahsında birleşmiştir. Dolayısıyla hükümdar sınırsız bir güce sahiptir (Hekimoğlu, 2010: 54). Bunlara ek olarak hükümdarın devletin içinde asli organlar kurabilme ve bu organların yetkilerini belirleme, istediği takdirde de verdiği yetkileri geri alma hakkına da sahiptir (Hazır, 1990: 147).

1.1.1.2. Diktatörlük

Diktatörlük bir liderlik biçimi olmasının yanında bir hükümet sistemidir. Yasama yürütme ve yargı kuvvetlerinin bir kişinin veya zümrenin egemenliğinde bulunduğu rejimler diktatörlük olarak adlandırılabilir. Bu tarz yönetimlerde yönetilenlerin rızası aranmamakta ve bütün güç merkezde toplanmaktadır (Gözler, 2007: 86).

Bununla beraber diktatörlüklerde her türlü direniş güç kullanarak bastırılmaktadır. Politik yetkiler halka veya temsilcilerine verilmemektedir. Demokratik bir rejim olmayan

diktatörlüklerin demokratik yöntemlerle seçilen kişiler tarafından oluşturulmaya çalışılması tehlikesi vardır (Hekimoğlu, 2010: 78-79).

1.1.2. Yasama Organında Birleşme: Meclis Hükûmeti

Meclis hükûmeti sisteminde halkın seçtiği yasama meclisinin devletin diğer bütün organlarının üzerinde üstünlüğü söz konusudur (Hekimoğlu, 2010: 103). Bu sistemde yürütmenin içinde üstün bir devlet başkanı bulunmamaktadır. Yasamanın içinden seçilen üyelerle oluşturulan yürütme yasamanın takdirine bağlı olarak görevden alınabilir (Hazır, 1990: 146).

Meclis hükûmeti sisteminin ayırt edici 3 temel özelliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, devlet başkanlığı ve hükûmet başkanlığı makamı bulunmamaktadır. Yani devletin birliği ve temsili meclistedir. İkinci olarak yürütme kuvveti bağımsız bir tüzel kişiliğe sahip değildir. Tek siyasi güç meclistir. Üçüncüsü de meclisin görevinin sürekli olmasıdır. Sadece yasama faaliyeti ile sınırlı görevleri bulunmadığından devletin devamlılığı için sürekli açık konumdadır (Karatepe, 2013: 224).

1.2. KUVVETLER AYRILIĞI SİSTEMLERİ

1.2.1. Sert Kuvvetler Ayrılığı: Başkanlık Sistemi

1.2.1.1. Başkanlık Sisteminin Tanımı ve Tarihsel Seyri

Temsili demokratik sistemlerde hükûmet etme yöntemlerinden bir tanesi olan başkanlık sistemi, bünyesinde kuvvetler ayrılığını katı bir halde işleten, kuvvetlerin birbirlerini kontrol etmesini sağlayan ancak icra organının üstünlüğünün benimsendiği temsili bir hükûmet şeklidir (Kuzu, 2011: 11).

Sartori'ye göre bu sistemin üç tanımlayıcı kriteri vardır; zorunlu, fakat yeterli olmayan birinci tanımlayıcı kriter devlet başkanının belirli süre için ya direkt olarak ya da yakın bir biçimde vatandaşlar tarafından seçilmesidir. İkinci kriter, hükûmetin parlamentonun oyuyla ne atanması ne de düşürülmesinin mümkün olmamasıdır. Üçüncüsü ise başkanın yürütme organını yönlendirmesidir. Buna göre, bir siyasal sistemde eğer devlet başkanı halk oyuyla belirleniyorsa, önceden belirlenmiş görev süresine sadık kalarak parlamentonun oyu ile görevinden uzaklaştırılmıyorsa ve atanan hükûmetlere başkanlık ediyor veya hükûmetleri diğer yöntemler ile yönlendiriyorsa bu sisteme başkanlık sistemi denebilir. Bu şartlar bir bütün olarak oluştuğunda karşımızda saf bir başkanlık sisteminin bulunduğunu söyleyebiliriz (Sartori, 1997: 113-115).

Başkanlık sistemi 1787 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde oluşturulan Kurucu Meclisin planlı çalışmaları neticesinde sonuca ulaştırılmıştır. Parlamenter sistemin aksine pratiğe geçirilmeden çok daha evvel düşünüldükten sonra uygulamaya konmuştur (Kuzu, 2005: 167). Kuzey Amerika kıtası keşfinden yaklaşık iki buçuk yüzyıl sonra 1763 tarihinde imzalanan Paris Barış Antlaşması ile büyük ölçüde İngiltere'nin sömürgesi haline gelmiştir. Ancak bu durum uzun sürmemiştir. İngiltere bu barış antlaşmasına sebep olan Yedi Yıl Savaşları'nın maliyetini sömürgelerden çıkarmak amacıyla vergileri artırma yoluna giderken, Amerika'daki 13 Koloni de 1774'de Philadelphia'da toplanarak bağımsızlık yolunda ilk adımı atmışlardır. Bu toplantı sonucu bir Haklar Bildirgesi yayınlanmış ve sömürgelerin bir takım haklarının olduğu ileri sürülmüştür. Philadelphia'da toplanan Amerika Birleşik Devletleri Kongresi üyeleri, demokratik bir sistem kurma hedefi bulunan ve bundan dolayı birlikte olan ilk kurucu üyelerdir. Demokratik bir sistem kurmak için toplanan bu üyeler neler isteyip neler istemediklerini çok iyi bilmektedirler ve bu konuda tam olarak samimidirler. Amerikan kolonileri bünyesinde yaşayan insanlar, İngiltere idaresinde yaşamamak ve bundan kurtulmak için savaşa girmişlerdir ve savaşıp bu durumdan kurtulmuşlardır. Kendi yasalarını yaparak yaşadıkları toprakta geleceğin inşasını kendileri belirlemek arzusunda idiler. Kendilerinin ana özgürlüklerine müdahale etmeyecek bir devlet kurma amaçları vardır. Fakat tabii bunu yapmak kolay olmamıştır (Turgut, 1998: 13).

Böylelikle 13 Koloninin İngiltere'ye karşı bağımsızlık savaşı başlamıştır. Koloniler ardından 1776 İstiklal beyannamesini neşretmişlerdir. İlk başta bazı hürriyetlerini koruma amacı taşıyan Amerika'daki 13 farklı bölgedeki sömürülen halklar, özgürlüklerini ilan etmiş ve hepsi birer devlet olmuşlardır (Kuzu, 2011: 19-20). Amerika'da ilk önce 1777'de Anayasa oluşturulmuş, daha sonra da konfederasyon idaresi kurulmuştur. Fakat bu sistem konfedere devletlerin Kongre tarafından alınan kararları kabul etmemesi sonucunda sürdürülememiştir. Daha sonra 1787'de oluşturulan anayasa sonucunda konfederasyon bir federasyona dönüştürülmüş ve tıkanıklıkların giderilmesi için güçlü bir yürütme organı ihtiyacından dolayı başkanlık sistemi olarak adlandırılan bu sistem kurulmuştur (Kuzu, 2011: 19-20).

Başkanlık sisteminin şimdiye kadar işlediği tek ülke Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. Bunun sebepleri arasında en önemlisi ABD'nin federatif bir yapıya sahip olmasıdır. Başkanın sahip olduğu yetkilerinin suistimal edilmesi durumunda veya demokratik bir anlayıştan vazgeçmesi durumunda federe devletlerin organları ilk önce olmakla beraber ülkedeki bütün siyasi ve sivil kurumların başkana muhalefeti ile yapılan demokrasi dışı hamlelerinden vazgeçirmeye çalışırlar. Özer'e göre Amerika'nın sistemi federal yapıdan ziyade merkezi idaresi kuvvetli bir yapıda olsaydı bu durumun oluşması mümkün olmayabilirdi (Özer, 1998: 15).

ABD'nin etkisi ile çevredeki Latin Amerika ülkelerinin de başkanlık sistemi ile yönetildikleri görülmektedir. 1949'dan beri Kosta Rika, 1958'den beri de Venezüella bu sistemi kendilerine has koşullarda uygulamaktadırlar. Kolombiya'da 1974, Peru da 1979'dan bu yana hükümetler başkanlık sistemini uygulamaya çalışmaktadırlar. Brezilya, Uruguay, Arjantin ve Şili'nin olduğu birçok Latin Amerika ülkesinde başkanlık sisteminin demokratik bir şekilde uygulamaya çalışıldığı görülmektedir (Yaman, 2014: 85). Günümüzde başkanlık sistemine sahip ülke sayısı 38'e ulaşmış olmasına rağmen, bunların arasında neredeyse tek başarılı sonuç veren ülkenin ABD olduğu söylenebilir.

1.2.1.2. Başkanlık Sisteminin Yapısı ve Özellikleri

Arend Lijphart (1995: 92) başkanlık sisteminin iki ana özelliğinin bulunduğunu söylemektedir. Birincisi, anayasada belirli bir zaman dilimi için göreve gelen başkanın yasama organı tarafından istifaya zorlanamamasıdır. Diğerisi ise başkanın ya bir seçim heyeti vasıtasıyla ya da direkt olarak halk tarafından seçilmesiyle göreve gelmesidir. Sartori (1997: 115) başkanın seçilmesi konusundaki bu kriterlerde bir belirsizlik olduğunu ileri sürmektedir. Başkan seçiminde yetkili olan kurum veya parlamentonun kendi tercihini yapmasına izin verilip verilmemesi burada belirleyici etkindir. Eğer bu kurumların işlevi sadece bir mühür basma ile sınırlı kalıyorsa o durumda dolaylı veya dolaysız halk seçimi arasında bir fark olmamaktadır.

Sartori'ye göre (1997: 115) başkanlık sisteminin temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- a) Başkanın doğrudan yada dolaylı olarak halk tarafından seçilmesi.
- b) Yasama ve yürütme organlarının kesin olarak birbirinden ayrılması.
- c) Hükûmeti kurma ve idare etme yetkisinin başkana ait olması.
- d) Başkanın anayasal yetkilere ve sorumluluklara sahip olması.

Başkanlık sisteminde bir kişi hem yasamada hem de yürütmede yer alamaz. Yasama organı kanunları oluşturur, başkan bu çerçevede hükûmet etme görevine sahiptir. Organlar arasında koordinasyon ihtiyacından dolayı “fren ve denge” sistemi uygulanmaktadır (Erdoğan, 2001: 174).

1.2.1.2.1. Başkanlık Sisteminde Yasama: Kongre

Amerika Birleşik Devletleri Kurucu Meclisi ufak eyaletleri ikna edebilmek ve yetkilerin eşit dağıtılabilmesi için yasama organının çift meclisli bir yapıda olması yoluna gitmişlerdir. Küçük ve büyük eyaletler arası çekişmenin sonucu varılan uzlaşma; büyüklüklerinin önemi olmaksızın bütün eyaletlere eşit oy hakkı taşıyan bir meclis daha

meydana getirdi. İki meclisli yapının en önemli faydası birinin diğerinin yaptığı yanlışlıkları düzeltme imkânına sahip olmasıdır (Yanık, 1997: 54).

ABD'nin federal yapısı yasama organının iki meclisten meydana gelmesine yol açmıştır. Kongre adı verilen yasama organının birinci kanadını Temsilciler Meclisi, ikinci kanadını ise Senato meydana getirmektedir (Turhan, 1989: 33).

Tablo 1. Senato ve Temsilciler Meclisi'nin Karşılaştırılması

Senato	Temsilciler Meclisi
Eyalet içinden seçilirler	Yerel bölgelerden seçilirler
Görev süreleri 6 yıldır	Görev süreleri 2 yıldır
Federal görevlileri mahkûm etmek	Federal görevlilere ithamda bulunmak
100 üye	435 üye
Kuralların ve kısıtlamaların az oluşu	Kuralların resmi ve sayıca çok oluşu
Uzun tartışmalar	Sınırlı tartışmalar
Oy birliği ile karar alınması	Etkin komitelerin oluşu
Medyanın ilgisi ve daha fazla prestij	Az prestij sağlaması
Atamalar ve antlaşmalarda rıza verme	Harcamaları için yetkilendirme
Ulusal liderlik	Sınırlı veya yerel liderlik

Kaynak: (Schmidt vd., 1987: 417)

Anayasaya göre, meclisler kendi üyelikleri üzerinde yetki sahibidirler. Ancak 1969'da Yüce Mahkeme, meclislerin seçilmiş üyelerin üyeliklerine son veremeyeceklerini belirtmiştir. Üyeler meclisteki sözlerinden hiçbir şekilde sorumlu değildirler. Ancak bunun dışında dokunulmazlıkları yoktur (Örgün, 1999: 82-83).

1.2.1.2.1.1. Kongre Üyelerinin Seçimi

Parlamento genel oy ile halk tarafından farklı bir seçimle seçilmektedir. Başkanlık sisteminde kuvvetlerin fonksiyonlarında bağımsız olmalarından dolayı Parlamento yasa koyucu pozisyonunda olup, uygulanmasına katılamaz (Gözler, 2001: 236).

Kongre üyelerinin seçiminde uygulanan model genel oy, tek turlu basit çoğunluk seçim sistemine dayanmaktadır. Seçmen olma yaşı 18'dir. Temsilciler Meclisi için bütün federe devletlerin çıkartacağı temsilciler kadar bölgelere ayrılmakta ve bütün bölgelerden basit çoğunluğa ulaşan kişi temsilci seçilmektedir. Temsilciler Meclisinde üyeler halk tarafından seçilmekte ve seçilen temsilciler 2 yıl görev yapmaktadır. Her iki yılın sonunda Temsilciler Meclisi seçimleri yeniden yapılmaktadır. Her devletin Kongrede en az bir temsilcilik hakkı bulunmaktadır (Vernon, 1961: 133).

Görev süresi iki yıl olan Temsilciler Meclisi her eyaletin nüfusu ile orantılı olarak temsilci gönderilmesi esasına dayalı olarak 435 üyeden oluşmaktadır. Ayrıca Kolombiya bölgesiyle Puerto Rico'daki oyların dışında diğer temsilci haklarına sahip olan üyelerle temsilci sayısı 438'e ulaşmaktadır (Turhan, 1989: 33).

Temsilciler Meclisine üye seçilmek için 25 yaşını doldurmak, ayrıca 7 senedir Amerika Birleşik Devletleri vatandaşlığına sahip olmak, resmi bir işte çalışmamak ve temsil edileceği eyalette ikamet etmek zorunlulukları vardır (Gürbüz, 1987: 23).

Senatörlerin seçimi için de, bütün federe devletlerin sınırları ayrı ayrı birer seçim bölgesi pozisyonundadır. En fazla oy alan iki aday 6 yıllığına Senatör seçilir. İki senede bir kere Senato üyelerinin üçte biri seçimle yenilenir. Anayasada belirtildiği üzere, Senatör seçilebilmek için otuz yaşını doldurmak ve 9 senedir Amerika Birleşik Devletleri vatandaşlığına sahip olmak gerekir (Vernon, 1961: 135).

Amerika Birleşik Devletlerinde seçim listelerine isimlerin yazılması için talep etme zorunluluğu vardır. Bazı federe devletlerde seçmenlerin okur yazar olması ve bunun anayasayı anlayabilecek düzeyde olması zorunlu bir koşuldur. Bu koşul ile güneydeki bölgelerde yani kültür düzeyinin düşük olduğu bölgelerde okuma yazma bilmeyen siyahi vatandaşların seçimin dışında bırakılması sağlanmaktadır. Bazı federe devletlerde de seçmen olabilmek için kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme zorunluluğu vardır. Seçim

vergisi ödeyebilme gücü olması gerekmektedir. Bu sayede de mali durumu bozuk kişilerin seçim dışı kalmasına yol açmaktadır (Kuzu, 2011: 32).

1.2.1.2.1.2. Kongrenin İşleyişi

Kongre her yıl 3 Ocak'ta toplanır. Bir dönem iki toplantı yılından oluşmaktadır. Verilen araların saptanması iki meclisin de anlaşmasıyla olmaktadır. Seçimlerden sonra bile eğer işler yoğun ise eski kongre ek toplantılar yapabilmektedir. Başkanın meclisleri toplama yetkisi bulunmaktadır ancak meclisler aynı yerde fakat ayrı ayrı toplanmaktadırlar (Örgün, 1999: 83).

Kongrede bir taslağın kanunlaşması için çok uzun aşamalardan geçmesi gerekmektedir. Kongrenin her iki meclisinin üyeleri kanun teklifi verebilirler. Bir üyenin bağlı olduğu meclise kanun taslağının verilmesiyle süreç başlamaktadır. Taslağı meclis başkanı komisyonlara gönderir. Komisyon isterse bu taslağı rafa kaldırır veya tartışmaya açar. Onaylananlar uzun tartışmalar sonucu meclise gönderilir. Meclis bunu tartışıp oylar ve oylama sonunda reddedilmeyen tasarılar diğer meclise sunulur. Bu süreç diğer mecliste de aynı şekilde uygulanmaktadır. Diğer meclis onaylarsa taslak imzalanması ve yürürlüğe girmesi için Başkanlığa gönderilir (Gürbüz, 1987: 100).

Diğer meclisin taslağı değiştirip onaylaması halinde taslak birinci mecliste tekrar görüşülür. Eğer birinci meclis taslağın değiştirilmiş halini onaylamazsa ortak bir komisyon kurulur. Ortak komisyonda ayrılıklar giderilir ve taslak iki meclis başkanı tarafından imzalanarak Başkanlığa gönderilir. Ancak Başkan veto ederse taslak ret sebepleriyle birlikte ilk görüşülen meclise gönderilir ve bir daha yürürlüğe girmesi için her iki mecliste çoğunluğa ulaşılarak kabul edilmelidir (Çam, 1993: 108).

ABD Kongresinin her iki meclisinde de uzmanlaşmış komisyonlar vardır. Temsilciler Meclisinde 30 kadar senatoda ise 16 kadar devamlı komisyon bulunmaktadır (Kuzu, 2011: 33). Bir önerinin kanunlaşabilmesi için bu komisyonların rolleri çok önemlidir. Ayrıca bu komisyonlar baskı gruplarının seslerini en fazla duyurabildikleri yerlerdir (Kuzu, 2011: 33-34). Yasalaşma sürecinde komisyonların açık bir üstünlüğü

bulunmaktadır. Komisyon başkanı önerinin gideceği alt komisyonu belirleyebilme yetkisine sahip bulunmaktadır (Örgün, 1999: 85).

Anayasaya göre 10 günlük sürenin sonunda Başkanın imzalamadığı veya geri göndermediği bir kanunun yürürlüğe girebilmesi için Kongrenin toplanmış bir vaziyette bulunması gerekmektedir, aksi takdirde yasa kendiliğinden düşer, yani Başkanın açıkça veto etmediği bu gibi durumlara cep vetosu adı verilmektedir. Bunun sonucunda kongreye sunulan yasa önerilerinin çoğunluğu kabul edilmemektedir fakat yine de çok sayıda yasa öneri sunulmaktadır. Bunun da sebebi öneriler kişilerin isimleriyle sunulmasıdır. Bu da açıkça bir teşvik olarak görülmektedir (Örgün, 1999: 85).

1.2.1.2.1.3. Kongrenin Yetki ve Görevleri

Senatörlerin görev sürelerinin temsilcilerden daha uzun olması onları partilerin denetimine karşı daha bağımsız kılmaktadır. Temsilciler üzerinde gevşek olan parti denetimi, senatörlerin üzerinde yok gibidir. Bu nedenle hükûmetler Senato'da çoğunluğa sahip olsalar bile bu organın alacağı tutumdan hiçbir zaman emin olamazlar (Gürbüz, 1987: 99).

Kongre'nin her iki meclisinin de eşit kuvvetlerde olduğunu söyleyebiliriz. Diğer ülkelerin aksine Amerika'da Senato çok daha itibarlı bir konumdadır (Vernon, 1961: 131). Bu itibarını eyaletlerin özgürlüklerini temsil etmesine ve Amerikalıların bu özgürlüklere değer vermelerine borçludur. Senato'nun üye sayısının az olmasının da etkisi gözükmemektedir. Buna rağmen yaklaşık iki yüzyıl kadar önce kurulan bu hassas denge hala devam etmektedir (Duverger, 1994: 78).

Yasama organı yetkileri açısından incelendiğinde de hem Temsilciler Meclisi hem de Senatonun birbirine denk yetkilere sahip olduğu görülmektedir. Bu denklik dengeli bir çift meclisliliğe aynı zamanda da simetrik bir yapı oluşmasını sağlamıştır (Lijphart, 1995: 34). Ancak her iki meclisi birbirinden ayıran farklı yetkileri vardır. Buna göre;

- a) Temsilciler meclisinin senatodan farklı olarak ekonomik alandaki yetkilerinden dolayı senatodan bu konuda üstünlüğü bulunmaktadır. Vergilerin Amerikan halkı

tarafından verilmesi Temsilciler Meclisini üstün kılmıştır. Senato, federe devletleri temsil ettiği için mali içerikli kanunların teklifinde yetkili değildir. Ancak bu kanunlaştırma sürecinde önüne gelen mali içerikli bir kanunu kabul etme serbestliği bulunmaktadır (Çam, 1993: 116).

- b) Başkanın ikinci seçmenlerce seçilememesi durumunda, başkanlık adaylarından en çok oy alan üç aday arasından birisini Başkan olarak seçme yetkisi de Temsilciler Meclisine verilmiştir. Ancak bu kullanım zaman içinde zayıflamıştır (Bal, 2001: 62-63).

Kongrenin yasama görevi dışında başka görevleri de vardır bu açıdan Kongre anayasanın değiştirilmesinde önemli bir rol oynar. Birliğe katılacak yeni devletlerin kabulüne Kongre karar verir. Alaska ve Hawaii bu yetkiye dayanarak birliğe katılmıştır. Zaman geçtikçe federal devlet güçlenmiş ve Kongrenin yetki ve görevleri de artmıştır, buna rağmen Başkan fiili kuvvet yarışında Kongrenin oldukça üstündedir (Vernon, 1961:133).

Kongrenin işleyiş özelliklerinden birisi de görüşmeler esnasında kongre üyelerinin konuşma haklarının zamanla sınırlı olmamasıdır. Kongredeki görüşmelerin düzeyinin düşük olduğu söylenebilir. Tanınmış ve yetenekli kişilerin sayılarının azlığından kaynaklanmaktadır. Bunun sebebi olarak siyasi hayat karşısında isteksiz olmaları ve görev sürelerinin kısa olmasından bahsedilebilir (Kuzu, 2011: 34).

Yürütme tarafından hazırlanan bütçeye karşı Kongre'nin denetimi oldukça fazladır. Yaklaşık on sekiz ay önceden hazırlanmaya başlanır ve bu sürenin yarısını yürütme yarısını da Kongre kullanmaktadır. Ayrıca Kongrenin yasama dışında bir çok yetkisi de bulunmaktadır. Savaş ilan etme yetkisinin Kongrede olduğu bu sistemde yürütme oldukça zorlanmaktadır ve bundan dolayı başkanlar ilansız savaş yapmaktadırlar. Dolayısıyla bu süreçte de açıkça Kongre-Başkan çatışması görülmektedir (Örgün, 1999: 86).

Temsilciler Meclisi'nin bir diğer önemli yetkisi de "Impeachment", yani Başkan dahil bütün federal, siyasi görevliler veya memurlar buna konu olabildiği, meclisin vatana ihanet, rüşvet gibi ağır bir suç ile suçlamasıdır. Bu durumda yargı yetkisi Senato'ya aittir (Örgün, 1999: 86).

Senato Başkanın atadığı yüksek düzeyde memurların, bakanların veya elçilerin onaylanmasını gerçekleştirir ancak genellikle bu atamaları direkt olarak onaylar. Meclis Senato'nun Başkanın yaptığı antlaşmaları da onaylama yetkisine sahiptir. Bu antlaşmaların üçte iki çoğunlukla kabul edilmesi gerekmektedir (Gürbüz, 1987: 31).

1.2.1.2.2. Başkanlık Sisteminde Yürütme

1.2.1.2.2.1. Başkan

Başkanlık kurumu Amerikan siyasal sisteminin en temel kurumlarından biridir. Bu kurumun ortaya çıkışı, anayasa yapıcılarının oluşma halinde olan bir ulusal birliği hızlandırmak ve gerçekleştirmek için güçlü bir yürütmenin gerekliliğine inanmalarından kaynaklanmaktadır (Çam, 1993: 102-103).

Her ne kadar yürütme organı sadece Başkandan oluşmasa da uygulamada yürütmeyi Başkanın temsil ettiği kabul edilmektedir. Esasen anayasanın yürütme başlığı altında “yürütme yetkisi Amerika Birleşik Devletleri Başkanına aittir”, yani şahsıyla Başkan temsil etmektedir (Gürbüz, 1987: 29).

ABD’de yürütmeyi tek başına Başkan temsil eder ve bütün yetkiler Başkana aittir. Anayasada Başkan açık olarak yetkilerle donatılmamıştır fakat bunu engelleyen bir hükümde yoktur. Başkanın yetkileri şunlardır;

- a) Başkomutanlık
- b) Anlaşmaları imzalama ve yüksek düzeydeki federal görevlileri atama
- c) Kongreyi ya da meclislerden birini toplantıya çağırma
- d) Veto
- e) Yasaları uygulama. Ayrıca Kongre gerektiğinde Başkanı geniş yetkilerle donatabilmektedir (Örgün, 1999: 87).

Buna karşı Şıvgın ise (1997: 57); devletin, diplomasinin, yürütmenin, ordunun ve kısmen de yasamanın başı olan Başkanın tüm bu yetkilerinin Anayasa tarafından

verildiğinden bahsetmiştir. Başkanın yetkilerini Truman'ın söylediği; “Başkan; Sezar, Cengiz Han veya Napolyon'u kışkandıracak kadar kuvvetlidir” sözü ile ilişkilendirmektedir (Şıvgın, 1997: 57).

ABD güçlendikçe bundan dolayı zamanla Başkan da güçlenmiştir. Sistemin başkanlık sistemi adını almasının sebebi de kendi inisiyatiflerini kullanarak bu konuma gelmeleridir (Örgün, 1999: 87).

Başkanın Kongrenin yasama faaliyetleriyle ilgili çeşitli yetkileri vardır. Kanunların yürütülmesi ve düzenini Başkan sağlamaktadır. Kanunların uygulanması için bir takım ayrıntıları tespit etme yetkisine de sahiptir. Ayrıca Kongre tarafından kabul edilmiş olan kanunları veto yetkisine sahiptir. Başkana kongre tarafından kabul edilen bir kanun yollandığında 10 gün içinde imzalayarak yürürlüğe sokabilir veya kanunu imzalamayıp kongreye geri iade edebilir. Başkan tarafından iade edilen kanun tekrar kabul edilmesi için temsilciler meclisi ve senatonun ayrı ayrı üçte iki çoğunlukla kabul etmesi gerekir (Aydinyurt, 2006: 16). Ayrıca yasa yapımı konusunda halka vaadi bulunan konuları gerçekleştirmek amacı doğrultusunda Kongreye yasa yapmaları hususunda mesaj gönderebilmektedir.

Başkan Amerika Birleşik Devletleri'nin başı ve sembolü durumundadır. Bu açıdan bakıldığında iç ve dış ziyaretçileri kabul etmektedir. Resmi yemeklerde de ülkeyi temsil etmekte, ayrıca ABD başkanlarının siyasi faaliyetlerinden başka kişisel yaşamları da vatandaşların sıkı bir şekilde takibine uğramaktadır (Oruçlu, 2008: 19).

Yürütmenin tek sahibi olan Başkanın aynı zamanda Silahlı Kuvvetler General ve Amirallerin Başkumandanlığını yapması askeri diktatörlük karşısında duran en büyük engeldir. Başkanlık makamına bir askerin seçilmesi durumunda başkanlığa başlamadan önce askerlik görevinden çekilmesi zorunludur (Şıvgın, 1997: 56).

Başkanın görevlerinden bir tanesi de; devlete karşı işlenen suçlar dışında erteleme ve af yetkisine sahip olmasıdır. Bu da adil yargının samimiyetinde bir sorun teşkil etmektedir.

Başkan aynı zamanda Senatodan onay alarak kamu görevlilerini atama görevine sahiptir. Sembolik bir işlevi de milli birlik temsilcisi konumunda olmasıdır. Bu durumda

Başkan, hükûmetin başı, partinin lideri ve devletin temsil edilmesi gibi 3 işlevde tek pozisyonundadır (Kuzu, 2011: 29).

Başkan aday olma koşulları; ABD yurttaşı olmak, 14 yıl ABD’de ikamet etmiş olmak, En az 35 yaşında olmak ve Protestan olmak olarak sayılabilir. Ancak buna istisna olarak Kennedy’nin Katolik olduğu söylenmektedir (Örgün, 1999: 87).

Bir kişinin başkan seçilebilmesi için üç farklı aşamaya ihtiyaç vardır. Bunlardan birincisi, partilerin kendi başkan adaylarını saptama evresidir. Her eyaletteki partiler önce başkan adayı seçimine katılacak adayları seçer. Bu şekilde seçilen delegeler partilerin ulusal kurultayına katılarak, başkanı ve yardımcısı adayını belirlerler (Gürbüz, 1987: 295).

Her parti tarafından başkanlık yarışı için adaylar saptandıktan sonra ikinci evre olan seçimlere sıra gelir. Başkanlık yarışında mücadele eden adayların isimleri oy pusulalarının üstünde yazılı olmamasına rağmen her eyaletin halkı doğrudan Başkanı seçmek için oy kullanamaz (Gürbüz, 1987: 295). Bunun yerine başkanı seçmek için bir elit grup seçilmektedir.

Üçüncü evre ise bu seçilen elit grubun sandık başına giderek başkanı seçmeleridir.

Başkan 4 yıllık bir süre için seçilir. Bu süre içerisinde Başkan Kongreye karşı herhangi bir siyasal sorumluluğu olmadığı için bu organ tarafından görevine son verilemez. Ayrıca bir kişi en fazla iki dönem Başkan olarak seçilebilir.

Başkanın görevini yerine getiremeyecek durumlara düşmesinde ya da başkan yardımcılığının boşalmasında ne olacağı belirsiz olduğundan zaman içinde bu durumla alakalı düzenlemeler yapılmıştır;

- a) Başkanlık boşalırsa, başkan yardımcısı Başkan olur.
- b) Başkan yardımcılığı boşalırsa, Başkan yeni bir yardımcı atar ve bu atama her iki meclisin kararıyla yürürlüğe girer.
- c) Başkan, görevini geçici olarak yapamayacak duruma düşerse, iki meclisin başkanlarına birer yazı yazarak yetkilerini bir süre için yardımcısına devreder. Durumu düzeldiğinde ise aynı yolla geri döner.
- d) Görevini yapamayacak duruma düşen Başkan böyle bir istemde bulunmazsa, başkan yardımcısı bakanların çoğunun onayını alarak iki meclis başkanlarına birer yazı gönderir ve başkanlık vekâletini yüklenir.

- e) Başkan buna itiraz ederse başkan yardımcısı ve hükûmetin çoğunluğunun, dört gün içinde meclis başkanlarına bir azı göndererek bu itiraza direnme yetkisi vardır. O zaman başkan yardımcısının vekâleti sürer. Bu durumda kongre 48 saat içinde toplanır ve 21 gün içinde her iki meclisin üçte ikişer çoğunluğuyla vekâletin sürüp süremeyeceğine karar verilir. Vekâletin üçte iki çoğunlukla karar verilemediği takdirde Başkan göreve döner (Eroğul, 1996: 92).

Doğrudan Başkana bağlı olarak çalışan, bilgi gereksinimlerini karşılayan bazı önemli kuruluşlar da vardır bunlar;

- a) Beyaz Saray Sözcüsü

Cumhurbaşkanlığı genel sekreterliğini andıran bir kuruluştur. 600-700 civarında çalışana sahip olan bu kurumun görevi Başkana danışmanlıktır.

- b) Yönetici

Franklin Roosevelt tarafından kurulan ve 5000 adet çalışanı bulunan ve doğrudan Başkana bağlı olarak çalışmasını sürdüren bu örgüt Başkanın kararlarının uygulanabilmesi için her türlü bilgi ve iletişim sağlayan, aynı zamanda gerekli materyalleri hazırlayan bir dizi birimden oluşmaktadır.

- c) Merkezi İstihbarat Birliği (CIA)

İstihbarat görevi yürüten bir örgüttür (Eroğul, 1996: 95-96).

1.2.1.2.2.2. Başkan Yardımcısı

Başkan yardımcısı olabilmek için başkanda aranan şartlara sahip olmak gerekir. Başkan yardımcısının seçimi başkanla beraber yapılır. Başkan yardımcısı aynı zamanda Senatonun da başkanıdır. Ancak bu görevi düzenli olarak yapamayacağı için ayrıca Senato kendine bir başkan seçmektedir. Genellikle de başkan yardımcısı yerine seçilenler Senato'nun başkanlığını yapmaktadırlar (Yanık, 1997: 49).

Başkan yardımcısının seçimlerde partisine sağladığı oy oranı yadsınamaz orandadır. Çünkü iktidara gelmek için çeşitli eğilimlerin bir araya geldiği bir parti profili oluşturmak zorunda kalınmıştır. Bunu göz önüne alan partiler başkan yardımcısını Başkanın aksi bir kimlikte oluşturmak, seçmek durumundadır. Örneğin kuzeyli bir

Başkana sahip olan parti güneyli bir başkan yardımcısı seçer veya başkan adayı Cumhuriyetçi ise başkan yardımcısı demoktrattır.

İlk zamanlar başkan yardımcılığı önemsiz bir makamdı; ancak başkanın ölümü, istifası vb. sebeplerden görevden ayrılması üzerine başkanlığa geçme hadiseleri artınca, bu makam önem kazanan bir makam olmaya başladı. Örneğin; Roosevelt'in ölümüyle Truman, Kennedy'nin ölümüyle Johnson bu yolla Başkan olmuşlardır (Yanık, 1997: 49-50). Richard Nixon'un Watergate adlı bir skandalın içinde bulunmasıyla istifa etmesi ve Gerald Ford'un Başkan olması da bunlara örnek verilebilir.

Süreç içerisinde ABD'nin güçlenmesiyle başkan yardımcılarının da görevlerinde artış gözlemlenmektedir. Bir başkanın bu kadar yetki ve görevinin olmasını çok bulan Eisenhower bir çok işini yardımcısı Nixon'a devretmiş ve şimdilerde başkan yardımcıları kabine toplantılarına da katılmaktadır (Gürbüz, 1987: 93).

1.2.1.2.2.3. Bakanlar

Başkanlık sistemindeki bakanlar parlamentarizmdeki bakanlar gibi değildir. Bunların görevleri bakanlıktan çok sekreter pozisyonundadır. Hatta bunlara başkanın sekreterleri de denmektedir. Oy hakları yoktur ve başkan tarafından istenilen anda işlerine son verilebilir. Yani danışma kurulundan pek bir farkları bulunmamaktadır (Yanık, 1997: 51).

Yürütme organında başkan ve yardımcısından sonra göze çarpan bir diğer unsur da bakanlardır. Anayasada bunların bakan olduğuna dair açık bir hüküm yoktur ancak sadece yürütme organının en üst görevlileri olarak bahsedilmektedir. Bakanlar pratik zorunluluklar nedeniyle ABD'nin ilk başkanı olan Washington tarafından oluşturulan bir danışmanlar komitesi pozisyonundadırlar. Doğrudan başkana bağlı olup onun belirlediği politikayı yürütmekle görevlidirler (Teziç, 2001: 441).

Amerikan siyasal sisteminde İngiltere'deki gibi kabine yoktur. Amerikan Anayasasını yapanlar bu kurumu almayı uygun görmemişlerdir. Ancak Kongrenin Başkan

Washington'a danışmanlık yapma konusunda çekindikleri için Başkan bir danışmanlık kurulu kurmuştur (Gürbüz, 1987: 93).

Bakanların parlamenter sistemlerdeki gibi kolektif veya bireysel sorumlulukları yoktur. Ancak Başkana karşı sorumludurlar. Bakan olan kişiler aynı zamanda Kongre üyesi olamazlar bu ABD anayasasında kesin çizgiler ile belirtilmiştir. Bunun nedeni olarak da Başkanın bakanlar aracılığı ile kongreyi etkisi altına almaya çalışabileceği olmaktadır (Bryce, 1962: 22).

Bakanların çalışma usullerini tamamen başkan belirler. Bazen bakanlarla toplu olarak görüşürken bazen de tek tek belirli olmayan zamanlarda görüşür. Bakanların görüşleri Başkanı hiç bir zaman bağlamaz. Öyle ki ABD iç savaşı zamanlarında Abraham Lincoln bir kabine toplantısında “yedir hayır, bir evet, evet kazandı” diyerek bunu açıkça göstermiştir (Kubalı, 1971: 450).

Her şeyin ötesinde uzmanlaşmanın oldukça geliştiği ve yürütmenin giderek ayrıntılı hale geldiği bir son yüzyılda, Başkanın bakanlara tam anlamıyla hâkim olması için ne zamanı ne de kapasitesi bulunmaktadır. Bundan dolayı bakanlar bir çok konuda bağımsız olarak hareket edebilmektedirler (Bal, 2001: 59).

1.2.1.3. Başkanlık Sisteminin Değerlendirilmesi

Başkanlık sistemi diğer demokratik siyasal sistemlere oranla daha güçlü bir yürütme ve istikrarlı yönetimler ortaya koyabilir. Bunun yanında hızlı karar alma, yürütmenin seçilmesi açısından daha demokratik ve hesapverilebilirliğin daha net olması yönünde avantajları da bulunmaktadır. Bu avantajlara karşın; kuvvetlerin çatışması durumunda sistemin kilitleneceği, antidemokratik yönetimlere veya askeri darbelere yol açabileceği gibi dezavantajları da bulunmaktadır.

1.2.1.3.1. Başkanlık Sisteminin Avantajları

Başkanlık sisteminde cumhurbaşkanlığı veya başbakanlık gibi makamlar yerine başkanlık makamı bulunur. Doğrudan halkın seçtiği başkanın seçiminde aynı şekilde halk tarafından seçilen meclisin bir etkisi bulunmadığı için birbirleri arasında bir üstünlük kurma durumu söz konusu değildir (Becerren ve Kalağan, 2007: 166). Ayrıca bu iki kurum birbirleri tarafından görevden alınmazlar. Görev süresi bitinceye dek görevde kalırlar (Becerren ve Kalağan, 2007: 168). Dolayısıyla yönetimde istikrar sağlanmaktadır.

Yürütmenin katı görev süresi hem başkanlık sistemi savunucularının hem de bu sistemi olumsuz eleştirenlerin odaklandığı bir noktadır. Bu sistemdeki katılık başkanlık sistemini savunanlar için hükümet istikrarından dolayı siyasi istikrarı sağlayacak bir olgudur. Ancak farklı görüşe sahip olanlar için Başkan-Kongre uyum sorunu veya Başkanın başarılı olmaması durumunda sistemin kendini onarma imkânının bulunmama durumu sonrasında siyasal krize yol açabilir. Ancak Cheibub başkanlık demokrasilerinin çökmelerinin sistemden kaynaklanmadığına aksine ülkelerin sahip oldukları özelliklerden meydana geldiğini savunmuştur (Cheibub, 2007: 2). Keza İlter Turan da Latin Amerika'daki ülkeleri örnek vererek başkanlık sisteminin tek başına istikrar getiremeyeceğini vurgulamaktadır (Turan, 2013: 528).

Başkanlık sisteminin en önemli avantajlarından birisi yürütme yetkisinin tek bir kişiye verilerek güçlü bir yürütme organının oluşturulmasıdır. Bu yöntemle hükümet istikrarsızlığı sorunu da ortadan kalkmaktadır (Aydinyurt, 2006: 88).

Başkanın sabit bir görev süresine sahip olmasından dolayı istikrarlı bir yönetim söz konusu olabilir. Yasama organı tarafından güvensizlik oyu ile düşürülemeyeceği için Başkanın görev süresinin sonuna kadar iktidarını koruması garantilenmiştir. Dolayısıyla ileriye görememe veya türlü belirsizlikler bu sistemde yoktur (Linz, 1995: 122).

Başkanın görev süresinin sonlandırılmaması yürütmenin sürekliliği açısından bir avantaj olarak gözükmemektedir. Fakat belirli bir görev süresi için gelen Başkanın halkın talepleri doğrultusunda değiştirilememesi de aksi bir durum olarak önümüze çıkmaktadır (Kalaycıoğlu, 2005: 23).

Yasama ve yürütme organlarının birbirlerini feshedecek mekanizmalara sahip olmamasından dolayı bu iki erk arasında karşılıklı olarak muhtaç olma durumu söz konusudur (Aydın, 2012: 58-59). Bu sayede yürütme güçlenmekte ve dolayısıyla güçlü devlet ortaya çıkmaktadır.

Başkanlık sisteminin bir başka avantajı da olası problemlerde parlamenter sisteme oranla daha hızlı karar alınabilmekte ve çözüm üretilebilmektedir. Yasama meclisinin desteğine ihtiyaç duymayan Başkan ulusal veya uluslararası tehditlerde idarenin doğrudan kendisine bağlı olmasından dolayı alınan kararlar ivedilikle uygulayabilmektedir (Yayman, 2016: 299).

ABD vatandaşlarının bilinçli ve kültürlü olması başkanlık sistemini ABD’de başarılı kılmaktadır. ABD vatandaşları yaptıkları seçimlerin sonuçlarını takdir edebilme yeteneğine sahiptir. Bunu da anlamlı bir bakış açısında yapmaktadırlar. Aralarında ideolojik bir ayrım gözetmeyen iki partinin bulunması da seçmenlerin arasında bir kutuplaşma olma riskini de en aza indirmektedir. Siyasal partilerin disiplinli bir yapıda olmayışı ve mevcut partiler arasında ideoloji temelli farklılıkların oluşmaması, problemlerin giderilmesi aşamalarını kolaylaştırmaktadır (Kahraman, 2012: 439).

Başka bir bakışla, coğrafi olarak da sorunlu ülkelere sınırlarının olmaması, federal bir yapıya sahip oluşu ve lobiciliğin var olması sebebinden dolayı siyasal sistem sorunsuz bir şekilde işlemektedir. ABD’de federe devletlerin önemli yetkilere sahip olması, olası demokrasi karşıtı eğilimler de ortaya çıkmamaktadır. Lobilerin Kongre, hükûmet ve siyasal partiler arasında köprü görevi görmesi de ABD’deki başkanlık sistemine bir avantaj olarak gösterilebilir (Kuzu, 2011: 42-43).

Doğrudan halk tarafından seçilen başkan sayesinde daha demokratik bir yönetim ortaya çıkmaktadır. Yani iktidarın tam anlamıyla meşruiyeti bulunmaktadır.

Seçmenler için daha fazla seçme olanağı bulunan başkanlık sisteminde Başkanın halk tarafından seçilmesi, seçim öncesinde seçmenlerin kurulacak olan hükûmetleri bilerek oy verilmesi kolaylaşır ve bu durum hesap verebilirlik açısından daha açık olmayı tetiklemektedir (Yılmaz, 2013: 2-3).

1.2.1.3.2. Başkanlık Sisteminin Dezavantajları

Kalaycıoğlu'na göre (2005: 16); doktrinde başkanlık sistemi güçlü bir yönetim sağlamamaktadır. Bundan ziyade kuvvetlerde fren, denge mekanizmalarının varlığı sayesinde özgürlükler daha etkin bir şekilde korunmaktadır. Ancak kuvvetlerin çatıştığı bir ortamda da kesinlikle kanun çıkarma konusunda sistemin tıkanacağını belirtmiştir.

Başkanlık sisteminde yürütme ve yasama birbirlerine karşı sorumlu değildir ve aralarında doğabilecek bir anlaşmazlıkta sistem tıkanmakta ve “deadlock” (kilitlenme) oluşmaktadır. Başkanlık sisteminde bu tür çıkmazları çözme için fesih veya erken seçim gibi mekanizmaları yoktur. Bu da uzun dönemde siyasal istikrarı zedeleyebilecektir (Akçalı, 2007: 85).

Dünyada zaman zaman gördüğümüz örneklere başkanlık sistemleri antidemokratik rejimlere yol açmaktadır. Yasama ve yürütme arasındaki etkinin son derece keskin olması sebebiyle tıkanıklıkların çözüm yollarının demokratik bir yöntemle çözülememesi durumunda ülkelerin kaderleri darbeler ile sonuçlanabilmektedir (Tunç ve Yavuz, 2009: 23).

İki kuvvetin meşruiyetlerini seçimle alması da anlaşmazlıkları ortaya çıkarabilecek bir durum konumundadır. Buradaki anlaşmazlıklar Başkan ile yasamanın çoğunluğunun farklı parti mensuplarından oluşması durumunda daha da belirgin olacaktır. Böylesi bir durumda yasa çıkmamasından dolayı halkın talepleri de karşılanmayacaktır. Sonuç olarak yasama organının bu etki alanını düşürmek için antidemokratik yollara başvurulması olağan bir durum haline gelecektir (Linz, 1994: 6-7)

1.2.2. Yumuşak Kuvvetler Ayrılığı: Parlamenter Sistem

1.2.2.1. Parlamenter Sistemin Tanımı ve Tarihsel Seyri

Parlamenter sistem; yasama organından meydana gelen bir yürütme organı öngören ve yürütmenin yasamaya karşı sorumlu olduğu bir anayasal demokrasi modeli olarak nitelendirilebilir. Ülkelerin tarihsel, kültürel vb. özelliklerinin birbirlerinden farklılık göstermesinden dolayı parlamenter sistemler de farklılık gösterebilmektedir. Ancak buna rağmen parlamenter sistemin kendine özgü bazı nitelikleri bulunmaktadır (Türe, 2006: 87).

Parlamenter sistem, kuvvetler ayrılığına dayanan bir hükûmet sistemidir. Fakat bu sistemde kuvvetler arasındaki ilişki sert bir niteliğe sahip değildir. Bilakis bu organlar devamlı olarak birbirlerini etkileyebilme imkânına sahiptirler ve neredeyse iç içe bulunmaktadır. Bu yüzden bu sistem yumuşak kuvvetler ayrılığı olarak nitelendirilmektedir. Bunun yanında aynı zamanda parlamenter sistem erklerin dengeli ve yumuşak bir şekilde ayrılması neticesinde oluşan bir siyasal sistem olarak da tanımlanmıştır (Özbudun, 1989: 239).

Parlamenter sistemin en belirgin özelliği parlamentodan çıkan hükûmetin varlığını koruyabilmek için parlamento ile güven ilişkisi içinde bulunduğu bir sistem olmasıdır. Yürütme; yasamanın bünyesinden oluştuğundan yürütme organı yasamanın desteğine ihtiyaç duymaktadır (Gruijters, 1992: 192). Bundan dolayı Cheibub (2007: 35); hükûmetin varlığını sürdürebilmek için yasamanın güvenine muhtaç olduğu sistemi parlamenter olarak sınıflandırmaktadır.

Parlamento, yasama veya meclis kavramları genellikle birbirlerinin yerine kullanılabilen kavramlar olsalar da aslında farklı anlamlara sahiptirler. Meclis kavramı insanların toplanması sonucu oluşan bir grup anlamındadır. Meclis kavramının siyasal olarak kullanılması ise temsil ve halk yönetimiyle ilişkilendirilmektedir. Parlamento kelimesi Fransızcadan gelip “konuşma yapılması” anlamındadır. Danışma ve

görüşmelerin olduğu parlamentolar; politikaların, siyasal mevzuların tartışıldığı bir mekân konumunda olduğu ifade edilmektedir (Heywood, 2012: 291-292).

Parlamentar sistem başkanlık sisteminin aksine var olan bir teorinin pratiğe geçirilmesinden ziyade tarihsel bir gelişim sürecinde oluşmuştur. Bu süreç İngiltere topraklarında doğmuş ve gelişmiştir. Gerek sosyo-ekonomik gerekse tarihsel süreç içinde oluşan diğer siyasal davranışlarla oluşan bu yapı zaman içinde diğer ülkeleri de etkileyerek neredeyse bütün dünyaya yayılmıştır.

Parlamentarizm monarşi kudretinin zayıflaması, temsil kudretinin yükselmesi esnasında ortaya çıktığından bir geçiş sistemidir (Çam, 1993: 457).

İngiltere’de parlamenter sistemin gelişme süreci 11. yy.’a dayanmaktadır. 1066 yılında Normanların İngiltere’yi işgal etmesi sonucunda İngiltere’de güçlü bir krallık kurulmuştur. Kral feodal beylerin topraklarını kendisine bağlı olan baronlara dağıtmıştır. Ayrıca Kral, Papa’ya karşı girişilen mücadeleyi kaybetmiştir. Bu başarısızlıktan dolayı baronlar ve feodal beyler krala karşı gelmişler ve haklarının garantiye alınması taleplerini 1215 yılında Magna Carta Libertatum ile Krala sunmuş ve kabul ettirmişlerdir. Bu anlaşma ile birlikte Kral artık vergi koyma yetkisini baronlar ve feodal beylerin onayı ile gerçekleştirebilmektedir. Bu ferman ileride oluşacak İngiliz Parlamentosu’nun temellerini oluşturmuştur (Göze, 2000: 430-448).

Magna Carta ilan edildikten sonra İngiliz Kralları, vergileri yükseltmek ve yerel iktidara sahip olanların desteğini alabilmek için belli bölgelerden şövalyeleri ve kasaba sakinlerini kendilerine danışılmak üzere Londra’ya davet etmeye başlamıştır (Roskin, 2014: 26). 13. yy’dan sonra yüksek rütbeli din adamları, şövalyeler, burjuva temsilcileri ve baronlara kilise temsilcilerinin de katılmasıyla danışma konseyinin adı Parlamento olmuştur. Bu beş tür üyenin aralarında gruplaşmasıyla Yukarı Meclis ve Alt Meclisin oluşması sonucunda bugünkü Avam Kamarası ve Lordlar Kamarasının temelleri atılmıştır (Çam, 2000: 17).

VIII. Henry döneminde (1509-1547) yeni dini fikirlerin ortaya çıkmasıyla Vatikan ile Londra arasında tansiyon yükselmiştir. Buna ek olarak Henry, eşi Catherine’in kendisine erkek bir mirasçı verememesi sebebiyle Papa’nın kendisine boşanma izni vermesini istemiştir. O dönemde Papalık, Catherine’in İspanyol akrabalarının elinde

olduğundan 1529 yılında Henry yeni bir kilise kurmak için yasa üstüne yasa çıkararak parlamentoyu 7 yıl boyunca çalışır durumda tutmuştur. Bunun sonucunda Roma papasından bağımsız, başında bir İngiliz'in bulunduğu bir Anglikan kilisesi kurulmuştur. Bu yüzden Henry'nin Roma'dan kopuşuyla beraber İngiltere hızlı bir şekilde sekülerleşmeye başlamıştır (Roskin, 2014: 27).

Henry, Roma'dan ayrılabilmek için Parlamento'ya ihtiyaç duyduğundan Parlamento ile ortaklık ilan etmiştir. 1543 yılında Parlamento'yu yönetimin vazgeçilmez bir parçası olarak tanımlayarak övmüştür. Bunun etkisiyle monarktan parlamentoya kurumsal bir kayış başlamıştır (Roskin, 2014: 27).

1603 yılında I. James İngiliz tahtını devraldıktan sonra maddi sorunlar yaşamaması sebebiyle Parlamento'nun rızası olmadan vergileri arttırmaya kalkışmıştır. Gelirlerinin artmasıyla Parlamento artık kendisini Kral'dan daha üstün hissetmiştir. 1625 yılında babasından yönetimi devralan I. Charles İngiltere'yi İspanya ve Fransa ile savaş sokmuştur. Bu savaşların her ikisinde de başarısız olmuş ve bu yüzden de para sıkıntısı yaşamaya başlamıştır (Roskin, 2014: 28).

1639 yılında İskoçya'da ve 1641 yılında İrlanda'da yüksek vergilerden dolayı isyan çıkmıştır. Bu isyanları Kral Charles'ın mı yoksa Parlamento'nun mu bastıracağı tartışmaları ortaya çıkmıştır. Charles mutlak monark rolü oynamaya başlamıştır ve Parlamento ile karşı karşıya gelmiştir. 1642 yılında ülkenin; Kral yanlıları ve Parlamento yanlıları olarak ikiye bölünmesiyle İngiliz İç Savaşı patlak vermiştir. Büyüyen tüccar sınıfının Parlamento'ya desteği ile Kral bozguna uğramıştır. İç savaş Charles'ın yargılanması ve 1649'da idamıyla geçici bir çözüme kavuşmuştur (Burns, 2009: 113:116).

1678-1681 yılları arasında II. Charles'ın iktidarı döneminde büyük Londra yangını ve ölüm salgını halkı karamsarlığa düşürmüştür. Bununla beraber II. Charles'ın Katolikler ile iyi anlaşması, varisi olan kardeşi James'in Katolik oluşu ve Fransa ile beraber hareket etmesi sonucunda ülke yeniden ikiye bölünmüştü. Bunun sonucunda yeniden bir iç savaşın eşiğine gelinmiş ve bu süreç Dışlama Krizi olarak adlandırılmıştır. Bu krizin patlak vermesinin asıl sebebi James'in kral olup olmayacağı konusundaki fikir ayrılıklarından kaynaklanmaktadır. Daha sonraları Liberal Parti olarak adlandırılacak olan Whigler (Whigs) James'in kral olmasına karşıdırlar. Buna karşı olarak Toryler (Tories)

yani Muhafazakâr Parti'yi oluşturacak olan grup, dini görüş ayrılıklarından ziyade istikrarın çok daha önemli olduğunu savunmuşlardır. Herhangi bir savaş olmadan Tori'lerin görüşü doğrultusunda sorunlar çözülmüştür. 1685 yılında James kral olmuş ancak sonrasında Katolik düşmanlığı yeniden alevlenmiştir. Whigler ve Toryler bu konu üzerine birleşerek, kansız bir devrim ile James'in kızı ile yeğenini 1688 yılında kral ve kraliçe ilan edilmişlerdir (Burns, 2009: 117-118). 1688 yılında yapılan bu iktidar değişikliği Şanlı Devrim olarak adlandırılmıştır.

1689 yılında yayınlanan "Haklar Beyannamesi" ile Parlamento-Hükümdar ilişkisi açıklanarak, Parlamento onayı alınmaksızın vergi veya yasa çıkarılamayacağı konusu netleşerek İngiliz Parlamentosu'nun sahip olduğu haklar genişletilmiştir. Parlamento yasa koyucu olmuştur. Son aşama da 19.y.y.da genel oy ilkesinin kabulü ve partilerin ortaya çıkışı ile İngiliz parlamenter sistemi oluşmuştur (Göze, 2000: 430-448).

İngiltere'de 18. yy sonlarından itibaren parlamentonun en güçlü kurum olduğu söylenebilir. Ancak demokratik bir yapıya sahip olmamakla beraber temsili bir durumu da bulunmamaktadır. Oy hakkının toprak sahipleri ile sınırlı olduğu 19. yy. İngiltere'sinde şehirlerde daha fazla kesim oy hakkına sahipti. Kasabalarda ise sayıca çok sınırlı sayıda oy kullanabilen insan bulunmaktadır. Üç reform yasası sırasıyla yürürlüğe girerek erkeklerin neredeyse tamamı oy hakkına sahip olmuştur. İlk olarak 1832 tarihinde Whigler'in çabalarıyla oy hakkı genişletilerek yetişkinlerin %7'si gibi bir orana çıkarılmıştır. İkinci reform yasası 1867 yılında Toryler'in etkisiyle yapılmıştır. Bu reform yasasında yetişkinlerin %16'sına oy hakkı tanınmıştır. 1884 yılında yapılan üçüncü reform yasasında tarım işçilerine de oy hakkı verilmesiyle erkeklerin tamamı oy kullanma hakkı elde etmiştir. 1918 yılında kadınlara da nihayet oy hakkı verilmiştir (Roskin, 2014: 31-33).

İngiltere'de parlamenter sistemin gelişmesi ve devletin inşa edilmesi süreci uzun zaman içinde ve yavaş bir şekilde olmuştur. İngiltere'de sürecin bu şekilde ilerlemesi, demokratikleşmeye çalışan günümüz ülkelerine nazaran İngiltere'deki parlamenter sistemin daha etkin bir şekilde işlemesi sonucunu doğurmaktadır (Jones ve Kavanagh, 2003: 26-27).

İngiltere’de ortaya çıkan bu sistemden etkilenen diğer devletler de kendi sosyo kültürel yapılarına uygun olarak parlamenter sistemi geliştirip uygulamaya çalışmışlardır. Temellerinin yaklaşık 800 yıl öncesinden atıldığı İngiliz parlamenter sisteminin gelişimi diğer Anglosakson devletlerine de bu konuda ön ayak olmaktadır (Çınar, 2013: 74). Örneğin Fransa’da ulus egemenliği kavramı parlamenter sistem açısından önemli bir kavram niteliğindedir. 1791 Anayasasındaki kuvvetler ayrılığı ilkesiyle parlamento asıl olan temsilci konumuna gelmiştir. Anayasa kralın yetkilerini belirleme pozisyonuna gelmiştir. Siyasal iktidarın parlamento ve kral arasında paylaştırıldığını görülmektedir. Ayrıca 1814 Fermanı ile bakanlar sorumlu, kral sorumsuz ilan edilmiştir. Yani parlamentonun bakanlar üzerinde suçlama, soylular meclisinin de yargılama yetkisinin önü açılmıştır (Güneş, 1956: 42-43).

Tüm bu tarihsel gelişmelerden sonra oluşan parlamenter sistem, monarşinin kademeli olarak değişmesi sonucunda sınırlı bir parlamenter monarşi olup değişim ortaya koymuştur. Monarşi iktidarı başbakan ve bakanlar kurulu ile paylaşmış; süreçle beraber kral tarafından atanan başbakanın görevleri arttırılmıştır. Bununla beraber siyasal sorumluluk da oluşmuştur (Çam, 1993: 452-453).

1.2.2.2. Parlamenter Sistemin Yapısı ve Özellikleri

İngiltere’de ortaya çıkan ve yayılan parlamenter sistem uygulamaları neredeyse her ülkede farklılık göstermektedir. Örneğin İngiltere’de devlet başkanı sembolik bir makam ve yürütme yetkileri başbakan ve onun çerçevesindeki bakanlarda iken Türkiye’de devlet başkanının yürütmede sembolik değil, düzeltici bir yetkisi bulunmaktadır.

Kendisini tekçi, ikici ve çoğunluğun hükûmeti olarak üç şekilde tanımlayan parlamenter sistem genelde bu açılardan değerlendirilmiştir. Tekçi kuramda parlamenter sistem yasamanın üstünlüğü esasına dayandırılmaktadır. Yürütme organının yetki kullanması için zaruri olan kanunları oluşturan yasamadır. Yasamanın, yasaların uygulanmasının bir denetleyicisi konumunda bulunması yürütme karşısında üstün olduğunun kanıtıdır. İkici kuramda siyasal sistemin kuvvetleri arasında daha yumuşak bir

yapı olması, ayrıca bu kuvvetlerin dengeli ve işbirliği içinde çalışması ifade edilmektedir. Son olarak çoğunluğun hükûmeti görüşü; yürütme ve yasama kuvvetleri arasında bir birlik olduğu inancına dayanmaktadır (Yücel, 2008: 56-57).

Parlamentar sistem her ne kadar kuvvetler ayrılığı ilkesine dayalı bir sistem olsa dahi yasama ve yürütme organları arasındaki birbirlerini feshetme ve denetleme yetkileri, hatta yürütme organının yasama içinden seçilmesi, bu iki organın birbirlerinden bağımsız olduğunu söylemeyi güçleştirmektedir. Yani yasama ve yürütme organlarının ilişkileri sadece fonksiyonel değil aynı zamanda organikdir (Teziç, 2001:395). Yasamanın hükûmeti oluşturmasından dolayı da parlamenter sistemde yalnızca yasama organı olan parlamentonun meşruiyeti bulunmaktadır (Linz, 1990: 52). Bu da parlamentarizm ve başkanlık sistemini birbirinden ayıran önemli etkilerden birisidir. Westminster modeli olarak adlandırılan yönetim sisteminin liberal demokrasilerin çoğunluğu tarafından kabul edildiği söylenebilir (Heywood, 2012: 248-250).

Parlamentar rejimde yürütme ve yasama erkleri eşit bir pozisyonda değildirler. Yürütmenin yasama karşısında küçümsenmeyecek nispette olması kaidesiyle hükûmetin oluşturulması gerektiğine inanılmaktadır. Siyasi sorumsuzluğa sahip olan devlet başkanı yasama tarafından seçilir fakat yetkileri genelde semboliktir. Bazı ülkelerde çift meclisli yapı getirilerek parlamentonun gücü de azaltılmaktadır (Çam, 1993: 454-455).

Parlamentar sistemin işleyişinde güven ve denge olmak üzere iki ana kavram bulunmaktadır. Burada parlamentonun güvenine dayalı oluşturulan hükûmet ile parlamento erki arasındaki dengeli ilişki belirtilmektedir.

Parlamentar sistemlerde yürütme organı ve kabine doğrudan halk tarafından değil genellikle yasama organı tarafından seçilir. Fakat bu konuda çeşitli usuller vardır. Bazı ülkelerde başbakan doğrudan yasama organı tarafından seçilmesine rağmen, bazılarında ise devlet başkanının parlamento içinden birisini başbakan atmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu kişi kabinedeki bakanları seçer ve sonrasında kurulan bu kabine de yasama organının güvenini istemektedir.

Parlamentar sistem; sorumlu ve aynı zamanda güçlendirilmiş bir yönetim olgusudur. Parlamento ile güven ilişkisine sahip olan yönetim bunun neticesinde kanunların mecliste onaylanmasını kolaylaştırmaktadır. Yürütme ancak meclisin

güvenine karşılık verdiği durumda yönetme yetkisine sahiptir. Parlamenter sistemde yasama başkanlık sistemine oranla üstün bir konumdadır. Parlamenter sistemin işleyişinin siyasal parti sistemi ve siyasal kültür gibi bir takım aktörlere de bağlı olduğu belirtilmektedir (Heywood, 2012: 250).

1.2.2.2.1. Parlamenter Sistemde Yasama

Parlamenter sistemde yasama, seçilmiş olan parlamenterlerin oluşturduğu tek veya çift meclis düzeninde devletin işleyişini belirleyecek olan kanunları koyan organa denmektedir (Fedayi, 2011: 44). Yasama organının önemi; yürütme organının varlığına kaynaklık etmekten ve kendisine karşı sorumlu olmasından kaynaklanmaktadır (Lijphart, 1986: 62).

Parlamenter sistemlerin ana ilkelerini parlamentonun egemenliğinden aldığı belirtilmektedir. Ancak parlamentonun egemen oluşu, yasama ve yürütme arasındaki olası bir bağımlılık ilişkisi meydana getirecektir (Sartori, 1997: 156). Parlamenter sistemin parlamentonun egemenliğine dayanan bir hükümet sistemi olma söylemi doğru değildir. Bir parlamenter sistemin sağlıklı işleyebilmesi için parlamentonun saf bir egemenliği olmaması gerekmektedir. Bu yönden değerlendirildiğinde parlamenter sistemde parlamentonun egemenliği ne kadar azaltılırsa hükümetin işleyişi de o kadar sağlıklı olacaktır. Aksi takdirde yürütme organı hükümet etme işlevini sağlıklı bir şekilde yerine getiremeyebilir (Sartori, 1997: 147). Günümüzde parlamenter sistemler incelendiğinde parlamentonun üstünlüğünden ziyade yürütmenin parlamento karşısındaki üstünlüğü bariz olarak gözükmemektedir. Parlamento faaliyetlerinin çoğu zaten parlamento içerisinde çoğunluğa sahip iktidar partisinin kontrolindedir. Yasama fonksiyonunun bile hükümetin kontrolü altında olduğu söylenebilir (Turhan, 1989: 51; Tunç, 1991: 49).

Westminster olarak adlandırılan İngiliz parlamenter sisteminde yasama denince akla Avam Kamarası gelmektedir. Avam Kamarası kabine karşısında nadiren bağımsız ve özgür olmuştur. Gün geçtikçe bu özgürlükten uzaklaşan İngiliz Parlamentosu başbakan tarafından kontrol edilmekte ve yürütülmektedir (Roskin, 2014: 46-47).

Yasamanın yürütme karşısında gücünü kaybetmesiyle devleti dengeleyen unsur muhalefet partileri olmaktadır. Hükûmetin kendi programını hayata geçirmesi için yasamadan üstün olması da gerekmektedir. Bu durum tehlikeli değildir, asıl tehlike hükûmet programının uygulanması için ihtiyaç duyulan yasal düzenlemeleri yasamanın oluşturmaması olacaktır (Tunç, 1991: 48-49).

Parlamentar sistem açısından yasamanın tek ya da iki meclisli olması çok önemli değildir. Çift meclisli devlet yapıları tarihsel süreç içinde monarşilerin aristokratik yapısından kaynaklanmıştır. Günümüz demokrasilerinde çift meclisli yapılar incelendiğinde, ikinci meclislerin etkisiz olduğu gözükmektedir. Çift meclisli yapıya sahip olan ülkeler tek meclisli değişimlere kaymakta veya etkin olmayan ikinci meclislerin yetkilerinin kısıtlandığı görülmektedir (Güneş, 1956: 58). İngiltere'deki parlamenter sistemdeki süreç içerisinde yetkisizleştirilen Lordlar Kamarası buna örnek olarak verilebilir.

Parlamentar sistemde yasama organı, yasa yapma yetkisiyle beraber temsil işlevi de görmesi dolayısıyla sisteme meşruluk kazandıran bir kurumdur. Yönetilenlerin yönetime katıldığı izlenimi verilmektedir.

Yasama organının toplumu bilgilendirme, toplumsallaştırma işlevi ile meclise katılım sağlanması, denetleme işlevi ile gerek bürokrasi gerekse yürütmeyi denetlemesi de görevleri arasındadır. Hükûmetin denetlenmesiyle alakalı olarak; soru, gensoru, meclis araştırması ve genel görüşme gibi araçlara da sahiptir. Ayrıca milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması gibi yargısal uygulama yetkisi de bulunmaktadır.

1.2.2.2.2. Parlamenter Sistemde Yürütme

Parlamentar sistemde yürütme organının özellikleri 4 ana grupta toplanabilir. Bunlar; yürütmenin çift başlı oluşu, devlet başkanının siyasi sorumsuzluğu, yürütmenin

yasamaya karşı siyasi sorumluluğu ve yürütmenin yasamaya karşı fesih yetkisi olmak şeklinde sıralanmaktadır.

1.2.2.2.2.1. Yürütmenin İki Başlı Oluşu

Parlamentar sistemlerde yürütme iki başlıdır. İlk kanadını hükümet, diğer kanadını da siyasi sorumsuzluğa sahip olan devlet başkanı oluşturmaktadır. Bu sayede yürütme gücü bir kurum ve bir kişi arasında paylaştırılmış olur. Fakat bunların arasında eşit bir yetki paylaşımı bulunmamaktadır. Bu güçlerden devlet başkanı sembolik olmak durumundadır.

Tarihte iki başlılık sorununa getirilen iki önlem vardır. Bunlar iki başlı olan yürütme organının bir başını kaldırmak veya sembolik hale getirmektir. İster cumhurbaşkanı ister kral/kraliçe sembolik konumda olmalıdır. Ve bu konunun korunabilmesi için parlamenter sistemlerdeki devlet başkanları halk tarafından seçilmemektedir. Bunun sebebi de halkın seçtiği devlet başkanının demokratik meşruiyet kazanarak yürütmede ikilik çıkma ihtimalini getirmesinden dolayıdır (Hüseyin Gül, Songül Sallan Gül ve Kamalak, 2015: 133).

Parlamentar sistemdeki bu iki başlılık, düşünürlerce planlanıp teorilerin ortaya konulması sonucunda oluşmamıştır. Tarihi şartların oluşturduğu bu durum mutlak monarşiden yetkilerin alınması sonucunda meydana gelmiştir. Bu yetkilerin yasama ile ilgili bölümü meclise, yürütme ile ilgili olanlar ise bakanlar kuruluna verilmiştir (Teziç, 1998; 400).

Parlamentar sistemde yürütme organı bütünlük arz eder; yürütme kuvveti ve işlevi tektir. Nitekim tek bir gücün birbirlerinden bağımsız olan iki başlı bir yapıda olması doğaya aykırı olduğu söylenebilir (Gözler, 2001: 10).

Devlet başkanının siyasi açıdan sorumsuzluğuna karşı bakanlar kurulu parlamentoya karşı sorumludur. Bu durumun meşrulaştırılması halkın seçimine dayanmaktadır. Devlet başkanını doğrudan halk seçmemekte fakat bakanlar kurulu halkın temsilcileri arasından oluşmaktadır. Devlet başkanının sembolik yetkisi de bu durumdan kaynaklanmaktadır.

Parlamentar sistemde, cumhurbaşkanı devletin, başbakan ise hükûmetin başıdır. Hükûmetin politikası başbakan tarafından belirlenir, hükûmeti meclise karşı ve ülke içinde başbakan temsil eder. Başbakanın çekilmesi hükûmetin çekilmesi anlamına da gelmektedir (Güneş, 1956: 69). Örneğin başbakan İngiliz sisteminin temel taşıdır. Kabineyi seçen ve kontrol eden, parlamentodaki en büyük partinin başkanı olduğu için istediği her düzenlemeyi geçirebilen başbakanın yetkileri diktatörlük olarak bile görülebilmektedir (Roskin, 2014: 42).

1.2.2.2.2. Devlet Başkanının Siyasi Sorumsuzluğu

Parlamentar sistemlerde devlet başkanı yasama karşısında sorumsuzdur. Devlet başkanının sahip olduğu bu siyasi sorumsuzluk, yetkilerinin sembolik oluşundan kaynaklanmaktadır. Devlet başkanının sorumsuzluğundan dolayı, yaptığı bütün işlemlerin ilgili bakan ya da başbakan tarafından onaylanması gerekir. Bu durumda sorumluluğun başbakan veya ilgili bakana ait olma durumu söz konusudur (Teziç, 1998: 75). Buna karşı-imza denmektedir.

Yasama ve yürütme arasında hakem konumunda olan devlet başkanının diğer organlar arasında da uzlaştırıcı bir özelliği vardır. Diğer taraftan yürütmenin sorumsuz kanadı olan devlet başkanına parlamentoyu fesih hakkı verilmiştir. Belli koşullar altında devlet başkanı, başbakanın istemi üzerine meclisi feshedebilme yetkisine sahiptir.

Devlet başkanının siyasi sorumsuzluğunun yanı sıra, görevini yerine getirirken yaptığı işlemlerden dolayı cezai ve hukuki olarak da sorumsuzdur. Bu durumun tek istisnası vatana ihanettir. Bu gibi durumlarda devlet başkanı önce yasama organı tarafından suçlanmakta sonra da yüksek yargıya devredilmektedir. Ayrıca devlet başkanının görevi ile ilgili olmayan suçlarda cezai ve hukuki sorumluluğu bulunmaktadır, dolayısıyla normal vatandaş gibi cezalandırılabilir.

1.2.2.2.3. Yürütmenin Yasamaya Karşı Siyasi Sorumluluğu

Parlamente sistemde parlamentonun bünyesinden oluşturulan ve parlamento güvenine ihtiyaç duyan yürütme, parlamentoya bağımlı bir şekilde hareket etmek zorunda değildir. Yürütmenin bu bağımsızlığı neticesinde siyasi bir sorumluluk ortaya çıkmaktadır. Aksi takdirde birbirlerinin bünyelerinde hareket etmeleri söz konusu olsaydı o zaman kendi içinde bir denetim mekanizmasından söz ediyor olacaktık. Ayrıca bakanlar çoğunluk olarak parlamento üyesi olmaktadır, bununla beraber parlamento harici de bakan atamaları yapılabilmektedir. Bu sisteme parlamente niteliği kazandıran özellik, yürütmenin yasamaya karşı siyasal bir sorumluluğunun olmasıdır (Turhan, 1989: 54). Buradaki sorumluluk ilişkisinden dolayı yasama organı yürütmeyi denetler, yapılan denetim sonrası gerekli olduğu takdirde güvensizlik oyuyla yürütmeyi düşürebilmektedir. Neredeyse parlamente sistem ile başkanlık sistemi arasındaki en belirgin farklılık da bu denetim ilişkisidir (Kahraman, 2012: 435).

Parlamento çeşitli araçlarla hükûmeti denetler ve bunların sonucunda görevine son verebilmektedir. Bu denetleme yöntemleri soru, gensoru ve meclis soruşturmasıdır. “Soru”, bir milletvekilinin herhangi bir konuda hükûmetten bilgi istemesidir. Bu bilgi gerek idarenin bir eylemi gerekse hükûmet politikaları ile ilgili olabilir. “Soru” bakan tarafından sözlü veya yazılı olarak cevaplandırılabilir. Sözlü olarak meclis önünde bakan veya başbakanın açıklama yapılmasının istemini sözlü soru olarak adlandırılmaktadır. Soru herhangi bir şekilde siyasi sorumluluğu etkilememektedir. Gensoru da hükûmetten herhangi bir konuda bilgi istemektir fakat bu yöntem çok daha kapsamlı bir görüşme gerektirir. Gensoru isteğinin kabul edilmesi meclis çoğunluğuna bağlıdır. Bunun sonucunda mecliste bir oylama yapılır ve bu oylama sonucunda bakanlar kuruluna güvenoyu veya güvensizlik oyu verilir. Meclis soruşturması ise bir konunun meclisin kendi kuracağı komisyon tarafından araştırılmasıdır (Güneş, 1956: 70-75).

Parlamento tarafından çoğunluğun güvenini kaybeden bir hükûmetin düşeceğine ilişkin hiçbir hukuk düzenlemesi oluşturmasa bile, hükûmetin kamuoyu önünde meşruiyetini koruduğu söylenemez. Parlamente sistemi uygulayan ülkelerin çoğunda

siyasi sorumluluğa yer verilmesine rağmen, bunun yaptırımını açıkça düzenlenmemiştir (Güneş, 1956: 73).

Bakanların siyasi sorumlulukları bireysel ve kolektif olarak ayrılmaktadır. Bakanlar kurulunun genel siyasetini ilgilendiren konular parlamento tarafından güvensizlik oyu ile düşürülmesi haline kolektif sorumluluk denir. Fakat bir bakanın kolektif katılım olmadan tek başına aldığı karar ve uygulamalardan kaynaklanan durumlarda da meclise karşı bireysel sorumluluğu bulunmaktadır.

Günümüzdeki parlamenter sistem anlayışlarında yürütmenin gücü yasamadan daha fazladır. Yürütmenin yasama karşısında siyasi sorumluluğu olmasına karşın çoğunluğu hükûmeti kuran iktidar partisinden oluşan parlamentoda güvensizlik oyu ile yürütmeyi düşürmek çok zor bir durumdur.

Bakanların hukuki ve cezai sorumlulukları da bulunmaktadır. Bunlar kişisel kusurları dolayısıyla vatandaşlara veya devlete verdikleri zararların yargı aracılığıyla tazmin edilip, yaptırım uygulanmasıyla sonuçlanmaktadır.

1.2.2.2.4. Yürütmenin Yasamayı Fesih Yetkisi

Fesih, belli bir dönem için seçilen parlamentonun görev süresi dolmadan varlığının sonlandırılmasıdır. Yürütmenin yasama organını fesih yetkisi, parlamenter sistemler için bir diğer olmazsa olmazdır. Yasamanın güvensizlik oyu ve yürütmenin fesih yetkisi kuvvetler arasındaki dengeyi korumaktadır (Özbudun, 2004:329). Ancak bu konuda Lijphart, yürütmenin yasamayı fesih etme yetkisinin parlamenter sistem için kilit bir yetki olmadığından bahsetmektedir. Dünyada İngiltere dâhil çok sayıda ülke bu yetkiye sahip durumda iken örneğin Norveç'te bu şekilde bir yetki bulunmamaktadır (Lijphart, 1999: 125-126).

Devlet başkanının feshi, tek taraflı bir irade açıklamasıdır. Feshin gerçekleşmesi için, muhatap yani parlamento tarafından kabul edilmesi gerekmemektedir. Yani devlet başkanının bu yöndeki fesih iradesini açıklaması ve bunun parlamentoya ulaşması halinde hukuki sonuçlarını doğurur. Bu fesih durumunda anayasada belirtilen süre içerisinde

meclis seçimleri yenilenir (Gözler, 2001: 128). Bu yetkiyi kullanacak merciinin hangisi olduğu, ülkelerin tercih ettikleri uygulama şekline göre farklılık arz etmektedir. Bazı ülkelerde devlet başkanı iken, bazı ülkelerde ise hükûmet başkanı kullanılmaktadır (Teziç, 2001: 414).

Devlet başkanı tarafından fesih yetkisinin kullanılması bazı tehlikeleri beraberinde getirebilmektedir. Bu yetki çoğu zaman anti-demokratik bir müdahale olarak gözükmektedir. Uyum içinde işleyen bir yönetimde bu yetkinin kullanılması devlet başkanının doğrudan doğruya politikaya müdahale etmesi anlamına gelecektir. Parlamenter sistemlerde devlet başkanının tarafsız olması gerekmektedir. Yani fesih yetkisi bu şekilde kullanılmamalıdır (Güneş, 1956: 84).

Fesih yetkisinin bir tıkanıklık veya sorunla karşılaşılması halinde iktidarın gerçek sahibi olan halkın hakemliğine gitme aracı olması ve demokratik bir amaca yönelik olduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir (Turhan, 1989: 50). Ancak uygulamada bu yöntem pek sık kullanılmamaktadır. Kullanıldığı hallerde ise fesih yetkisi sadece bir sonraki dönem daha kuvvetli bir çoğunlukla gelebilmek için başvuru bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Kuzu, 2011: 28).

1.2.2.3. Parlamenter Sistemin Değerlendirilmesi

1.2.2.3.1. Parlamenter Sistemin Avantajları

Parlamenter sistemin avantajlarından en önemlisi yasama ve yürütme erkleri arasındaki tıkanıklıkları çözme yeteneğinin bulunmasıdır. Bu gibi durumlara karşı fesih, güvensizlik oyu yöntemleriyle karşılık verilebilmektedir. Herhangi bir tıkanıklık durumunda karşılaşılan uyuşmazlıkta hükûmetin düşürülmesi ve yeni hükûmet kurulması ihtimali parlamenter sistemde her daim bulunduğu söylenebilir.

Parlamenter sistemin önemli özelliklerinden birisi de siyasal süreçlerin esnek bir şekilde ilerlemesidir. Bünyesinde çok sayıda siyasi partiler, siyasal aktörler, partilerin

liderleri seçim olmasını beklemeksizin herhangi bir dönemde değişikliğe gidebilir. Hatta başbakanın değişmesi durumunda olası bir kriz çıkma durumu oldukça az ihtimallidir (Linz, 1990: 55).

Parlamentar sistemin iki başlı bir yapıya sahip olması da tıkanıklıkları giderici bir diğer özelliktir. Sağlıklı işleyen bir parlamentar hükûmet sisteminde, devlet başkanı sistemdeki tıkanıklıkları giderici müdahalede bulunma yetkisine sahiptir (Turhan, 1989: 38). Tıkanan ve iş göremez halde bulunan hükûmeti yasama organı seçim olmadan da değiştirme yetkisine sahiptir.

Parlamentar sistemde başkanlık sistemine oranla hükûmet daha kısa ömürlüdür, fakat bu kısa ömürlü olmayı, halkın siyasi hayatı etkileyebilme adına yönetime gösterdiği tepki olarak anlamak gerekir (Kalaycıoğlu, 2005: 23).

Ayrıca birbirlerine ihtiyaç duyan yasama ve yürütme erkleri parlamentar sistemde kutuplaşmanın önlenmesine yardımcı olmaktadır. Çok partili sistemlerde bir partinin en çok oyu alması bile iktidar ortağı olma ihtimali bulunmaktadır.

Parlamentar sistemlerde koalisyon hükûmetleri olduğu dönemlerde başbakanın kabinesinin diğer üyeleri ile daha yakın bir ilişki kurduğu söylenmektedir. Bu sayede bakanlar politika üretirken otonom davranabilmektedirler (Linz, 1990: 56).

Parlamentar sistemde kuvvetler arasında sürekli bir güven ihtiyacı olduğundan dolayı sistem içinde ayrışmalar önlenmiş olmaktadır.

Siyasal partinin mutlak çoğunluğu elde etmesinin dışında parlamentar sistemde bir partinin çoğunluğa sahip olması her şeyi elinde bulunduracağı anlamına gelmez. Hatta muhalefette kalan partilerinde hiç bir şey kazanamayacakları anlamına da gelmez. Bu yüzden parlamentar sistemde genellikle kutuplaşmalar önlenmektedir.

Parlamentar sistemde kamuoyunu her zaman göz önünde bulundurmamak gerekir ve bu sayede despotizme olan kaymaları engellemektedir. Halkın isteklerinin göz önünde bulundurulması aşırı merkezîyetçiliğin önüne geçmek açısından da parlamentar sistem önemli bir etkiye sahip olmaktadır (Turhan, 1989: 172).

Parlamentar sistemlerde başkanlık sisteminde olduğu gibi en fazla iki dönem seçilebilme olgusu olmadığından dolayı hesap verilebilirlik açısından daha etkin olabileceği söylenmektedir. Tekrar seçilebilme kaygısı ile kamuoyunun önemsenmesi

azımsanmayacak bir etki oluşturabilmektedir. Ayrıca bir kimsenin yıllarca Başbakanlık ya da bakanlık yapabilmesi mümkündür.

Parlamentar sistemde parlamento içinde gerek iktidar gerekse bir sonraki dönemde iktidar olması muhtemel olan muhalefet partisi mensupları ülke yönetimiyle ilgili konularda sürekli olarak bilgi ve tecrübe aktarımında bulunmaktadır. Çıkarılacak kanunlardan, hükümet işlerinin yürütülmesine kadar yapılan bu sohbet havasındaki iletişim yöneticilerin profesyonelleşmesini sağlamaktadır. Çatışmacı siyasal kültüre sahip olan ülkelerde bu durum sohbet ortamından ziyade savaş ortamında gibi yaşansa da profesyonelleşme sürecinin oluşmasına bir engel teşkil etmemektedir. Her iki durumda da parlamento politikacı okulu gibi bir görev görmektedir (Linz, 1994: 67).

Parlamentar sistemde yürütme farklı bir seçim ile yönetime gelmez. Yasamanın seçimle gelmesi ve yasama içerisinde güven ile sağlamlaştırılan bir hükümet yürütmeyi sağlamaktadır. Meşruiyet kaynağı tektir. Bu durumda farklı meşruiyet kaynaklarına dayanan kuvvetlerden söz edilmemektedir (Kalaycıoğlu, 2005: 19).

1.2.2.3.2. Parlamentar Sistemin Dezavantajları

Yukarıda sayılan avantajlara karşın parlamentar sistemin bazı dezavantajları da bulunmaktadır. Bu dezavantajların en önemlisi koalisyon hükümetlerinin oluşmasıdır.

iki partinin egemen olduğu sistemlerde yürütme bu iki parti arasında sürekli olarak yer değiştirmektedir. Parlamento çoğunluğunun desteği yürütme için şart olduğundan bu siyasi partiler oldukça disiplinlidirler. Fakat çok partili sistemlerde bu işleyiş karmaşıklaşmakta, dolayısıyla bir takım problemler ortaya çıkmaktadır (Turhan, 1989: 56). Bu sorunların en önemlisi koalisyon hükümetlerinin kurulmasıdır. Bu durumda yürütme organı yasama organı karşısında güçsüzleşmektedir. Çok partili koalisyon hükümetleri uzun ömürlü olmadıklarından dolayı etkili kararlar alınamamakta bu da istikrarsızlığa sebep olmaktadır (Kuzu, 2011: 92). Örneğin demokrasisi ile övülen Norveç gibi ülkelerde ortalama hükümet ömürleri 22 ay olmuştur.

Parlamentar sistemde her zaman tek parti iktidarı kurulamaması yani koalisyon hükümetleri kurulması sonucunda yasama organı güvenoyu gibi denetim mekanizmaları ile yürütme karşısında güçlenmektedir (Tunaya, 1980: 408). Koalisyon hükümetlerinin oluşması sonucunda yasamanın güçlenmesi hızlı karar almayı engeller nitelikte bir durum ortaya koymaktadır.

Koalisyon hükümetlerinin başarısızlıklarla sonuçlanma olasılığı nispi ve çok partili seçim sistemi olmasından kaynaklanmaktadır. Bu da sonuç olarak istikrarsızlıklara neden olmaktadır. Bunun aksine İngiltere parlamenter sisteminin başarıya ulaşmasının sebebi iki partili siyasal yapıya sahip olması ve çoğunluk seçim sistemidir (Kuzu, 2011, 82).

Parti başkanları milletvekilleri üzerinde hatırı sayılır derecede etkiye sahiptirler ve bundan dolayı yasama organı yürütmeye karşı bağımlı bir pozisyonda bulunmaktadır. Çoğunluk oluşturan hükümet, hem yasama hem de icra yönünden asli kuvvet konumundadır. İktidar partisine mensup parlamenterlerin siyasi rakiplerine karşı tuttukları tavır olması gereken yasama-yürütme ilişkisinden ziyade partiliği ön plana almış ve körü körüne destekleyici bir aktör konumunda bulunmaktadır (Kuzu, 2011: 59).

Günümüzdeki parlamenter sistemlerde parlamentolar hükümetleri neredeyse hiç denetleyememektedirler. Parlamentolar, siyasi partilerin parti disiplinlerinden dolayı adeta hükümetlerin oluşturduğu bir kanun makinası konumunda bulunmaktadır. Yasalaşan kanunların çoğu hükümet tasarısı olarak parlamentoya sunulur (Kuzu, 2011: 98).

Yukarıda görüldüğü üzere parlamenter sistemin avantajlı ve dezavantajlı yanları bulunmaktadır. Bir ülkede bunların hangisinin gerçekleşeceği belirlense bile genel olarak bunun diğer ülkeler için de geçerli olacağını söyleyemeyiz, yine parlamenter sistemin eksik yönlerinin de kendisinden kaynaklandığını ve salt olarak bunu kabul etmek de olmaz. Çok partili seçim sistemi sonucunda istikrarsız koalisyon hükümetleri de hükümetlerin istikrarsız olmasına sebep olmaktadır. Çoğunlukçu seçim sistemi yanı sıra iki partili seçim sisteminin olduğu ülkelerde istikrarlı ve etkin hükümetler görmekteyiz. Bundan dolayı zayıf yanlarının ülkelerin kendilerinin siyasal ve sosyal durumlarının hatırı

sayılır derecede önemli olduğunu unutmamak gerekir. Zira parlamenter sistemin performansının devletler arasında farklılık gösterdiği bir gerçektir (Gözler, 2001: 31).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE HÜKÜMET SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E TÜRKİYE'DE HÜKÜMET SİSTEMİNİN EVRİMİ

Osmanlı İmparatorluğu, kuruluşundan 19.Yüzyıl sonlarına kadar padişahlıkla yönetilmiştir. Osmanlı Hanedanının mutlak monarşi idaresi son dönemlerde yerini meşruti monarşiye bırakmıştır. Hem dini hem de dünyevi yetkileri bulunan Sultanlar yetkilerini çok sınırlı bir şekilde bürokratik elit ile paylaşıyorlardı (Ortaylı, 1987: 28-30).

Ancak imparatorluğun önlenemez çöküşüne bir çare olarak modernleşme hareketlerine girişilmiştir. Bu çerçevede ilk olarak Sened-i İttifak imzalanmış, ardından Tanzimat ve Islahat Fermanları yayınlanmışlardır. Bu süreçte batılı tarzda yeni bürokrasi anlayışı oluşturulması için idare teşkilatındaki makamların bir çoğu değiştirildi. Bunların sonucunda 1876 yılında Kanuni Esasi'nin kabul edilmesi ile başlayan süreç, parlamenter sistem serüveninin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Elma, 2013: 337; Yazıcı, 2011: 113; Ortaylı, 1987: 28-32).

2.1.1. 1876 Kanun-i Esasi

1876 Anayasası Osmanlı-Türk çizgisindeki ilk yazılı anayasadır. Türkiye'deki parlamenter kurumların biçimlenip ortaya çıkmasının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Ancak yapısı ve hazırlanışı itibarıyla batılı düşüncedeki anayasal

parlamentar demokrasiden ayrı ve uzak bir tutum sonucu oluşturulduğu söylenmektedir (Yücel, 2008: 194-195).

2.1.1.1. I. Meşrutiyet

Padişah'ın mutlak olan otoritesinin sınırlandırılması ve meclisin oluşturulması sonuçlarını taşıyan Kanun-i Esasi 1876 yılı II. Abdülhamit tarafından ferman yöntemi ile yürürlüğe girmiştir. Diğer kanunlardan üstün olan ve değiştirilmesi daha zor olan bu anayasa şekli ve maddi anlamda tam bir anayasa niteliğine sahiptir (Gözler, 2007: 166).

Kanun-i Esasi'nin birinci maddesinde Osmanlı Devleti'nin bölünmez bir bütün olduğu vurgulanmıştır. İkinci maddesinde başkent İstanbul olarak belirtilmiştir. Saltanat ve hilafet hakkını üçüncü maddesinde Osmanoğulları soyuna ve en büyük evladına vermektedir. Geçmişte olduğu gibi devlet yine teokratik bir şekildedir (Tanör, 2013: 135).

On birinci maddede devletin dininin İslam olduğu ibaresi bulunmaktadır. Altmış dördüncü maddede yasaların dinin buyruklarına aykırı olamaması şartı getirilmiş ve anayasa tarafından tanınan şeriye mahkemeleri bulunmaktadır (Tanör, 2013: 135).

Meclis-i Umumi yasama görevini yerine getirecek olan kurum olarak belirlenmiştir. Ayan ve Mebusan olmak üzere iki meclisten oluşmuştur. Meclis-i Ayan, görev sürelerinde sınır bulunmayan üyelerin padişah tarafından seçilmesiyle oluşmaktadır. Meclis-i Mebusan üyeleri ise seçim ile göreve gelmektedir. Mebusan'ın kararlarını veto etme yetkisine sahip olan Meclis-i Ayan'ın bu yetkileri padişah tarafından gelmektedir. Bakanlar kurulunun hazırladığı kanun önerilerinin her iki meclis tarafından kabul edilmesi durumunda padişahın onayı aranmaktadır. Ayrıca padişahın meclisler karşısında mutlak veto gücü bulunmaktadır (Fendoğlu, 2007: 173).

Kanuni Esasi'de düzenlenen temel hak ve hürriyetler ile kişi hürriyeti, vatandaşlık hakkı, vatandaşların güvenliği, basın hürriyeti, ibadet hürriyeti, şirket kurma hürriyeti, dilekçe hakkı, eşitlik ilkesi, öğretim hürriyeti, devlet memurluğuna girme hakkı, mali güce göre vergi ilkesi, konut dokunulmazlığı, kanuni hâkim güvencesi, müsadere, angarya yasağı, vergilerin kanuniliği ilkesi ve işkence yasağı gibi bir çok hak ve hürriyet tanınmıştır (Gözler, 2007: 167).

Kanuni Esasi'de yürütme ikili bir yapıdadır. Bir tarafta aynı zamanda halife konumunda bulunan padişah, diğer tarafta da padişah tarafından atanan vekillerden oluşan Bakanlar Kurulu (Heyet-i Vükela) bulunmaktadır.

Padişah II. Abdülhamit'in 1877-78 yıllarında Osmanlı-Rus harbini ileri sürerek Anayasayı rafa kaldırmasından dolayı Kanun-i Esasi tecrübesi kısa sürmüştür.

2.1.1.2. II. Meşrutiyet

1909 yılında Kanun-i Esasi değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklik ile Osmanlı sisteminde parlamenter kurumsallaşma ve bunu pratiğe aktarma ilk defa gerçekleşmiştir (Yıldız, 2012: 120). Kanun-i Esasi'nin yirmi bir maddesinin yeniden düzenlenmesi ile yetkiler padişahın aleyhine, yasamanın lehine gelişmiştir. Meclis-i Mebusan'ın yetkilerinin arttırılmasıyla Heyet-i Vükela'nın meclise karşı sorumluluğu kabul edilmiştir. Gereken durumlarda da Meclis-i Mebusan tarafından düşürülebilir bir konuma gelmiştir (Yıldız, 2012: 121-122).

Bu değişiklik ile üç, beş ve yedinci maddelerinde belirtildiği üzere; devletin monarşik yapısı korunmakta, teokratik yapı padişahın şeriate bağlılık yemini ettirilmesi ile daha da pekiştirilmekte ve şeriatı koruma görevi verilmektedir (Tanör, 2013: 193).

Kırk üçüncü ve elli üçüncü maddeleri yasamanın lehine oluşturulmuştur. Şöyle ki; meclislerin davetsiz toplanması olanağını getirmiş ve izin almadan yasa önerme hakkı verilmiştir (Tanör, 2013: 193).

Elli dördüncü maddede gözüktüğü üzere padişahın yasaları veto etme yetkisi alınıp yerine geri gönderme yetkisi verilmiştir. Ayrıca kanun teklifleri için artık padişahın izin alınma gerekliliği de ortadan kalkmıştır. Padişaha meclis ile hükûmet arasında bir arabulucu, hakemlik gibi bir rol biçilmiştir. Bu düzenlemeler sonucunda meşruti bir parlamenter sistem ortaya çıksa da uygulamada çok da iyi işlediği söylenemez (Yıldız, 2012: 123).

Bu değişiklikler ile hükûmetin kuruluş şemasının tam anlamıyla parlamenter sisteme uygun olduğu söylenebilir. Sonuç olarak esas itibariyle demokratikleşme kâğıt

üstünde sağlanmıştır. Bu süreçte Osmanlı'nın mutlak monarşiden sınırlı monarşiye bir geçiş yaptığını görmek mümkündür (Gözler, 2007: 171). Kısa bir süre sonra sistem İttihat ve Terakki diktatörlüğüne dönüşmüştür. Bu dönemde yapılan uygulamaları da demokratik olarak adlandırmak oldukça güçtür (Gözler, 2007: 171).

2.1.2. 1921 Anayasası

1921 Anayasası 24 maddeli kısa bir çerçeve anayasası niteliğindedir. Bunun sebebi de Kanun-i Esasi'nin hükümlerinin yürürlükte kalmasıdır. Yalnızca çelişen yönlerde ve eklemeler neticesinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu oluşturulmuştur (Tanör, 2013: 253).

Kurtuluş Savaşı döneminde bir geçiş anayasası konumunda bulunan 1921 Anayasası kuvvetler birliğine dayalı bir meclis hükûmet sistemi öngörmektedir (Elma, 2013: 381). 1921 tarihinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu adı altında yürürlüğe girmiştir. Yargı ile temel hak ve özgürlüklere dair hiçbir düzenleme getirmeyen 1921 Anayasasında, aynı zamanda 1876 Anayasasının kaldırıldığına dair hüküm de bulunmadığı için 1876 Anayasası ile beraber iki anayasa da yürürlükte kalmıştır (Gözler, 2007: 176).

1921 Anayasasını oluşturan Meclis, Mustafa Kemal'in deyişi ile olağanüstü meclis konumundadır. Ancak kurucu meclis olarak nitelendirilmemiştir (Sezginer, 2010: 75). Bu Anayasada, egemenlik millete verilerek monarşi sona erdirilmiştir. Yasama ve yürütme yetkilerinin yasama organında toplanmasını öngören sisteme meclis hükûmeti sistemi denmektedir. 1921 Anayasasında bu sistemin benimsendiği açıkça görülmektedir (Hekimoğlu, 2010: 103).

Bakanlıklar da hükûmetin seçileceği vekiller aracılığı ile yönetilmektedir ve meclisin bu vekilleri arzu ettiği zamanda görevden alma yetkisi bulunmaktadır. Bu Anayasada devlet başkanlığı kurumu bulunmamaktadır. Bu görev de meclisin bünyesindedir (Özbudun, 1989: 6). Bakanlar kurulunun meclise karşı kullanabileceği hukuki bir silah konumunda bulunan bir yetki de bulunmamaktadır (Hekimoğlu, 2010: 63).

1923 yılında Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na bir takım hükümler eklenmiştir. Bu değişiklikler ile var olan meclis hükûmeti sistemi parlamenter sisteme evrilmiştir. Devletin hükûmet şeklinin Cumhuriyet olduğu ibaresine yer verilmiştir. Ayrıca cumhurbaşkanının seçimi hükme bağlanarak kurumun varlığı tasdiklenmiştir (Yazıcı, 2011: 114-115).

1923 değişiklikleri ile hükûmetin kuruluşunda başbakanı seçme yetkisi cumhurbaşkanına verilmiştir. Bakanlar ise başbakan tarafından seçilmektedir (Yazıcı, 2011: 115). Bu değişiklikler ile bugünkü parlamenter modele yaklaşılmıştır.

2.1.3. 1924 Anayasası

1924 Anayasası da yine “Anayasa” olarak değil “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu” olarak yürürlüğe girmiştir ((a) anayasa.tbmm.gov.tr). 1921 Anayasasından izler taşıyan 1924 Anayasası ile parlamenter sisteme biraz daha yaklaşıldığı gözükmektedir (Sezginer, 2010: 76). Ancak bünyesinde meclis hükûmetini andıran maddeler de bulunmaktadır.

Dördüncü maddede “Türk Milletini yalnızca TBMM temsil etmekte ve millet adına egemenlik hakkını parlamento kullanmaktadır”, beşinci maddede “Yasama ve yürütme erki TBMM’de toplanır ve onda belirir”, yedinci maddede “Parlamento, hükûmeti her zaman denetleyebilir ve düşürebilir, hükûmetin ise parlamentoyu feshetme yetkisi yoktur”, ibarelerinden gözüktüğü üzere meclis üstün yetkilerle donatılmıştır ((a) www.tbmm.gov.tr).

1924 Anayasasında egemenliği bünyesinde bulunduran TBMM, geniş yasama yetkilerinin dışında yürütme ve yargı yetkilerine de sahiptir. Bu Anayasada da hükûmet meclisi feshetme yetkisine sahip değildir (Sencer, 1992: 105).

Hem parlamenter sisteme hem de meclis hükûmeti sistemine uygun olan hükümlere yer verilen 1924 Anayasası bir bakıma 1961 Anayasasına ön ayak olmuştur. Tek parti yönetimi dönemi sürecinde cumhurbaşkanı konumunda bulunan Mustafa Kemal ve İnönü'nün başkanlık sistemindeki başkanı andıran yetkilerle hareket ettiği

gözükmektedir. Bu duruma bakılarak 1924 Anayasasının başkanlık sistemi oluşturma gibi bir eğilimi olduğu anlaşılmamalıdır (Yazıcı, 2011: 116).

1924 Anayasasında kâğıt üzerinde üstünlük Meclise verilmiş, egemenlik de Meclis bünyesinde toplanmıştır. Ancak uygulamada asıl üstünlük Cumhuriyet Halk Partisindedir. Ki parti tüzüğü neredeyse anayasa hükmündedir. 1950 yılına kadarki sürecin bu şekilde devam ettiği söylenebilir.

1946 yılına kadar tek partinin hüküm sürdüğü Türkiye’de Demokrat Parti’nin kurulması ve 1950 yılında yapılan seçimlerde iktidar olmasıyla çok partili hayata geçildiği söylenebilir. Ancak maalesef ki DP’nin 10 senelik iktidarı dönemi 1960 askeri darbesi ile sonuçlanmıştır.

2.1.4. 1961 Anayasası

27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonucunda Demokrat Parti’nin iktidarı son bulmuştur. Darbe sonrası egemen güçler hızlı bir şekilde 1961 Anayasasını oluşturmuştur. Önceki dönemlerde karşılaşılan sorunlar ile bir daha karşılaşılmaması adına kapsamlı ve uzun bir anayasa meydana getirilmiştir (Becerren ve Kalağan, 2007: 173).

157 madde ve 22 geçici maddesi ile 1961 Anayasası Türkiye’nin o tarihe kadarki en uzun anayasasıdır. Hatta hacim olarak dönemin Fransa, İtalya ve Almanya gibi devletlerin ortalamasının da üstündedir. Kazüistik bir yapıda olması tepki anayasası niteliğinde olduğunun kanıtıdır (Tanör, 2013: 377).

Birinci maddede “Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir” ibaresi bulunmaktadır. Yani devletin başı ve yasama organı üyeleri veraset yolu ile değil belirli süre dilimleri için seçim ile iş başına geçerler. Ancak seçimle gelmenin istisnaları da bulunmaktadır. Bunlar Cumhuriyet Senato’sundaki kontenjan senatörlüğü ile ömür boyut tabii senatör sayılan Milli Birlik Komitesi üyelerinin durumudur (Tanör, 2013: 388).

1961 Anayasası ile TBMM’nin üstünlüğü sona ermiş ve kuvvetler birliğinden vazgeçilmiştir. Kısmen de olsa anayasayı yaparken sürece halk dahil edilmiş ve genel olarak parlamenter sistemi öngören bir anayasa oluşturulmuştur (Yıldız, 2012: 153).

1961 Anayasasındaki; “Cumhurbaşkanı devletin başıdır. Bu sıfatla, Türkiye Cumhuriyetini ve milletin birliğini temsil eder. Cumhurbaşkanı, gerekli gördükçe, Bakanlar Kuruluna başkanlık eder; yabancı devletlere Türk devletinin temsilcilerini gönderir ve Türkiye’ye gönderilen yabancı devlet temsilcilerini kabul eder; milletlerarası antlaşmaları onaylar ve yayımlar; sürekli hastalık, sakatlık, kocama sebebiyle belirli kişilerin cezalarını hafifletebilir veya kaldırabilir”, “Cumhurbaşkanı, görevleriyle ilgili işlemlerden sorumlu değildir. Cumhurbaşkanının bütün kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır. Bu kararlardan Başbakan ile ilgili Bakan sorumludur” 97. ve 98. maddelerde görüldüğü üzere cumhurbaşkanı parlamenter sisteme uygun olarak sembolik olarak konumlandırılmıştır ((b) www.tbmm.gov.tr).

1961 Anayasası 5. ve 6. maddelerinde Bakanlar Kurulu ve sembolik olan Cumhurbaşkanında yürütme gücünü toplarken TBMM’ye de yasama gücünü vermiştir. 63. maddede TBMM’nin “Cumhuriyet Senatosu” ve “Millet Meclisi” olmak üzere iki meclisli bir yapıda olduğu görülmektedir. 7. maddede ise yargı ile ilgili olarak kanunların anayasaya uygunluğunun denetlenmesi yetkisinin verildiği Anayasa Mahkemesi’nden bahsedilmektedir ((b) www.tbmm.gov.tr).

Anayasanın 89. maddesinde TBMM’nin hükûmeti düşürme görevine yer verilmiştir. Ayrıca 108. maddede de Cumhurbaşkanına Meclisi feshetme yetkisinin verilmesi ile yasama ve yürütme güçleri arasında bir denge oluşturulmaya çalışılmıştır ((b) www.tbmm.gov.tr).

Bu veriler ışığında bakıldığında 1961 Anayasası yasamanın belirli bir üstünlüğe sahip olduğu bir parlamenter sistem ile beraber yumuşak kuvvetler ayrılığı oluşturduğu söylenebilir (Tanör, 2013: 402). Yürütmenin sınırlandırılması sonucunda daha sonraları güçsüz hükûmetler ortaya çıkaracaktır (Şahin, 2015: 45).

2.1.5. 1982 Anayasası

1970-1980 yılları arasında güçsüz koalisyonların oluşu, siyasal sistemdeki tikanlıkların meydana gelmesi ve terör olaylarının şiddetlenmesi sonucunda bir kez daha askeri darbe gerçekleşmiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonucunda askerler yönetime

el koymuşlardır. Ardından devletin otoritesini tekrar kurmak ve pekiştirmek amacı ile yeni anayasa çalışmaları başlamıştır (Sezginer, 2010: 80).

1982 Anayasası demokrasinin sınırlandırıldığı, evrensel değerlerin aksine yerel değerlerin öne çıkarıldığı, hak ve özgürlüklerin kısıtlı olduğu bir anayasanın yanında, Türklük kavramına vurgu yapan, Atatürkçülük anlayışına sahip, otoriter milliyetçi ve dayanışmacı bir anayasa şeklindedir (Sezginer, 2010: 80).

Anayasanın yapılış sürecinde siyasi partiler yer almamıştır. Halkoyuna sunulan anayasa metninin reddedilmesi sonucunda askeri rejimin yönetimde kalacağı yönünde mesajlar verilmiş ve vatandaşlar bunun etkisinde kalarak anayasayı onaylamışlardır. Anayasa için yapılan halk oylaması Cumhurbaşkanlığı seçimi için de geçerli sayılmıştır. Bunun sonucunda Kenan Evren Cumhurbaşkanlığı makamına geçmiştir. (Gözler, 2007: 192).

Anayasa metni katılımcılığa önem vermeyen bir demokrasi modelini benimsemiş, kazüistik ve sert yapıda bir anayasa konumundadır (Gözler, 2007: 192). Aynı zamanda 68. ve 69. maddelerde belirtilen siyasi partilerin kadın kolu, gençlik kolu gibi yan kuruluşları kurmaları ve sendikalar, dernekler, vakıflar gibi kuruluşların da siyasi partiler ile ilişki veya işbirliği içinde olmaları yasaktır (Gözler, 2007: 193).

Anayasanın 8. maddesinde “Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir“ ibaresi bulunmaktadır. Yani düalist bir yapıda olmasına karar verilen yürütme organının yetkileri ilk defa Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kuruluna verilmektedir ((c) www.tbmm.gov.tr).

Cumhurbaşkanının sorumsuzluğu 1982 Anayasası'nın 105. maddesinde belirtilmiştir. 101. maddede cumhurbaşkanının seçilmesi TBMM'nin yetkisinde olduğu gözükmektedir. 1982 Anayasasında 109dan 112. maddeye kadar olan hükûmetin kuruluş yöntemi, Bakanlar Kurulunun sorumluluğu ve hükûmetin TBMM'nin güvenine tabi olması bölümlerinde belirtilenler açıkça parlamenter sistemin benimsendiğini göstermektedir ((c) www.tbmm.gov.tr).

2.2. 1982-2016 YILLARI ARASINDA YAPILAN ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ

1982 Anayasası 2016 tarihine kadar 18 kez değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliklerin asıl sebebi askeri darbe sonrası yapılan anayasanın olması gereken demokratik standartlara ulaşamamasıdır. Ancak 2007 yılında yapılan değişiklik ile Cumhurbaşkanının halk tarafından seçileceğinin kabul edilmesi Türk siyasal sistemini büyük ölçüde değiştirmiştir ((c) www.tbmm.gov.tr).

Yapılan değişiklikleri kısaca anlatmak gerekirse; ilk değişiklik 1987 tarihinde yürürlüğe giren değişiklik ile seçmen yaşı indirilmiş, milletvekili sayısı artırılmış ve siyasi yasaklar kaldırılmıştır. 1993 yılında radyo ve televizyon istasyonları kurmak serbest hale getirilmiştir. 1995 yılında seçmen yaşı bir kere daha indirilip 18'e getirilmiştir, milletvekili sayısı da artırılarak 550 yapılmıştır. Ayrıca siyasi partilerin kadın kolları, gençlik kolları gibi yan kurumları açmasına ve siyasi partilerin sendikalar ile olan ilişkilerine serbestlik getirilmiştir. 1999'da Devlet Güvenlik Mahkemelerinden (DGM) askeri üyeler çıkartılarak sivilleştirilmeleri sağlanmıştır. Özelleştirme kavramına anayasal güvence getirilmiştir ((c) www.tbmm.gov.tr).

2001 yılında anayasanın 32 maddesinde değişikliğe gidildi, 1 madde ise kaldırılmıştır. Kısaca özel hayatın gizliliği, haberleşme hürriyeti, düşünce ve ifade özgürlüğü, kamulaştırma, toplantı ve gösteri düzenleme, işsizlere yönelik haklar, parti kapatma zorlaştırılmış, yabancılara da TBMM'ye dilekçe ile başvuru hakkı gibi hakların vatandaşların lehine geliştirilmiştir ((c) www.tbmm.gov.tr).

2002 yılındaki değişiklik ile milletvekili seçilmeyi engelleyecek “ideolojik ve anarşik eylemler” ifadesi “terör eylemleri” ile değiştirilmiştir ((c) www.tbmm.gov.tr).

2004 yılında 9 maddede değişiklik yapılmış, 1 madde ise kaldırılmıştır. Temel hak ve özgürlüklerde karşılaşılabilecek uyuşmazlıklarda uluslararası antlaşmalar kanunların üstüne çekilmiş, ölüm cezası kaldırılmış, Yükseköğretim Kuruluna(YÖK) Genelkurmay'dan temsilci verilmesinin önüne geçilmiş ve DGM'lerin kaldırılması hükümleri getirilmiştir ((c) www.tbmm.gov.tr).

2005 yılındaki değişiklik ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) üye seçimleri düzenlenmiştir. Sayıştay'ın denetim kapsamı genişletilmiş, bütçenin hazırlanma

ve uygulanması aşamaları düzenlenmiştir. 2016 yılında seçilme yaşı 25'e indirilmiştir ((c) www.tbmm.gov.tr).

2007 anayasa değişikliklerinde; milletvekili seçimleri 4 yıla indirilmiş, TBMM'nin yapılacak bütün işler için en az üçte biri ile toplanması kuralı getirilmiştir. Türk siyasal sistemini kökten değiştirecek olan cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kuralı getirilmiştir, daha sonra bu düzenlemeler referanduma sunulmuştur ((c) www.tbmm.gov.tr).

2007 Anayasa değişikliği ile beraber Türkiye mevcut siyasal sistemi olan parlamenter sistemden uzaklaşmaya başlamıştır. Sorumsuz devlet başkanı yerine meşruiyetini halktan alan ve yetkilendirilen bir cumhurbaşkanlığı kurumu oluşmuştur. Düalist yapıdaki yürütme organında dengelerin değişmesi, kaçınılmaz bir şekilde güçlü başbakanın yanında güçlü cumhurbaşkanını oluşturmuştur ((c) www.tbmm.gov.tr).

1982 Anayasasında hali hazırda geniş yetkileri olan cumhurbaşkanını bir de halkın seçtiği göz önüne alındığında daha geniş yetkiler ile donatılması gerekliliği ortaya çıkmıştır ((c) www.tbmm.gov.tr).

2008'de devlet organlarının her türlü kamu hizmetlerinin sunumunda eşitlik ilkesi ile hareket etme zorunluluğu ile üniversitelerde türban serbestliği getirildi. Ayrıca kanunda açık bir şekilde engel bulunmayan durumlarda kimsenin yüksek öğreniminin engellenememesi kabul edildi. Ancak Anayasa Mahkemesi bu değişiklikleri iptal etmiştir ((c) www.tbmm.gov.tr).

2010 yılında 26 maddede değişikliğe gidilmiştir. Ekonomi, sosyal konular ve sendikal yaşama dair düzenlemeler getirilmiştir. Ayrıca 12 Eylül 1980 darbesini yapanlara yargı yolu açılmıştır. Bu değişikliklerdeki bazı hükümler Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Referandum sonucunda anayasa değişikliği kabul edilmiştir ((c) www.tbmm.gov.tr).

2011 yılında spor yönetimlerinin kararlarına karşı zorunlu tahkim yolu açılmıştır. Yine 2011 tarihinde yerel seçimlerin erkene alınması için bir geçici madde uygulamaya geçirilmek istense de siyasi partilerin seçim sürecinde uzlaşamaması sonucunda yerel seçimler zamanında yapılmıştır ((c) www.tbmm.gov.tr).

Anayasa’da 2007 yılında yapılan değişiklik ile Türk parlamenter sisteminin klasik parlamentarizmden ayrıldığı görülmektedir. Hatta bu değişiklik ile beraber Türk siyasi sistemi parlamenter sistem ile yarı başkanlık sistemi arasında bir yerde konumlandırılmıştır.

Ancak son olarak 2016 yılı Aralık ayında AK Parti’nin Meclis’e sunduğu Anayasa değişiklik teklifinin 2017 yılı Nisan ayında kabul edilmesi ile Türkiye’deki siyasi sistem başkanlık sistemine evrilmiştir.

2.3. 2016 YILI İTİBARIYLA TÜRKİYE’DEKİ HÜKÜMET SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1982 Anayasasında geniş yetkilerle donatılan Cumhurbaşkanlığı makamı esasında parlamenter sisteme bir engel teşkil etmemektedir. Bunun sebebi de Cumhurbaşkanlığı makamının sembolik olmasının daha ağır basmasıdır. Anayasanın 112’nci maddesinde belirtildiği üzere asıl yürütme yetkisinin Bakanlar Kurulunda olduğu açıkça gözükmemektedir ((c) www.tbmm.gov.tr).

Ancak 2007 yılında Anayasada yapılan değişiklik ve sonrasında Cumhurbaşkanını halkın seçmesi siyasi sistemi parlamenter sistemden uzaklaştırmıştır. Bunun sebebi de yetkileri genel olarak sembolik olan Cumhurbaşkanının, meşruiyetin kaynağı olarak kabul edilen seçim ile göreve gelmesidir.

Bu durum neticesinde parlamenter sistemden biraz uzaklaşılsa da, parlamenter sistemin özellikleri büyük ölçüde devam etmektedir (Yıldız, 2015: 8). Ancak meşruiyeti TBMM gibi seçim ile belirlenen Cumhurbaşkanının da yetkilerinin artırılması artık kaçınılmazdır.

Hükümet sistemleri açıklanırken başkanlık sistemi, yarı başkanlık sistemi ve parlamenter sistem soldan sağa doğru konumlandırıldığında, başkanın yetkileri açısından konumlandırılmak gerekirse; en solda başkanlık sistemi, en sağda parlamenter sistem ve ortada yarı başkanlık sistemi durmaktadır. Türkiye’nin hükümet sistemi ise ortanın

sağında bir yerdedir. Ve bundan dolayı Erat'a göre "başkanlık parlamenter sistem" isminin kullanılması daha doğru olacaktır (Erat, 2015:347).

2.3.1. Yürütme Yetkisi ve Görevi:

Yürütme yetkisi Anayasa'nın 8'inci maddesinde gösterildiği üzere Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kuruluna verilmiştir. Bu maddede belirtilen durum 1961 Anayasasından farklı olarak görevin yanında yetkiyi de belirtmiştir. Zaten yürütmenin direkt olarak anayasa tarafından verilen yetkileri de bulunmaktadır.

2.3.1.1. Cumhurbaşkanı

2.3.1.1.1. Seçimi ve Tarafsızlığı

Anayasa'nın 101 ve 102'inci maddelerinde 2007 yılında yapılan değişiklik sonucunda cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kanunlaştırılmıştır ((c) www.tbmm.gov.tr). Bu durum klasik parlamentarizm ile karşıtlık arz etmektedir. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi yarı başkanlık ve başkanlık sistemlerinde görülmektedir.

Görev süresi 5 yıl olan cumhurbaşkanı en fazla iki kere seçilebilmektedir. Ayrıca seçilen cumhurbaşkanının partisi ile ilişkisi kesilmekte ve TBMM üyeliği sona ermektedir ((c) www.tbmm.gov.tr).

2.3.1.1.2. Görev ve Yetkileri

Anayasa'nın 104. maddesi cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini açıklamıştır. Burada belirtilen yetkiler klasik parlamentarizmin öngördüğünden çok daha fazladır.

Cumhurbaşkanına bu yetkilerin verilmesi yürütmenin diğer bir unsuru olan başbakan ile çatışması sorununu ortaya çıkarabilmektedir ((c) www.tbmm.gov.tr).

2.3.1.1.2.1. Yasama Alanındaki Yetkileri

Cumhurbaşkanının yasama yılının ilk günü TBMM’de açılış konuşması yapmak, gerektiğinde TBMM’yi toplantıya çağırarak, kanunları yayımlamak, kanunların tekrar görüşülmesi için TBMM’ye geri göndermek, kanunların, Kanun Hükmünde Kararnamelerin(KHK), TBMM Meclis İctüzüğünün Anayasa’ya şekil veya esas bakımından aykırı olma durumunda iptal davası açmak, TBMM seçimlerinin yenilenmesine karar verme gibi yetkileri Anayasanın 104. maddesinde belirtilmektedir ((c) www.tbmm.gov.tr).

2.3.1.1.2.2. Yürütme Alanındaki Yetkileri

Cumhurbaşkanı yapılan değişikliklerle beraber yürütme alanında da güçlü bir konuma sahiptir. Anayasa’nın 104’üncü maddesinde Cumhurbaşkanının yürütme alanında yetkileri; Başbakanı atama ve istifasını kabul etme, başbakanın teklifi üzerine bakanların atanması ve görevlerine son verilmesi, gerekli görülen zamanlarda Bakanlar Kuruluna başkanlık etme, yabancı devletlere temsilciler gönderme ve gelen temsilcileri kabul etme, milletlerarası antlaşmaları onaylamak, TBMM adına TSK başkomutanlığını temsil etmek, TSK’nin kullanılmasına karar vermek, Genelkurmay başkanını atamak, MGK’yi toplantıya çağırarak ve başkanlık etmek, Bakanlar Kurulu kararı ile sıkıyönetim veya olağanüstü hal ilan edip KHK çıkarmak, kararnameleri imzalamak, sürekli hastalık, sakatlık ve kocama halinde olan kişilerin cezalarını hafifletmek veya kaldırmak, Devlet denetleme kurulu başkanını ve üyelerini atamak, YÖK’ün üyelerini seçmek, Üniversite rektörlerini seçmek olarak tanımlanmıştır ((c) www.tbmm.gov.tr).

Burada bahsedilen yetki ve görevlerden yola çıkılacak olunursa, parlamenter sistemdeki gibi sembolik yetkileri olmadığı açıkça görülmektedir. Yani Türkiye’de özellikle son dönemlerinde cumhurbaşkanı oldukça yetkilendirilmiştir. Bu da yarı başkanlık veya başkanlık sistemini andırır bir durum ortaya çıkarmıştır.

2.3.1.1.2.3. Yargı Alanındaki Yetkileri

Cumhurbaşkanının yargı ile ilişkili olan yetkileri de 1982 Anayasasında arttırılmıştır. 104’üncü maddede Anayasa Mahkemesi üyelerini seçme yetkisi Cumhurbaşkanına verilmiştir. 146’ıncı maddede kimler arasından seçileceği açıkça anlatılmıştır. Yine bu maddede görülüyor ki bütün üyeler Cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir ((c) www.tbmm.gov.tr).

Ayrıca Danıştay üyelerinin dörtte birini, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı vekilini, Askeri Yargıtay üyelerini, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyelerini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) üyelerini seçme yetkileri de Cumhurbaşkanına verilmiştir ((c) www.tbmm.gov.tr).

2.3.1.1.3. Sorumsuzluğu

1982 Anayasasının 105’inci maddesinde Cumhurbaşkanının sorumlu ve sorumsuz olduğu alanlara açıkça değinilmiştir. Cumhurbaşkanının, Anayasa ve diğer kanunlarda tek başına yapabileceği işlemler dışındaki bütün kararları Başbakan ve bakanlarca imzalanmaktadır. Bu kararlardan Başbakan ve ilgili bakan sorumludur. Görüldüğü üzere burada parlamenter sistem ile özdeşleşen karşı-imza kuralı uygulanmaktadır ((c) www.tbmm.gov.tr).

Cumhurbaşkanının resen imzaladığı karar ve emirler aleyhine de Anayasa Mahkemesine başvuru yapılamaz. Ancak Cumhurbaşkanı vatana ihanetten dolayı, TBMM'nin üçte birinin teklifi üzerine, dörtte üçünün vereceği karar ile suçlanabilir.

2.3.1.2. Bakanlar Kurulu

1982 Anayasasında Bakanlar Kurulunun da parlamenter sisteme uygun olduğu gözükmektedir.

2.3.1.2.1. Kuruluşu ve Güvenoyu

109'uncu maddede Bakanlar Kurulunun Başbakan ve bakanlardan kurulduğu söylenmektedir. Başbakan Cumhurbaşkanı tarafından TBMM üyeleri arasından atanmaktadır. Bakanlar da milletvekili seçilme yeterliliğine sahip kişiler arasından Başbakan tarafından seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanır. Gerektiğinde ise Başbakanın önerisi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından görevlerine son verilmektedir ((c) www.tbmm.gov.tr).

1982 Anayasasının 110 ve 111'inci maddelerinde Bakanlar Kurulu ile ilişkili olarak göreve başlarken ve görev sırasındaki güvenoylarından bahsetmektedir ((c) www.tbmm.gov.tr).

Bakanlar Kurulu kuruluşundan en geç bir hafta içinde TBMM'de program okunur ve güvenoyuna başvurulur. Görev sırasında ise Başbakan gerekli gördüğü takdirde TBMM'den güvenoyu isteyebilir. Güven isteminin reddi ancak üye tamsayısının salt çoğunluğu ile mümkün olabilmektedir ((c) www.tbmm.gov.tr).

2.3.1.2.2. Görevi ve Siyasi Sorumluluğu

Başbakanın Bakanlar Kurulu başkanı sıfatıyla bakanlıkların arasındaki işbirliğinin sağlanması görevi bulunmaktadır. Hükûmetin genel siyasetini gözetme ve Bakanlar Kurulu ile belirlenen bu siyasetin yürütülmesi konusunda birlikte sorumluluk durumu söz konusudur. Bütün bakanlar Başbakana karşı sorumludur, ayrıca emri altındakilerin işlem ve eylemlerinden de sorumludur ((c) www.tbmm.gov.tr).

Milletvekili olmayan bakanlar TBMM’de ant içerek milletvekillerinin tabi olduğu şartlara uyarlar ve yasama dokunulmazlığına sahip olurlar ((c) www.tbmm.gov.tr).

113’üncü maddede de Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri ve teşkilatı kanunla düzenlendiği belirtilmektedir. Ancak Bakanlar Kurulunun Anayasada belirtilen bazı yetki ve görevleri bulunmaktadır. Bunlar; 91’inci maddede belirtilen KHK çıkarma yetkisi, 115’inci maddede Tüzük çıkarma yetkisi, 117’nci maddede yönetmelik çıkarma, milli güvenliği sağlamak, silahlı kuvvetleri yurt savunması için hazırlama, Genelkurmay Başkanını seçme görevleri olarak belirtilmiştir. 127’nci maddede mahalli idarelerin kendileri arasında birlik kurmalarına izin verme yetkisi, 131’inci maddede de YÖK üyelerinin bir kısmını seçme, 162. maddede bütçe hazırlama yetkisi, 88’inci maddede de kanun teklif etme yetkisinin Bakanlar Kuruluna verildiği belirtilmektedir ((c) www.tbmm.gov.tr).

Zaman içerisinde Bakanlar Kurulunun görev ve yetkileri sürekli olarak artmıştır. Çünkü yürürlüğe giren kanunlar Bakanlar Kurulu tarafından uygulanacağı için her çıkan yeni kanunda Bakanlar Kurulunun da görevleri artmaktadır.

119 ve 120’nci maddelerinde belirtildiği üzere Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde süresi altı ayı geçmemek şartı ile olağanüstü hâl ilan edebilmektedir. TBMM’nin olağanüstü hal süresini değiştirebilme yetkisi bulunmaktadır. Bakanlar Kurulunun isteği sonucunda her seferinde dört aylık süre geçilmemek kaydı ile süre uzatılabilir veya olağanüstü hal kaldırılabilir ((c) www.tbmm.gov.tr).

Bunlara ek olarak 122’nci maddede sıkıyönetim dönemlerinden bahsedilmektedir. Aynı şekilde Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu süresi altı ayı aşmamak üzere sıkıyönetim ilan edebilir ((c) www.tbmm.gov.tr).

Olağanüstü halde de sıkıyönetim halinde de Cumhurbaşkanlığı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu KHK çıkarabilir. Bu kararnamele Resmi Gazetede yayımlanır ve aynı gün TBMM'nin onayına sunulur. Olağanüstü haldeki gibi sıkıyönetim halinde de dört ayı geçmemek kaydı ile sıkıyönetim TBMM kararı ile uzatılabilmektedir. Ancak savaş halinde dört aylık süre aranmamaktadır ((c) www.tbmm.gov.tr).

2.3.2. Yasama Yetkisi ve Görevi

Türk siyasal sisteminde yasama yetki ve görevi Anayasada belirtildiği üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine verilmiştir. 1982 Anayasası ile TBMM yetkilerinin açıkça yazılmasıyla bu yetkiler sınırlandırılmıştır. Görev ve yetkileri 1982 Anayasasının 87. maddesinden 92'nci maddesine kadarki olan bölümlerde açıkça belirtilmiştir ((c) www.tbmm.gov.tr).

Anayasanın 87'nci maddesinde belirtildiği üzere; kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak, Bakanlar Kurulunu ve bakanları denetlemek, Bakanlar Kuruluna belli konularda KHK çıkarma yetkisi vermek, bütçe ve kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek, para basılmasına ve savaş ilanına karar vermek, milletlerarası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, özel af ilanına karar vermek genel olarak TBMM'nin görev ve yetkilerindedir ((c) www.tbmm.gov.tr).

TBMM'nin yetki ve görevlerinden en önemli olanı yasa yapmasıdır. Bu yetki devredilemese de zaman içerisinde Bakanlar Kuruluna KHK çıkarma yetkisi verebilmektedir. Anayasanın 91'inci maddesinde bu yetkinin verilebilmesi koşullara bağlanmıştır. Ancak sıkıyönetim ve olağanüstü hal durumlarında KHK'lar için TBMM'den yetki alınması gerekmez. Ayrıca; 1980 Anayasasının 175'inci maddesinde Anayasayı değiştirme yetkisinin TBMM'de olduğu görülmektedir ((c) www.tbmm.gov.tr).

2.4. TÜRK SİYASAL SİSTEMİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Parlamentar sistemin avantaj ve dezavantajları başlığında değinilen koalisyon hükûmetleri ve hükûmet istikrarı sorunu bu aşamada Türkiye için de söylenebilecek bir sorundur. Arslan'a göre Türkiye'de ülkenin yararına bile olan konularda yapılan işlerin faydalı olarak kabul edilmemesi, ideolojik ve siyasi çıkarlar doğrultusunda ülkenin menfaatleri ve kamu yararı önemsenmemekte olduğu için bu bakış açısı koalisyon hükûmetlerinin istikrarsızlıklarla sonuçlanmasına neden olmuştur. Keza o şekilde olmasaydı da bir koalisyon hükûmetinden yürütme bağlamında çok fazla bir şey beklemek de doğru olmaz (Arslan, 2003: 168).

1982 Anayasasında cumhurbaşkanının güçlendirilmesi ile siyasi çatışmalar oluşmuştur. Özal-Evren, Demirel-Özal, Ecevit-Sezer, Erdoğan-Sezer arasında bir çok kez gerilim yaşanmıştır (Oruçlu, 2008: 54). 2007 değişikliğinden sonra ise Cumhurbaşkanının halkın oyu ile gelmesi daha da güçlenmesini meşrulaştırarak dengeleri tamamen değiştirmiştir. 2016 yılı itibariyle cumhurbaşkanının parti disiplinine sahip olan iktidar partisinden çıkması sorun teşkil etmese de, eğer bu konuda herhangi bir düzenleme gelmez ise ileride bu iki başlılık keskin sorunlara sebep olabilir.

Türkiye'de seçimlerin sonucunda hükûmetin en yüksek oy alan parti tarafından kurulması hem yasamada hem de yürütmede çoğunluğu sağlaması sonucunu doğurmaktadır. Bu yumuşak kuvvetler ayrılığı olarak tanımlansa da neredeyse kuvvetlerin gücü birleşmiş bir konumdadır. Dolayısıyla kanun önerileri ve bunların mecliste kabul edilmesi sürecini yönlendiren hükûmettir (Özalp, 2006: 284).

Yani Türkiye'de ya tek başına iktidara sahip olan bir siyasi parti hem yürütmede hem de yasamada çoğunluğa sahip olup güçlerin beraber hareket etmesi sonucuna ulaşarak bir nevi istikrarlı bir siyasi düzen oluşturmaktadır. Ancak bu durumda demokratik yönetimde aksaklıkların yaşandığı gözükmemektedir. Buna ek olarak geçmişte oluşan koalisyon hükûmetleri, çatışmacı siyasi kültür ile birleştiğinde istikrarsızlık ortamları vuku bulmaktadır.

Türk siyasi sistemine yapılan eleştirilerden bir diğeri de parti içi demokrasinin zayıf olmasıdır. Çatışmacı bir siyasi kültüre sahip olunmasının yanı sıra Türkiye'de parti

içi demokrasiyi geliştirecek bir unsur da bulunmamaktadır. Gerek seçim sisteminden gerekse parti yapısından kaynaklanan bu sorunun çözümlü için köklü değişimler gerekmektedir.

Yapılan bir diğer eleştiri de Türkiye'deki demokratik katılım ve askeri darbelerdir. Zaten hali hazırda demokratik katılımın yeterince güçlü olmadığı Türkiye'de demokratik yaşam da zaman zaman askeri darbeler ile kesintiye uğramıştır. Bunun sebebine siyasal ve bürokratik alanda yaşanan kutuplaşmalar örnek verilebilir. Ancak bu maruz kalınan problemler sadece siyasal sistemler ile açıklanabilecek olgular değildir. Ancak siyasal sistemde yapılacak olan doğru değişiklikler ile daha demokratik ve istikrarlı yönetimler oluşabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE HÜKÛMET SİSTEMİ TARTIŞMALARI VE 2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ

3.1. 1982 -2016 ARASI DÖNEMDE HÜKÛMET SİSTEMİ TARTIŞMALARI

Türkiye’de hükûmet sistemi tartışmaları esas itibarıyla parlamenter sistem yerine başkanlık sisteminin gelip gelmemesi tartışmasıdır. Bu bölümde bu tartışmalar üç evrede ele alınacaktır. İlk etapta 1982-2002 arası dönem ele alınmış, ardından ise 2002 sonrası tartışmalara değinilmiştir. Son aşamada ise Nisan 2017 referandumu ile onaylanan anayasa değişikliği taslağı üzerindeki tartışmalar ele alınmıştır.

3.1.1. 1982-2002 Arası Hükûmet Sistemi Tartışmaları

Hükûmet sistemlerinden biri olan başkanlık sistemi tartışmaları ilk defa 1982 Anayasası’nın oluşturulma çabaları esnasında ortaya atılmıştır. Ancak bu tartışmanın ciddi bir şekilde kamuoyunun gündemine gelmesi Turgut Özal’ın cumhurbaşkanlığı döneminde gerçekleşmiştir. Özal başbakanlığı döneminde sürekli olarak cumhurbaşkanının yetkilerinin fazla olmasından şikâyetçiydi. Güçlü bir başbakan profiline sahip olmak isteyen Özal dönemin cumhurbaşkanı Kenan Evren ile sürekli anlaşmazlıklar yaşamıştır. Koalisyon hükûmetlerinde sürekli olarak sorunlar çıktığını öne sürüp, uygulamak istediği reformları hayata geçiremeyen Özal cumhurbaşkanlığı döneminde başkanlık sistemini

tekrar gündeme taşımış, ancak o dönemde başkanlık sistemine geçiş için gerekli zemin oluşmamıştır (Fedayi, 2013: 684-685).

Özal, Atatürk'ten bu yana tek partili iktidarların önemli işler yaptığından bahsetmiş, o dönemlerde başkanlık sisteminin uygulandığını ve Türkiye'nin çıkarlarının ancak başkanlık sistemi ile gerçekleştirilebileceğini ifade etmiştir (Tosun, G. ve Tosun, T., 1999: 4-5).

Özal'ın bu ifadelerine Kenan Evren 1990 yılında başkanlık sisteminin diktatörlüğe götürebileceğinden bahsederek karşı çıkmış, tek kişilerin yönetiminin ne kadar zararlı olduğunu padişahlık döneminden hatırlamak gerektiğini belirtmiştir. Ancak 1994 yılında Evren de başkanlık sistemine geçişin gerekli olduğu konusunda fikrini değiştirmiştir (Örgün, 1999: 31).

Özal'ın ortaya attığı tartışmaların odağında cumhurbaşkanının seçiminin parlamento seçimleri ile aynı anda yapılması ve cumhurbaşkanı 5 yıllık süre için halk tarafından seçilmesi yatıyordu. Ayrıca Özal cumhurbaşkanının görev süresinin 2 dönem ile sınırlandırılması gerektiğini söylemiştir. Parlamentodan seçimin öne alınması kararı çıkması durumunda ise cumhurbaşkanlığı için de yeni bir seçime gidilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Turan (2005: 119) bu konuda; Özal'ın kendi gücünün sınırlanmamasını istediğinden dolayı başkanlık sistemi tartışmalarını başlattığını söylemektedir.

Özal'dan sonra 1993 yılında cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel de 1997 yılında mevcut sistemin başkanlık sistemi ile değiştirilmesini önermiştir. Türkiye'deki sorunun siyasal sistemden kaynaklandığını öne süren Demirel başkanlık sistemini siyasi istikrarsızlığı önlemenin yegâne yöntemi olarak görmüştür (Duman, 2013: 644).

1994 yılına kadar başkanlık sistemine karşı olan Demirel daha sonraları başkanlık sistemini tek çıkış yolu olarak görmesinden dolayı o dönemde yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Başkanlık sisteminin diktatörlüğe evrileceği, Türkiye'nin hazır olmadığı ve Demirel'in bu sistemi kendisi için istediği yönünde eleştiriler yoğun olarak yapılmıştır. Mesut Yılmaz Türkiye'deki demokrasi kültürünün yeterince gelişmiş olmaması sebebiyle başkanlık sisteminin başarısızlıkla sonuçlanacağını iddia ederek Demirel'i eleştirmiştir. Dönemin Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Deniz Baykal tarafından; görev süresinin sonuna yaklaşan Demirel'in daha uzun süre görevde kalmak için başkanlık

sistemini gündeme getirdiği iddia edilmiştir. Bülent Ecevit'in ise başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerin çoğunda demokratiklikten uzaklaşıldığı yönünde eleştirileri vardır (Duman, 2013: 645).

Demirel'i bu konuda eleştirenlerin yanında ona destek verenler de bulunmaktadır. Örneğin Şıvgın'a göre, Türkiye'nin gelişebilmesi için ekonomik istikrara sahip olması gerekmektedir. Şıvgın ekonomik istikrarın siyasi istikrar olan bir zeminde oluşabileceğinden bahsetmiş ve siyasi istikrarın ise ancak başkanlık sistemi ile oluşabileceğini iddia etmiştir (Şıvgın, 1997: 16). Ayrıca dönemin Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Tansu Çiller ve Demokrat Türkiye Partisi Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk da başkanlık sistemi konusunda Demirel'i desteklemiştir (Duman, 2013: 647-648).

Abdulkadir Aksu ise, başkanlık sisteminin istikrar getireceğini savunmuş, bu sistemin güçlü bir yürütmeye yol açacağını belirtmiştir. Aksu ayrıca gerek hesap verilebilirlik noktasında gerekse güçler ayrılığı konusunda daha demokratik bir yönetim olacağını savunmuştur (Aksu, 2013: 122). Keza Hasan Tahsin Fendoğlu da istikrarsızlığa sebep olan koalisyon hükümetlerinin ülkenin ilerlemesini durdurduğunu ve başkanlık sisteminin bunu engelleyeceğini öne sürmektedir. Ayrıca Fendoğlu Başkanlık sisteminin Türkiye'nin en önemli sorunu olan terör probleminin çözümünde etkili olabileceğini iddia etmiştir (Fendoğlu, 2013: 585).

3.1.2. 2002-2016 Arası Hükümet Sistemi Tartışmaları

Hükümet sistemlerinden başkanlık sistemi tartışmaları, 2002 seçimleri sonrası iktidar koltuğuna oturan Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından sürekli olarak gündemde tutulmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı döneminde başkanlık sisteminin; 2002-2007 arası, 2007-2012 arası ve 2012 sonrası olmak üzere üç aşama yaşadığı söylenebilir.

2003 yılında dönemin TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu başkanlık sistemini ilk olarak tartışmaya açmıştır. Bundan yaklaşık 4 ay sonra dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan "Siyasetteki arzum başkanlık sistemi, benim için en ideali Amerikan modeli" ifadesini kullanmıştır. Sistemin bürokratik oligarşiyle bir

mücadele aracı olarak kullanılabilmesi konusuna değinmiştir (Oder, 2005: 43-60). Ülkedeki tüm kurumların halk ile bütünleşme şartı ile bir uzlaşma sağlanması durumunda Türkiye'nin ciddi bir ilerleme kat edeceğini iddia eden Recep Tayyip Erdoğan başkanlık sisteminde uygulanan meclis dışından bakan atanmasının da Türkiye'ye yarar sağlayacağından bahsetmiştir (Tercüman, 21 Nisan 2003).

Bu açıklama AK Parti tarafından samimi karşılanmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül parlamenter sistemde bakanların seçmenlerin baskısı altında olduğunu belirterek çalışmalarına yeterince vakit ayıramamalarından yakınmıştır (Milliyet, 21 Nisan 2003). Dönemin Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin, ilk önce yarı başkanlık sistemine geçilmesi gerektiğini vurgulamış, Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül, Erdoğan'ın Türkiye'nin genel durumunu belirlediğinden bahsetmiştir (Hürriyet, 22 Nisan 2003).

Adalet ve Kalkınma Partisi sözcülerinin başkanlık sistemi tartışmalarındaki en önemli gerekçeleri, Özal ve Demirel dönemlerinde ortaya atılan argümanlar ile uyumlu bir şekilde istikrar konusundadır. Darbelerin önlenmesi, hükümetlerin kurulması ve kurulan hükümetlerin ayakta durması da başkanlık sistemi lehine olan argümanlardandır (Oder, 2005: 68).

Erdoğan'a sorulan “yarı başkanlık mı yoksa başkanlık sistemi mi?” sorusuna Erdoğan'ın verdiği cevap; “Her ikisinde de aynı şeyi düşünüyorum. Tabi benim için ideal olanı Amerikan modelidir. Amerikan modelinde yasama ile yürütme organları birbirlerine müdahale edememektedirler. Yani bir milletvekili, bakan olduysa milletvekilliğini bırakıyor. Sadece bakan olarak kalıyor. Kaldı ki siz oraya dışarıdan rahatlıkla bakan atayabiliyorsunuz. Türkiye'deki sıkıntı budur. Her milletvekili seçildiği bölgedeki insanlara iş bulmaya çalışıyor. Böyle yaptıkça oy alacağını zannediyor. Aslında böyle bir şey yok. Ama böyle olmadığı zaman yürütmede olmayanların böyle bir sorumluluğu olmayacak. Yasamadan gelen haklı talepler kabul edilirken, diğerleri rahatlıkla reddedilebilecektir” (Hürriyet, 21 Nisan 2003).

Dönemin CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, Erdoğan'ın bu demecine yönelik olarak; “Amerika'da başkanlık var diyor. Arjantin'de de başkanlık var. Onu neden görmüyorsun? Herkes haddini bilsin” şeklinde yorumuyla çok sert bir eleştiride

bulunmuştur (Hürriyet, 23 Nisan 2003). Buna karşılık dönemin DYP Genel Başkanı Mehmet Açar, Milliyetçi Hareket Partisi seçim işlerinden sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Ercüment Konukman, Erdoğan'a başkanlık sistemi konusunda destek vermiştir (Küçükoba, 2014: 65-66).

Dönemin Anavatan Partisi Genel Başkanı Ali Talip Özdemir, Erdoğan'ın Padişahlık talep ettiğini belirtmiş, ANAP'ın eski milletvekillerinden olan Bülent Akarcalı ve Mustafa Taşar da bu sistemin diktatörlük ile sonuçlanabileceği konusunda uyarıda bulunmuşlardır (Küçükoba, 2014: 66).

2005 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer başkanlık sistemi tartışmalarına katılmış ve parlamenter sistemin Türkiye için demokrasiye en uygun olan siyasal sistem olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca başkanlık sisteminin demokrasiye zarar verebileceğine dolayısıyla rejimi sıkıntıya sokabileceğine değinmiştir (Küçükoba, 2014: 66).

Türkiye'de başkanlık sistemi tartışmaları 2007 yılına gelindiğinde yeni bir çehre kazanmıştır. 2007 yılında anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin önü açılmıştır.

Özbudun (2015: 11-12); bu değişiklik ile birlikte sistemin yarı başkanlık sistemine benzediğini ancak Anayasa'nın 104 ve 112. maddelerinde Cumhurbaşkanının yetkilerinin sembolik ve yürütme gücünün genel yetkilerinin Başbakan ve Bakanlar Kuruluna verilmesinden dolayı sistemi zayıflatılmış parlamentarizm olarak adlandırmanın daha doğru olacağını iddia etmiştir.

Bu değişiklik başkanlık sistemi tartışmalarını yeniden alevlendirmiştir. Dönemin YÖK Başkanı Erdoğan Teziç başkanlık sisteminin kriz durumuna müsait olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin koşullarının bu sisteme uygun olmadığını, otoriter bir rejimin önünü açmaktan başka hiç bir işe yaramayacağından bahsetmiştir. Bu durumun çok tehlikeli olabileceğini, Amerika Birleşik Devletlerinde uygulanabilmesinin tarihi özelliklerden kaynaklandığını söylemiştir. Türkiye koşullarında bir ülkede başkanlık sisteminin önerilmesinin bile yanlış olduğunu ifade etmiştir (Sabah, 11 Mayıs 2007).

Dönemin Türkiye Barolar Birliği Başkanı Özdemir Özok; başkanlık sisteminin Amerika'da bağımsız güçlü bir yargı ve iki partili bir sistemin varlığı altında işlediğini

belirterek, Türkiye’deki yargının iktidarın gölgesinde olduğunu ve Türkiye’nin çok partili bir yapıda olduğunu söyleyerek Türkiye’nin hazır olmadığını savunmuştur (Beceren ve Kalağan, 2007: 177).

2010 yılından sonra başkanlık sistemi tartışmaları yoğunluklu olarak gündemi meşgul etmeye başlamıştır. Dönemin Rize Milletvekili Mesut Yılmaz başkanlık sistemini eskiden kendisinin de savunduğunu ancak bunun için çok iyi düşünmek gerektiğini ve sistemin sadece ABD tarafından iyi bir şekilde işletildiğini yinelemiştir. Levent Köker başkanlık sisteminin merkezi yapıda olan devletlerde problem oluşturabileceğine değinmiş, Burhan Kuzu ise “Bugün yaşanacak tartışmaları çözecek bir modeldir” demiştir. (Vatan, 20 Nisan 2010).

2012 yılında başkanlık sistemi tartışmaları yeni bir boyutta devam etmiştir. AK Parti önerilerini “Türk Tipi Başkanlık Sistemi” adı altında resmi olarak Anayasa Uzlaşma Komisyonuna sunmuştur. ABD başkanlık sistemi ile kıyaslandığında aralarında birçok fark bulunan bu teklif ile alakalı olarak Murat Yanık (2013: 667); başkanlık sisteminin Türk tipine çevrilmesinin, sistemin önemli unsurlarının değiştirildiği yepyeni bir sistem olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca başkanın yetkilerinin sistemin işleyişine karşı bir durumu ortaya çıkarabileceğini de belirtmektedir.

Türkiye’de başkanlık sisteminin uygulanabilirliği konusunda bir başka yorum da Türkiye Araştırmaları Merkezi’nin 2014 yılında Londra’da gerçekleştirdiği toplantıda Fuat Keyman tarafından yapılmıştır. Keyman; Türkiye’nin başkanlık sistemine geçmeden önce demokrasininin geliştirilmesi ve toplum yapısının rahatlatılması gerektiğini söylemiş, aksi takdirde bunun ülke ve siyaset kurumuna zarar verebileceğine değinmiştir (<http://www.londragazete.com>).

Ancak bu süreçte başkanlık sistemine karşı yapılan eleştiriler kulak arkası edilmiştir. Dönemin Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin, 2014 yılında cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ile başkanlık sistemine adım atılacağından ve 2015 yılındaki genel seçimlere doğru sistemin halka sunulması gerektiğini söylemiştir (Star, 22 Nisan 2014).

2014 yılında Toplumsal, Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Başkanı Erol Tuncer, Erdoğan'ın 2015 yılında yapılacak olan seçimde anayasayı değiştirerek başkanlık sistemine seçme hedefi olduğundan bahsetmiştir (Cumhuriyet, 21 Nisan 2014).

Bu süre zarfında siyasi partiler 2012 yılında önerilen ve içinde Türk Tipi Başkanlık Sistemini barındıran Anayasa teklifinde uzlaşmamışlardır. Dönemin CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu Anayasa Uzlaşma Komisyonu'na çağdaş, özgürlükçü bir anayasa yapmak için oturdukları sırada görüşmelerin başkanlık sisteminin eksenine kaydığını belirtmiştir (Hürriyet, 13 Nisan 2013).

Dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'e başkanlık sistemi hakkında düşünceleri sorulduğunda; parlamenter sistem veya başkanlık sisteminden hangisi daha demokratik sonuçlar verilecekse onun tercih edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Hürriyet, 28 Şubat 2013).

Dönemin MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 2013 yılında Erdoğan'ın "Türkiye'nin eyalet sisteminden korkmaması gerektiği" hakkında yaptığı açıklama sonrasında başkanlık sistemine karşı net bir tavır takındığını şu sözlerle belirtmiştir; " Başbakan Erdoğan'ın devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak ve mevcut rejimi tahrip etmek için PKK'yla kurduğu kontakın iç yüzü esasen bütünüyle deşifre olmuştur. Yeni Büyükşehir Kanunuyla neyin amaçlandığı, nereye varmak istendiği anlaşılmış ve ortaya çıkmıştır" (Habercem, 29 Mart 2103).

MHP'nin aldığı bu tutumun asıl sebeplerinden birisi AK Parti iktidarında terör örgütü PKK'nın silah bırakmasını sağlamak amacıyla girişilen çözüm sürecidir. Yapılan görüşmelerin karşılıksız kalması sonucunda çözüm süreci bitmiştir. Çözüm süreci sonrasında MHP Genel Başkanı Bahçeli sürekli olarak hükümetin yanında olduklarını belirtmiştir.

Başkanlık sistemi konusunda siyasi partilerin anlaşamama durumu 2016 yılına kadar devam etmiştir. Ancak MHP'nin sürpriz bir şekilde başkanlık sistemi hakkındaki tutumunun değişmesiyle beraber 2016 yılının sonlarına doğru yeni bir başkanlık sistemi teklifi üzerine çalışmalar başlatılmıştır.

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli 2016 yılı Mayıs ayında; “Eğer yeni bir sisteme gereklilik varsa, devleti yeniden tanım ve tarif konusuna milletin tamamı tam bir fikir ve bilgi ittifakıyla 'tamam' diyorsa, ancak o zaman ne konuşulup tartışılacaksa gündeme alınmalıdır. Bunun dışında her söz zaman kaybı, her teşebbüs yeni bir çatışma ve cepheleşme kaynağı olacaktır. Başkanlık gelince işsizlik bitecek midir? Türkiye bölgesinde ve küresel anlamda yıldız gibi parlayacak, bir kalemde tüm sorunlarından kurtulacak mıdır? Hangi mucize, hangi muhteşem başarılar birbiri ardına sökün edecektir?” sorularını yönelten Bahçeli, "Şimdi 'başkanlık ihtiyacıdır' diyenler, bir süre sonra başka ihtiyaç ve taleplerle milletin huzuruna çıkarsa buna ne diyeceğiz, hatta nasıl mani olacağız Milletimizin en tabii ve haklı beklentisi refah ve reformdur. İş, aş ve yoksulluk sorunlarının kökten çözümüdür. Aciliyet arz eden toplumsal talep zenginlik ve rahat bir hayattır. Bu milli özlemlerin başkanlık sistemiyle anında gerçekleşeceğini bırakınız söylemeyi, iması dahi akla, izana ve irfana sığmayacaktır.” sözleri ile başkanlık sisteminin Türkiye'nin sorunlarını gideremeyeceğini ve bundan dolayı bu süreci gereksiz bir macera arayışı olarak nitelemiştir (NTV 10 Mayıs 2016).

Buna karşı CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ise Türkiye'de başkanlık sistemine karşı olmak ile beraber bu konuda net bir tavır takınmıştır; “Darbe hukukuyla beraber ele alacaksak anayasayı değiştirelim. Darbe hukuku kalsın, biz bu anayasayı değiştirelim; ne için? 'Başkanlık sistemini getireceğiz'. Bir kişi konuşacak, Türkiye susacak. Bir kişi konuşacak, hakim ona göre karar verecek. Bir kişi konuşacak, ona göre milletvekili listeleri hazırlanacak. Böyle bir başkanlık sistemini kan dökmeden bu ülkede gerçekleştiremezsiniz. Açık ve net” (NTV, 11 Mayıs 2016).

15 Temmuz 2016 yılında FETÖ'nün yaptığı darbe kalkışması Türkiye'nin başkanlık sistemine geçişine önemli bir etkide bulunmuştur. Bu etki; tek başına Anayasa'yı değiştirme gücüne sahip olmayan AK Parti'ye MHP'nin desteğini açıklamasıdır.

Öyle ki; MHP Genel Başkanı Bahçeli'nin 2016'nın Ekim ayında başlayan başkanlık sistemi ile ilgili alışılmışın dışında olan söylemleri gündeme damgasını vurmuştur. Tercihinin her zaman parlamenter sistemden yana olduğunu belirten Bahçeli, parlamenter sistemin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi gerektiğine değinmiştir. Ancak

başkanlık sistemi anayasa taslağının 367 milletvekilinin onayını alamaması durumunda referanduma gidilmesi ve sonucunda çıkacak olan her karara saygılı olduklarını vurgulamıştır. Fakat Türkiye'nin hangi sistemle yönetileceği ile ilgili olarak belirsizliğin bir şekilde artık bitirilmesi gerektiğinden bahsetmiştir (Hürriyet, 11 Ekim 2016). Bahçeli'nin bu açıklaması kamuoyunda Başkanlık Sistemine onay verdiği gibi bir algı ortaya çıkarmıştır.

Bu yüzden Bahçeli bazı şeyleri açıklamak durumunda kalmıştır. MHP'nin anayasa değişikliğini referanduma taşıyıp taşımayacağı sorusuna Bahçeli; "Siz sona ermeden sona erdiren bir soru soruyorsunuz. Önce TBMM'ye anayasa değişikliği ile ilgili nasıl bir metin geleceğini görmemiz lazım" cevabını vermiştir (NTV, 15 Ekim 2016).

MHP grup toplantısında partililere seslenen Bahçeli; Türkiye'de fiili bir başkanlık sisteminin mevcut olduğunu söyleyerek bu durumun Anayasaya aykırı olduğundan bahsetmiş ve bir çözüme ulaştırılması gerektiğini vurgulamıştır. Parlamenter sistemi desteklediklerini yinelemekte ancak millete gitmekten de korkmadıklarını, milletin verdiği her türlü karara da saygılı olacaklarını tekrarlamıştır (Kamusalhaberler, 18 Ekim 2016). Bahçeli ayrıca bu fiili durumdan dönülmesi gerektiği veya bir an önce hukuki bir boyut kazanması gerektiğini söylemiştir (NTV, 18 Ekim 2016).

Başbakan Binali Yıldırım Devlet Bahçeli'nin bu açıklamalarını ümit verici bulmuştur; "Bugüne kadar yaptığı açıklamalar yapıcı açıklamalardır. Biz Meclis'te bu teklife kendi şartları dahilinde olumlu katkı yapacakları yönünde anlamaktayız" demiştir (BBC, 25 Ekim 2016). Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da Devlet Bahçeli'ye sergilediği bu tutum sebebiyle teşekkürlerini iletmiştir (T24, 29 Ekim 2016).

MHP kanadında bu değişiklikler gözlenirken CHP'nin başkanlık sistemi ile ilgili tutumu değişmemiştir. Genel Başkan Kemal Kılıçdaroğlu; "Bugün deniyor ki bir anayasa değişikliği yapalım. Arkasından cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra 'Sistemi değiştirelim, parlamenter demokratik sistemden vazgeçelim, yerine başkanlık sistemi getirelim'. Nasıl bir başkanlık sistemi? Türkiye'ye özgü bir başkanlık sistemi. Bir ülkenin rejimini bir kişi belirleyemez. Bir kişinin arzusu üzerine rejim değişmez. Bir ülkenin rejimini, o ülkenin tarihsel koşulları belirler. Siyasal, sosyolojik koşulları belirler. Amerika'nın tarihini bilerseniz başkanlık sisteminin neden olduğunu anlarsınız.

Türkiye'nin en temel sorunu, Türkiye'nin tarihini bilmeyen, sıg bir kültüre sahip kişiler tarafından yönetilmiş olmasıdır” (DHA, 12 Kasım 2016) diyerek CHP'nin tutumunu netleştirmiştir.

Başbakan Binali Yıldırım, “İnşallah, MHP ile beraber anayasa değişikliğini yapacağız ve başkanlık sistemini de hayata geçireceğiz. Hayırlı, uğurlu olsun” demiştir (Milliyet, 12 Kasım 2016).

Açıkça görülmektedir ki Türkiye’de başkanlık sisteminin uygulanabilirliği konusunda bir fikir birliği bulunmamakla beraber MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin son dönemde yapmış olduğu açıklamalar, başkanlık sistemine kesin bir karşı olma durumunun söz konusu olmadığını ortaya koymuştur. Bu tartışmaların sonucunda AK Parti ve MHP arasında bir konsensüsün sağlandığı söylenebilir.

2016 yılının Kasım ayında başkanlık sistemi için Anayasa değişikliği teklifi hazırlayan AK Parti, bu teklifi 2016 yılının Aralık ayında MHP’ye sunmuş ve MHP’nin de bazı önerileri dikkate alınarak düzenlenen metinde mutabık kalınmış ve teklif TBMM’ye sunulmuştur.

3.1.3. Bilimsel Tartışmalar

Türkiye’de hükümet sistemi tartışmalarına bilim insanlarının görüşleri açısından bakıldığında bir konsensusun sağlanamadığı gözükmektedir. Hükümet sistemlerinden başkanlık sisteminin çoğunluklu olarak Türkiye’nin gündeminde olmasından dolayı bu tartışmalar genelde başkanlık sisteminin Türkiye’de uygulanabilirliği noktasında olmuştur.

3.1.3.1. Başkanlık Sistemi Taraftarlarının Görüşleri

Başkanlık sistemi taraftarları; “yürütmenin yasama karşısında güçlenmesi gerektiği, Türk siyasal kültürünün başkanlık sistemine uygunluğu, başkanlık sisteminin

hem siyasal istikrar hem de hükûmet istikrarını sağlayacağı, başkanlık sisteminin tıkanıklıkları giderebilecek bir yapıda olduğu” argümanlarını kullanarak başkanlık sistemini savunmuşlardır.

Çağımızda yürütme organının güçlerini arttırmanın zaruri olduğunu iddia eden Burhan Kuzu, Türkiye için bunun en iyi şekilde başkanlık sistemi ile olacağını belirtmiştir. Güçlü yürütmenin oluşacağı başkanlık sisteminde hürriyetlerin kısıtlanacağı düşüncesinin de yanlış bir kanaatten başka bir şey olmadığını belirtmiştir (Kuzu, 2013: 25).

Buna ek olarak Mazhar Bağlı Türkiye'nin hızlı bir şekilde geliştiğini ve değiştiğini belirtmiş, bundan dolayı siyasal sistemin de buna ayak uydurması gerektiğini iddia etmiştir. Türk toplumunun lider eksenli bir yapıda olduğundan dolayı başkanlık sisteminin Türkiye'deki tarihsel şartları tamamlayacağını ve bu sayede karşılaşılabilecek sorunların çözümünün daha kolay olacağını belirtmiştir (Bağlı, 2013: 188).

Hasan Tahsin Fendoğlu da başkanlık sisteminin savunucuları arasındadır. Türkiye'nin asıl sorununun istikrar olduğunu vurgulayan Fendoğlu, başkanlık sisteminin Türkiye'ye neredeyse her şekilde yararlı olacağını iddia etmiştir (Fendoğlu, 2013: 586).

Fendoğlu ayrıca parlamenter sistemlerde iktidarın sınırlandırılmasındaki en önemli etken olan kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanmasının zorlaştığından bahsetmiştir. Bunun bir sonucu olarak da kendi içerisinde çıkan hükûmeti parlamentonun denetleyememesi olarak göstermiştir. Bu durumda hükûmetlerin parlamentolar üzerindeki kontrolü ele aldığı ve siyasal istikrarın olumsuz etkilendiğini iddia etmiştir (Fendoğlu, 2012: 48).

Başkanlık sisteminin savunucularından olan bir diğer isim olan Bülent Bal da başkanlık sisteminin hükûmet istikrarsızlıklarını ortadan kaldıracabileceği ve buna ek olarak yürütme içi krizlere son verebileceğini belirtmiştir. Başkanlık sistemi karşıtlarının örnek verdiği Latin Amerika ülkelerindeki otoriterleşmelerin sistemin yanlış uyarlanması ve ülkelerin kendine özgü olumsuzluklarından kaynaklandığını belirterek, bu sistemin ABD dışında uygulanamayacağını iddia etmenin yanlış olduğunu belirtmiştir (Bal, 2001: 163).

Adnan Küçük, Türkiye'de başkanlık sisteminin benimsenmesi durumunda yürütmedeki tıkanıklıkların giderileceğini ve parlamenter sistem koalisyonlarının ortadan kalkacağını belirtmiştir. Buna ek olarak genel olarak başkanlık sisteminin; tek adam

rejimine sebep olacağı, denge-fren mekanizmasının mevcut olmadığı, yargının yürütmenin kontrolüne gireceği, Cumhurbaşkanının hem TBMM’de hem de yürütmede mutlak hakim olacağı eleştirilerinin gerçeği yansıtmadığını iddia etmiştir (Küçük, 2017: 172-186).

3.1.3.2. Başkanlık Sistemi Karşıtlarının Görüşleri

Başkanlık sistemi karşıtları; “başkanlık sisteminin otoriter rejimlere, diktatörlüğe, krizlere ve askeri darbelere yol açabileceği, çok partili sistemlerde istikrarsızlık ortamı oluşturacağı” argümanlarından yola çıkarak başkanlık sisteminin Türkiye için uygun olmadığını savunmaktadırlar.

Başkanlık sisteminin gerekliliği konusuna değinen İlder Turan (2013: 540) Türkiye’deki siyasal kültürün demokratik özelliklerden yoksun olması, parti sistemi ve partilerin kutuplaşmış bir durumda olması sorunlarının devam etmesi halinde başkanlık sistemine geçilmesi durumunda Latin Amerika’daki ülkelere benzer deneyimler yaşanabileceğini iddia etmiştir.

Başkanlık sistemi savunucularının; “başkanlık sisteminin diktatörlük veya askeri darbelere sebep olmayacağı” görüşünü eleştiren Sait Yılmaz (2013: 631), Türkiye’de liderlerin kurumlardan daha önemli olduğunu, halkın seçimi ile başa gelen devlet başkanlarında megalomanlık ortaya çıkabileceğini, bunun üstüne parlamentoda çoğunluğa sahip olması durumunda buna disiplinli parti yapısının da eklenmesiyle yürütme organının otoriter eğilimler gösterebileceğini, dolayısıyla kamu bürokrasisinin partizan niteliği de artarak dikta rejimlerine yol açabileceğini iddia etmiştir.

Pınar Akçalı’nın da Türkiye’de başkanlık sisteminin uygulanması konusunda bazı çekinceleri bulunmaktadır. Siyasal sistemlerin bir ülkeye uygulanabilirliği tartışmalarının yalnızca siyasal sistemlerin temel özellikleri üzerinden yürütülmemesi gerektiğini belirtmiştir. Siyasal parti sistemi, seçim sistemi, ülkelerin iç dinamikleri ve diğer siyasal ve toplumsal dinamiklerin hesaplanması gerektiğinden bahsetmiştir. Başkanlık sisteminin en temel özelliği olan yürütmenin tek kişinin elinde toplanmasının bazı avantajları

olduğunu ancak dezavantajlarının da hiçe sayılmaması gerektiğini belirtmiştir. Bu dezavantajlardan bir tanesi olarak, yürütme gücüne sahip olan başkanın aynı zamanda parlamentoda da çoğunluğa sahip olması durumunda dilsel, dinsel, etnik ve ideolojik olarak bölünmüş yani kutuplaşmış bir halk kitlesinin bulunmasının bu bölünmeleri ve kutuplaşmaları daha da derinleştireceğine değinmiştir. Bu durumun da krizlere yol açabileceğini iddia etmiştir (Akçalı, 2013: 409-410).

Erdoğan Teziç, Türkiye’de uygulanmak istenilen başkanlık sisteminde; başkanın TBMM’yi feshetme yetkisinin, KHK’ların TBMM denetiminde olmamasının ve üst düzey kamu görevlilerinin atanmasında TBMM’nin onayının aranmaması durumlarının otoriter bir rejime sebep olacağını iddia etmiştir (Teziç, 2013: 371).

Nur Uluşahin, başkanlık sisteminin çoğunlukçu bir model olduğundan bahsederek Türkiye gibi bölünmüş bir toplum için uygun olmayacağını belirtmiştir. Buna ek olarak yetkilerin başkanda toplanması durumunda ülkede otoriter bir rejime kayma tehlikesinin bulunduğunu iddia etmiştir. Ayrıca Türkiye’deki başkanlık sistemine geçiş süreci için, başkanlık koltuğuna yakın olan mevcut hükûmet başkanı için özel bir düzenleme olabileceği kaygısı da taşıdığını belirtmiştir (Uluşahin, 2013: 331-332).

Hasan Tunç Türkiye’nin başkanlık sistemine hazır olmadığından bahsetmektedir. Başkanlık sisteminin aksine parlamenter sistemin ihtiyaçları giderebilecek yönde değiştirilmesini önermektedir. Bunun sebebi olarak da uzun zamandır parlamenter sistem ile yönetilen Türkiye’nin bu tecrübesin hiçe sayılmaması gerektiğini ve başkanlık sistemi macerasının neticesinin belli olmadığını söylemiştir (Tunç, 2013: 282-283).

Ergun Özbudun Türkiye’nin başkanlık sistemine geçmesini savunanların bunun sonucunda Türkiye’nin hangi sorununun çözüleceği konusunda tatmin edici kanıt sunamamalarını eleştirmiştir (Özbudun, 2013:206).

Özbudun ayrıca başkanlık sistemi savunucularının başkanlık sisteminin Türkiye’nin siyasal ve sosyal yapısına uygun olduğu söyleminin doğru olduğunu; yani 600 yıllık monarşi geleneği ve tek parti geleneğinin olmasından dolayı başkanlık sisteminin reddedilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Kişisel liderliğe dayanan parti yapısının bir de hükûmet düzlemine yansması durumunda, bahsedilen olumsuz

eğilimlerin pekiştirilebileceği ihtimalinin söz konusu olduğunu belirtmiştir (Özbudun, 2005: 111).

Ersin Kalaycıoğlu da Türkiye’de başkanlık sistemine geçilmesini rus ruleti oynamaya benzetmektedir. Yürütme organının da yasama organı gibi seçim ile başa gelmesi ile çift başlı bir meşruiyet sorununun ortaya çıkacağını belirtmiştir. Yani milli iradenin hangi kurumda toplanacağı sorununun katmerleneceğini iddia etmiştir. Bu durumun daha derin çatışmalara sebep olabileceğini ve sonucunda Latin Amerika’daki başkanlık rejimleri gibi sistemin kilitlenmesi ve ardından askeri darbe ile çözüm aranması gibi yanlış bir yõteme başvurulmasının olası olduğunu iddia etmiştir (Kalaycıoğlu, 2005: 26).

Buna ek olarak Kalaycıoğlu, çok partili sistemlerde başkanlık sisteminin demokrasiyi ayakta tutamayacağından bahsetmiştir. Türkiye’nin de çok partili bir yapısının bulunduğunu ve başkanlık sistemine geçiş ile birlikte siyasal ve kurumsal bir istikrarsızlık ortamının oluşacağını iddia etmiştir (Kalaycıoğlu, 2005: 26).

Mehmet Turhan da Türkiye’de başkanlık sistemine geçilmesini doğru bulmamaktadır. Başkanlık sisteminde tanımı gereği belirli bir süre için seçilen başkan bulunduğundan dolayı bu şekilde bir istikrarsızlık durumunun bulunmadığını belirten Turhan, günümüz Türkiye’inde böyle bir sorunun bulunmadığını, yani başkanlık sistemine geçmek istemenin bir mantığının da bulunmadığından bahsetmiştir. Dolayısıyla parlamenter sistemden uzaklaşmamanın akla daha uygun olduğunu söylemiştir (Turhan, 2012: 74). Aynı şekilde Zafer Üskül de Türkiye’de şu dönemde bir istikrar sorunu olmadığını belirtmiş ve neden siyasal sistemi değiştirerek böyle bir riske girildiğinin sorusunu sormuştur (Üskül, 2013: 532-537).

3.2. 2016 SONRASI DÖNEMDE HÜKÜMET SİSTEMİ TARTIŞMALARI VE CUMHURBAŞKANLIğI BAŞKANLIK MODELİ

AK Parti’nin 2016 yılı Aralık ayında Meclis’e sunduğu Anayasa değişiklik teklifi ile Türkiye’de sistem tartışmaları yeni bir merhaleye ulaşmıştır. Toplamda 21 maddeden

oluşan Anayasa değişiklik teklifi daha sonra 18 maddeye düşürülmüştür. Ayrıca bu teklif ile mevcut Anayasadaki 70 madde düzenlenmektedir. Başbakanlık kurumu kaldırılmış ve yerine partisi ile ilişkisi devam eden daha güçlü bir Cumhurbaşkanlığı makamı getirilmiştir. Yapılacak olan değişiklik ile ortaya çıkan bu sistem Cumhurbaşkanlığı Sistemi olarak da adlandırılmaktadır.

Teklifte açıklanan kurumlar incelendiğinde başkanlık sisteminin temel özelliklerinden; yasama ve yürütme organlarının farklı seçimler ile seçilmesi ve yürütmenin yasamaya karşı sorumlu olmaması bakımından başkanlık sistemi ile benzeştiği görülmektedir. Yürütme yetkisinin Cumhurbaşkanına, yasanın TBMM'ye, yargı yetkisinin de yargı kurumlarına verildiği dikkat çekmektedir.

Oluşturulan Anayasa değişiklik teklifindeki maddeler Anayasa Komisyonunda düzenlendikten sonra TBMM'de teker teker oylanmış ve kabul edilmiştir. Çalışmanın bu kısmında, kabul edilen teklifin getirdiği değişiklikler incelenmektedir.

3.2.1. Cumhurbaşkanının Nitelikleri ve Seçimi

Anayasa değişiklik teklifinin 7'inci maddesinde yürütme yetkisine sahip olan Cumhurbaşkanlığı makamı ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Bu madde ile Anayasanın 101'inci maddesinde değişikliğe gidilmiş ve Mecliste yapılan oylama sonucunda 340 evet oyu, 136 ret oyu çıkmasıyla kabul edilmiştir.

Buna göre; Cumhurbaşkanının mevcut görev süresi 5 yıl ve bir kişinin en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilmesi ibaresi değişikliğe uğramamıştır. Cumhurbaşkanlığına aday göstermek için genel seçimlerde toplamı yüzde onu geçen siyasi partiler ve en az yirmi milletvekilinin teklifi yerine, en az yüz bin vatandaşın talebi eklenmiş ve son genel seçimlerde tek başına veya birlikte en az yüzde 5 oy alan siyasi parti gruplarının Cumhurbaşkanlığına aday gösterebilmesinin önü açılmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 54).

Ayrıca “kırk yaşını doldurmuş, yüksek öğrenimini yapmış ve milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olan Türk vatandaşları arasından, halk tarafından seçimle başa gelmektedir” ibaresine “doğrudan” kelimesi eklenmiştir. Anayasa değişiklik teklifinde bu maddede mevcut Anayasa’dan farklı olarak “Türk vatandaşları arasından” ibaresi yerine “doğuştan Türk vatandaşı olanlar arasından” ibaresi kullanılmıştır. Ancak Anayasa değişiklik komisyonuna Cumhurbaşkanlığına aday olma şartı olarak “doğuştan Türk vatandaşı olmak” şartı “Türk vatandaşları arasından” şeklinde değiştirilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 54-55). Bu değişikliğe, CHP Milletvekillerinin Yunanistan doğumlu olan AK Parti Milletvekili Hakan Çavuşoğlu’nun siyasi geleceği ile ilgili kaygılarından dolayı; AK Parti Milletvekillerinden Murat Alparlan, İbrahim Halil Fırat ve Markar Eseyan’ın önerge vermesi ve bu önergenin oy çokluğu ile kabul edilmesi ile gidilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 55-56).

Bunlara ek olarak Cumhurbaşkanı seçilen milletvekilinin TBMM üyeliği sona ermektedir ibaresi korunmuş ancak partisi ile ilişkisi kesilir ibaresi mevcut metinden çıkarılarak değişikliğe gidilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 54).

Cumhurbaşkanının partisi ile olan ilişkisinin kesilmemesi konusuna Anayasa Komisyonunda bir takım eleştiriler getirilmiştir. CHP Ankara Milletvekili Murat Emir, yetkileri arttırılan Cumhurbaşkanının partisi ile ilişkisinin kesilmemesi durumunda OHAL koşullarında Türk tipi bir diktatörlüğün ortaya çıkacağını iddia etmiştir. Kamu yöneticilerinin tarafsız olması gerektiğini belirtip, bu durumun hizmette tarafsızlık ilkesine de uygun düşmediğini ekleyerek, Cumhurbaşkanının partili olması durumunda bunun anayasal bir anarşiye sebep olacağından bahsetmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 67-70).

CHP İstanbul Milletvekili Sibel Özdemir de Cumhurbaşkanının taraflı olmasının önünü açan bu değişikliği, tek kişinin vesayetini koruyan bir darbe düzenlemesi olarak tanımlamıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 85-89).

Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçimi ile ilişkili olarak da eklemeler yapılmıştır. Genel oy ile yapılan seçimde, salt çoğunluğu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olmaktadır. İlk oylamada bu çoğunluğa ulaşamazsa, bu oylama sonrasındaki ikinci pazar günü bir daha oylama yapılmakta ve bu ikinci oylamaya ilk oylamada en çok

oy alan iki aday katılmaktadır. Sonucunda oyların çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmektedir. Ancak ikinci oylamaya katılmaya hak kazanan adayların birisinin seçime katılmaması durumunda, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle ikinci oylama yapılır. Bu oylamada tek adayın kalması halinde oylama süreci referandum şeklinde yürütülür. Adayın geçerli oyların çoğunluğunu alması durumunda da Cumhurbaşkanı seçilmektedir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 55).

Seçimlerin tamamlanamaması durumunda mevcut Cumhurbaşkanı yenisi seçilinceye kadar görevine devam etmektedir. Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin diğer usul ve esaslar da kanunla düzenlenmektedir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 55).

Anayasa değişiklik teklifinin 10'uncu maddesinde Anayasanın 106'ncı maddesinde yapılan değişiklikler yer almaktadır. Bu değişikliklerin bir kısmı Cumhurbaşkanının seçimi ile alakalı olduğundan bu başlık altında incelenmektedir.

Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir sebepten dolayı boşalması ile kırk beş gün içinde Cumhurbaşkanı seçimi yapılır. Mevcut Anayasa'da yenisi seçilene kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının vekâlet ettiği Cumhurbaşkanlığına, yapılan değişiklik sonrası Cumhurbaşkanı Yardımcısı vekâlet etmektedir. Genel seçime bir yıl veya daha az kalmışsa TBMM seçimi Cumhurbaşkanı seçimi ile birlikte yenilenir. Bir yıldan fazla kalmışsa Cumhurbaşkanı TBMM seçimine kadar görevine devam eder (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 176).

3.2.2. Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri

Anayasa değişiklik teklifindeki 8'inci maddede belirtilen değişiklikler mevcut Anayasanın 104'üncü maddesinde yapılmaktadır. Buna göre; Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir ibaresi eklenmiştir, Cumhurbaşkanı aynı zamanda devletin başıdır ibaresi, Devlet Başkanı sıfatıyla Cumhurbaşkanı Türkiye Cumhuriyetini ve Türk

Milletinin birliğini temsil etmekte, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını ve Anayasanın uygulanmasını gözetlemektedir ibareleri varlığını korumuştur. (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 91).

Meclis Genel Kurulunda 340 kabul ve 135 ret oyu ile kabul edilen bu maddede belirtilen Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri;

- a) Gerekli gördüğü takdirde yasama yılının ilk gününde Türkiye Büyük Millet Meclisinde açılış konuşması yapma yetkisi aynen aktarılmış,
- b) TBMM'ye iç ve dış siyaset hakkında mesaj verme görevi eklenmiş,
- c) Kanunları yayımlama görevi aynen aktarılmış,
- d) Kanunları tekrar görüşülmek üzere TBMM'ye geri gönderme yetkisi aynen aktarılmış,
- e) Gerekli gördüğü takdirde anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları halkoyuna sunma yetkisi aynen aktarılmış,
- f) Kanunların ve TBMM içtüzüğünün Anayasaya şekil veya esas yönünden aykırı oldukları gerekçesi ile Anayasa Mahkemesinde iptal davası açma yetkisi aynen aktarılmış,
- g) Milli güvenlik politikalarını belirleme ve gerekli önlemleri alma yetkisi eklenmiş,
- h) Cumhurbaşkanı yardımcıları ile bakanları atama ve görevlerine son verme yetkileri eklenmiş,
- i) Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarma yetkisi eklenmiş,
- j) Türkiye Büyük Millet Meclisi adına, Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarma yetkisi eklenmiş,
- k) Yabancı devletlere Türkiye Cumhuriyetinin temsilcilerini gönderme ve gelecek olan yabancı devlet temsilcilerini kabul etme görevi aynen aktarılmış,
- l) Milletlerarası antlaşmaları onaylar ve yayınlama görevleri aynen aktarılmış,
- m) Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil etme yetkisi aynen aktarılmış,
- n) Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verme yetkisi aynen aktarılmış,
- o) Üst düzey kamu yöneticilerini atama, görevlerine son verme ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenleme yetkileri eklenmiş,

- p) Kanunların uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartı ile yönetmelik çıkarma yetkisi eklenmiş,
- q) Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebi ile belirli kişilerin cezalarını hafifletme veya kaldırma yetkileri aynen aktarılmış,
- r) Bütçe kanun teklifini TBMM'ye sunma görevi eklenmiş (161. Md),
- s) Ayrıca Anayasada ve kanunlarda verilen seçme ve atama görevleri ile diğer görevleri yerine getirme ve yetkileri kullanma görevleri aynı şekilde aktarılmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 91-93).

Anayasa Komisyonunda değişiklik teklifinin 8'inci maddesi kâtip tarafından okunurken CHP Sakarya Milletvekili Engin Özkoç sürekli olarak araya girerek başkanlık sistemine karşı tepkilerini dile getirmiştir. Başkanlık sisteminin diktatörlük getireceğini, çoğunluğun azınlık üstündeki hükmü olduğunu iddia etmiştir. Bunlara ek olarak başkanlık sistemi yanlılarının, Türkiye'nin Irak, Libya ve Suriye gibi bir ülke olmasını istediklerini iddia etmiştir. Buna ek olarak Türkiye'nin yok olmasını istemekle suçlamakta ve bunun sonucunda Türkiye'nin "Saddam'ın Irak'ına" dönüşeceğini söylemiştir. Bu söylemlerin ardından oturuma ara verilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 91-93).

Hemen ardından söz alan Milletvekillerinden AK Parti Yozgat Milletvekili Yusuf Başer, 104'üncü maddede yapılan bu düzenleme ile mevcut Anayasanın yazılı hükümleri dışında Cumhurbaşkanına ayrı bir yetki vermenin söz konusu olmadığını söylemiş, yalnızca kararname çıkarılması bakımından bir değişiklik olduğunu, bunun da Cumhurbaşkanlığı sistemine uygun olduğunu belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 96).

Buna karşı olarak HDP Muş Milletvekili Burcu Çelik, Cumhurbaşkanına verilen yetkilerin çok fazla olduğuna değinerek yalnızca olağan hâllerde değil, olağanüstü durumlarda bile bu yetkilerin kullanılmasının büyük sorunlara yol açacağını iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 101).

Daha sonra CHP Hatay Milletvekili Hilmi Yarayıcı söz almıştır. Anayasanın toplumsal bir mutabakat sonucu oluşturulması gerektiğiyle söze başlamış ve anayasa hukukçularından STK'lara, öğretim görevlilerinden öğrencilere kadar bir çok kesimden oluşan bir heyetin bu mecrada görüşlerini sunması gerektiğinden bahsetmiştir. Ayrıca

Anayasa Komisyonunda söz isteyenlere adil davranılmadığını, görüşmeler bitmediği halde madde görüşmelerine geçildiğini eklemiştir. Daha sonra da başkanlık sistemine geçişin; bombaların patlatıldığı, şehit cenazelerinin geldiği, ekonomik krizlerin yaşandığı bir ortamda olmaması gerektiğinden bahsetmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 97-99).

CHP İstanbul Milletvekili Oğuz Kaan Salıcı; iktidar partisindeki milletvekillerinin muhalefetin dile getirmiş olduğu eleştirilere doyurucu bir cevap vermek yerine hamasetle örülü nutuklar attıklarını iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 103).

Anayasa Komisyonunda görüşülen Kanun teklifinin 8'inci maddesinde; AK Partili Milletvekillerinden Mustafa Köse, İbrahim Halil Fırat ve Muhammed Emin Akbaşoğlu değişiklik teklif etmiştir. Bu değişiklikler, Cumhurbaşkanının milletlerarası anlaşmaları "akdeder" ibaresini "onaylar" şeklinde ve yürütme yetkisini ilgilendiren konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarma yetkisinin başına "Türkiye Büyük Millet Meclisi adına" ibaresi eklenmesidir. Ayrıca üst düzey kamu yöneticilerinin atanmalarına ilişkin usul ve esasların Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenmesi değişikliği eklenmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 137).

3.2.3. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

Anayasanın 104'üncü maddesinde yapılan bir diğer değişiklik de Cumhurbaşkanına kararname yapma yetkisinin verilmesidir. Cumhurbaşkanının yasama ile ilişkilendirilen bu yetkisi ile Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenememektedir. Kanunla düzenlenmesi öngörülen konular ve kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Herhangi bir kanun ile Cumhurbaşkanlığı kararnamesi farklı hükümlerde bulunması halinde kanun hükümleri uygulanmaktadır. Ayrıca TBMM'nin aynı konuda kanun çıkarması durumunda Cumhurbaşkanlığı

kararnamesi hükümsüz hale gelmektedir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 91-93).

Anayasanın 106'ncı maddesindeki değişiklik ile bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görev ve yetkileri ile merkez ve taşra teşkilatlarının kurulması Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenmektedir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 204).

Anayasanın 123'üncü maddesinde üst düzey kamu görevlilerin atanmalarına ilişkin usul ve esasların Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenmesine yönelik bir fıkra eklenmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 76).

Cumhurbaşkanına kararname çıkarma yetkisi konusunda Anayasa Komisyonunda söz alan CHP Ordu Milletvekili Seyit Torun; bu kararname çıkarma yetkisinin ilk bakışta neoliberal dönemin parlamenter sistemlerindeki kanun hükmünde kararnamelerle benzeştiğini söylemiştir. Ancak Cumhurbaşkanına verilen aşırı güce bu kararnamelerin eklenmesi durumunda tek bir kişiye devletin yetkisini, yapısını belirleme gücünün verildiğinden bahsederek bunun bir rejim değişikliğine sebep olacağını iddia etmiştir. Bu düzenleme ile birlikte merkezi idare kapsamındaki bölgesel yönetim birimleri, bölgesel kamu kurum ve kuruluşları oluşturabilme yetkisinin de Cumhurbaşkanına verildiğini belirtmektedir. Bu düzenlemeyle Türkiye'nin ayrışmasını veya bölünmesini sağlayacak olan eyalet sistemi yani federasyona geçilmesinin önünün açıldığını iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 133).

CHP Eskişehir Milletvekili Utku Çakırözer de Cumhurbaşkanının kararname çıkarma yetkisinin Meclisin yasama yetkisi ile ortaklık arz ettiğini belirtmiştir. Meclisin yasama yetkisinin yürütme organı tarafından kullanılması durumunu açıkça irade gaspı olarak tanımlamaktadır (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 10).

Adalet Bakanı ve AK Parti Yozgat Milletvekili Bekir Bozdağ Cumhurbaşkanlığı kararnameleri hakkında yapılan eleştirilere cevap vermek üzere söz almıştır. Türkiye'de yürütme organının defalarca KHK çıkardığını belirten Bozdağ, yeni değişiklik ile zaten var olan yürütmenin kararname çıkarma yetkisinin Cumhurbaşkanına verildiğini söylemiştir. Ayrıca Anayasa'da "Kanunla düzenlenmiş, düzenlenecek" denen hiç bir konuda Cumhurbaşkanının kararname çıkaramayacağından bahsederek, bu durumun

Meclisin yasama yetkisinin Cumhurbaşkanına verilmesi gibi bir şey olmadığını söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 23-24).

AK Parti Samsun Milletvekili Orhan Kırçalı da yapılan eleştirilere bir cevap olarak; Meclisin uygun ve gerekli gördüğü takdirde Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenen konularda çıkaracağı kanunlar ile gerekli düzenlemeleri yapabileceğinden bahsetmiştir. Bu durumda Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümsüz hale geleceğinden dolayı düzenleyici norm koyma üstünlüğünün Meclisin tekelinde olduğundan bahsetmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 83).

CHP Muğla Milletvekili Akın Üstündağ, Cumhurbaşkanına bu denli kararname çıkarma yetkisi veren “partili cumhurbaşkanlığı” sisteminin uygulanması sonucunda olağanüstü hâl durumunun kurumsallaşacağını iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 28).

3.2.4. Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu

Anayasa Değişiklik Teklifindeki 9’uncu madde ile mevcut Anayasa’daki 105’inci maddede değişikliğe gidilmiştir. Meclis Genel Kurulu’nda oylanan değişiklik 341 kabul, 137 ret oyu ile kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunu konu alan değişiklik ile mevcut Anayasadaki hem ilgili başlık hem de içerik değiştirilmiştir. Teklifte açıkça görüldüğü üzere Cumhurbaşkanının görev suçları ile kişisel suçları arasında bir ayırım yapılmamaktadır. Yani Cumhurbaşkanı ister görevi ile alakalı, isterse kişisel bir suç işlesin, yargılama süreci aşağıdaki gibi olacaktır.

Cumhurbaşkanının bir suç işlediği iddiasıyla TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önerge ile soruşturma açılması istenebilir. Meclis bunu en geç bir ay içinde görüşür ve üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyu ile soruşturma açılmasına karara bağlar. Bu görüşme sonucunda soruşturma açılmasına karar verilmesi durumunda, Meclisteki siyasi partilerin güçleri oranında komisyona gönderebilecekleri üye sayısının üç katı kadar üye arasından her partiden ayrı ayrı ad çekme suretiyle on beş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Daha sonra komisyon hazırladığı raporu iki ay

içinde Meclis Başkanlığına sunar. Sunulan rapor TBMM Başkanlığına verildikten itibaren 10 gün içerisinde dağıtılır ve ondan sonraki 10 gün içerisinde görüşülerek gerek görüldüğü takdirde üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk edilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içinde tamamlanır, ancak bu süreçte tamamlanamazsa eğer bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilmektedir. Yüce Divan tarafından seçilme yeterliliğine engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanı'nın görevi sona erdirilir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 138-139).

Hakkında soruşturma açılmasına karar verilen Cumhurbaşkanı seçim kararı alamaz. Ayrıca Cumhurbaşkanı'nın görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen suçlar için görevi bittikten sonra da bu madde hükmü uygulanmaktadır (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 139).

Anayasa Komisyonunda Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğunu içeren madde okunduktan sonra AK Parti İstanbul Milletvekili Hayati Yazıcı söz alarak; mevcut Anayasa itibarıyla Cumhurbaşkanı'nın geniş görev ve yetkilere sahip olduğunu ancak sorumsuz olduğunu belirtmiş, yapılacak olan bu Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı'na cezai sorumluluk getirilerek Anayasa'da eksik olan bu hususun giderileceğine değinmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 148).

HDP Bitlis Milletvekili Mizgin Irgat bu değişiklikteki sorumluluk durumunun hukuki, idari, cezai ve siyasi olmak üzere dört çeşit olması gerektiğini belirtmiştir. Yapılan değişiklik ile sorumluluk hükmünün yalnızca cezai sorumluluğu kapsadığı ancak cezai yargılama usulünün öngörülmediğini iddia etmiştir. Yani yeterli sayıda milletvekilinin vereceği önergeyle soruşturma açılması talep edildiği takdirde bu soruşturmada bir yargılama süreci olmayacağını ileri sürmüştür (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 150).

CHP Ankara Milletvekili Murat Emir Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğu ile alakalı olan değişiklik ile ilgili olarak bu değişikliğin Cumhurbaşkanı'nın yargılanabilmesinin önünün açılmasından ziyade Cumhurbaşkanı'na bir zırh giydireceğinden bahsetmiştir. Görevi biten Cumhurbaşkanı'nın aynı Kanun ile yargılanması ile Cumhurbaşkanı'nın yargılanmasının önünü ömür boyu tıkadığını iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 173).

Adalet Bakanı ve AK Parti Yozgat Milletvekili Bekir Bozdağ 105'inci maddede yapılan değişikliğe ithafen; "Cumhurbaşkanının resen imzaladığı kararlar ve emirler aleyhine Anayasa Mahkemesi dahil, yargı mercilerine başvurulamaz" ibaresinin Anayasa değişikliği ile çıkarılması ile Cumhurbaşkanına yargı yolunun açıldığını, dolayısıyla bu durumda hukuk devleti niteliğinin güçlendirdiğini ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 27-28).

3.2.5. Cumhurbaşkanı Yardımcıları, Cumhurbaşkanına Vekâlet ve Bakanlar

Anayasa Değişiklik Teklifindeki 10'uncu madde ile mevcut Anayasa'nın 106'ncı maddesinde değişikliğe gidilmiştir. TBMM Genel Kurulunda yapılan oylama sonucunda 343 kabul ve 135 ret oyu ile kabul edilen bu değişiklik ile "Cumhurbaşkanına vekillik etme" başlığı "Cumhurbaşkanı yardımcıları, Cumhurbaşkanına vekâlet ve bakanlar" şeklinde değiştirilmiştir.

Cumhurbaşkanının hastalık, yurt dışına çıkma gibi sebeplerden dolayı geçici olarak görevinden ayrılması durumunda Cumhurbaşkanı Yardımcısı Cumhurbaşkanına vekâlet etmekte ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanmaktadır (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 175). Yani mevcut Anayasa ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı'na verilen vekâlet yetkisi Cumhurbaşkanı Yardımcısına devredilmektedir.

Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve bakanlar, Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve görevden alınır. TBMM üyeleri, Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve bakan olarak atanırlarsa üyelikleri sona ermektedir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 176).

Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar Cumhurbaşkanına karşı sorumludur. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında görevleri ile ilgili suç işledikleri iddiasıyla TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğunun verecekleri önerge ile soruşturma açılması istenebilir. Meclis bu önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyu ile soruşturma açılmasına karar verebilir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 176).

Soruşturma açılmasına karar verilmesi durumunda Meclisteki siyasi partilerin güçleri oranında komisyona verecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasında her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak olan on beş kişilik komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 176).

Bu rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren 10 gün içinde dağıtılır ve dağıtımından itibaren 10 gün içinde Genel Kurulda görüşülür. TBMM üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alınabilir. Yargılama üç ay içerisinde tamamlanamaması halinde bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir ve bu süre içinde yargılama kesin olarak tamamlanır. Keza bu kişilerin görevde buldukları süre içinde işledikleri iddia edilen suçlar için, görevleri bittikten sonra da bu maddenin hükümleri uygulanmaktadır. Buna karşın Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar görevleri ile ilgili olmayan suçlarda yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümlerden yargılanır (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 176).

Anayasa Komisyonunda tartışılan 10'uncu maddede belirtilen Cumhurbaşkanı Yardımcılarının nitelikleri belirtilmemiştir. Bu durum da, nadir durumlarda da olsa Cumhurbaşkanı vekâlet edecek olan Cumhurbaşkanı Yardımcısının yürütmenin yetkilerine sahip olması sonucunu doğuracağı için Anayasa Komisyonunda AK Partili Milletvekillerinden Murat Alparıslan, Haydar Ali Yıldız ve Kemalettin Yılmaztekin değişiklik önergesi vermiştir. Kabul edilen bu önergede nitelikleri belli olmayan Cumhurbaşkanı Yardımcıları için "milletvekili seçilme yeterliliğine sahip kişiler arasından" ibaresi eklenmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde ant içme şartı getirilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 205).

CHP Eskişehir Milletvekili Utku Çakırözer Cumhurbaşkanı yardımcılarını veya bakanların yargılanmaları konusuna dikkat çekmektedir. Çakırözer'e göre; Cumhurbaşkanı yardımcılarını ya da bakanların suç işlemeleri durumunda salt çoğunluk ile soruşturma açılmasının istenmesi, bunun sonucunda beşte üç çoğunluk ile Meclisin soruşturma açılmasına karar vermesi ve Yüce Divana sevk için Meclisin üçte ikisinin

oyunun aranması durumu ile yargısal denetim yolunun kapatıldığını iddia etmiştir. Bunun gerekçesi olarak da Meclis çoğunluğunun Cumhurbaşkanının iradesine bağlı bir durumda olacağı için üçte iki, yani yeni düzenlemeler ile birlikte 400 Milletvekilinin onayının alınamayacağını ileri sürmüştür (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 11). CHP Afyonkarahisar Milletvekili Burcu Köksal da bu durumun imkânsız olduğunu, ancak hayal olabileceğini söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 182).

CHP Çanakkale Milletvekili Muharrem Erkek; Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanların seçilmiş olmama durumları ve bu kişilerin Parlamenta veya millete karşı sorumluluklarının da bulunmadığını belirtmiştir. Burhan Kuzu'nun da bu konuda üst düzey kamu görevlilerinin atanmasının "onaya tabi olunması gerektiği" sözü olduğunu hatırlatan Muharrem Erkek bu durumda bürokratik oligarşinin oluşacağını iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 135).

HDP Adana Milletvekili Meral Danış Beştaş Anayasa teklifinde Cumhurbaşkanı yardımcılarının sayısında bir sınır bulunmadığını belirtmiş ve sınırlama olması konusunda bir kapsam belirtilmesi gerektiğini söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 189).

3.2.6. Türkiye Büyük Millet Meclisi

AK Parti'nin önerdiği Anayasa Değişiklik Teklifindeki 2'inci maddeyle Anayasanın 75'inci maddesi değiştirilerek; yasama yetkisi beş yüz elli milletvekili üye sayısından altı yüze çıkartılan TBMM'ye verilmektedir. Değişiklik Meclis Genel Kurulunda 343 kabul ve 133 ret oyu neticesinde kabul edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 26 Aralık 2016: 142).

Bu değişiklik ile ilgili olarak HDP Adana Milletvekili Meral Danış Beştaş; 2'inci maddenin gerekçesi olarak belirtilen "nüfus artışına uygun olarak milletvekili sayısı 600'e çıkarılmaktadır" hesaplamasının hangi matematiksel hesapla yapıldığı konusunda ayrıntılı bir açıklama yapılmasını istemiştir. Komisyon Başkanı Mustafa Şentop'un imza sahiplerinin bu konuyu açıklayacaklarını belirtmesi üzerine Meral Danış Beştaş; kimsenin

hiçbir şey açıklama gereğinde bulunmadığını “oylarımız yeterli biz yaptık ve olacak” şeklinde bir tavır takınıldığını söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 26 Aralık 2016: 145).

CHP Denizli Milletvekili Kazım Arslan milletvekili sayısını arttırmaya yönelik olan bu düzenleme için; Türkiye’nin böyle bir artışa ihtiyacının olmadığını, aksine vatandaşların mevcut milletvekili sayısını bile fazla gördüklerini belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 26 Aralık 2016: 168).

CHP İstanbul Milletvekili Mahmut Tanal da milletvekili sayısının arttırılmasını eleştirerek, imtiyazlılar sınıfına ekstra yeni imtiyaz çıkarıyoruz demiş ve artacak olan milletvekili sayısı ile birlikte danışmanlar, araçlar artacağını ve bunun da istismara sebep olacağını iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 26 Aralık 2016: 173).

Anayasa Değişiklik Teklifindeki 3’üncü maddede mevcut Anayasanın 76’ncı maddesi değiştirilerek Milletvekili seçilme yaşı yirmi beşten on sekize indirilmiştir. Genel Kurulda 341 kabul, 139 ret oyu alınmasıyla kabul edilen değişiklik teklifinde ayrıca “yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olanlar” ibaresi “askerlikle ilişkisi olanlar” şeklinde değiştirilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 26 Aralık 2016: 181).

AK Parti Antalya Milletvekili Mustafa Köse bu değişikliğin yapılmasının demokrasiye katkı sağlayacağını belirtmiştir. Bu değişiklik ile gençlerin siyasete daha aktif katılacağını öne süren Mustafa Köse aynı zamanda gençlerin kendi akranları tarafından da temsilinin sağlanacağını belirtmiştir. Bunlara ek olarak şuan günümüzde gelişmiş denebilecek 45 ülkede seçilme yaşının 18 olduğunu vurgulamıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 27 Aralık 2016: 20).

HDP Adana Milletvekili Meral Danış Beştaş siyasetin gençleştirilmesini savunduğunu belirtmiştir. 18 yaşındaki bireyler eğer askere gidiyorsa, çalışabiliyorsa, seçme hakkını kullanabiliyorsa, ki hayatın her alanına 18’den daha küçük yaşta atılabiliyorsa tabii ki seçilme hakkına da sahip olmalıdır diye eklemiştir. Ancak iktidarın bu değişikliğe gitmesini bir makyaj olarak gördüğünü, referandumda gençlerin oy vermesi için yapıldığını ileri sürmüştür (TBMM Tutanak Dergisi, 27 Aralık 2016: 38-39).

Anayasa Değişiklik Teklifindeki 5’inci maddeyle Anayasanın 87’nci maddesindeki Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri ile ilgili değişiklik

yapılması öngörülmüştür. Genel Kurulda yapılan ve CHP milletvekillerinin katılmadığı oylamada 343 kabul ve 7 ret oyu ile değişiklik kabul edilmiştir.

TBMM'nin görev ve yetkileri; kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; bütçe ve kesinhesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilanına karar vermek; milletlerarası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, TBMM üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilanına karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir (<http://www2.tbmm.gov.tr>). Değişiklik ile “Bakanlar Kurulunu ve bakanları denetleme, Bakanlar Kuruluna belli konularda KHK çıkarma yetkisi verme” görev ve yetkileri Meclisten alınmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 27 Aralık 2016: 122).

Anayasa Komisyon Başkanı Mustafa Şentop TBMM'nin görev ve yetkilerinin değiştirilmesi hususunda diğer milletvekillerine; “TBMM'nin kapısına kilit vuruluyor”, “yasamanın yetkileri tamamen elinden alınıyor” gibi eleştirilerin asılsız olduğunu ileri sürmüştür. Yapılan değişiklik ile yalnızca gensorunun çıkartıldığını bunun da getirilen sistemin tabiatından kaynaklandığını belirtmiştir. Yani halkın doğrudan seçtiği Cumhurbaşkanının atadığı yürütmeyi Meclisin denetlememesinin normal olan olduğunu belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 27 Aralık 2016: 177).

CHP Balıkesir Milletvekili Ahmet Akın; Osmanlı'dan bu yana Meclisin ülke ve toplum için önemli olduğunu ve yapılan değişiklik ile ülkenin geleneklerine tamamen aykırı olarak Meclisin etkisizleştirilmeye çalışıldığını söylemiş, Meclisin sadece görüntü olarak kenarda duracağı ve her şeyi Cumhurbaşkanının halledeceğini iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 27 Aralık 2016: 178-179).

Anayasa Komisyonunda görüşülen Anayasa Değişiklik Teklifinin 6'ncı maddesi ile mevcut Anayasanın 98'inci maddesi üzerinde değişiklik yapılması öngörülmüştür. “Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgi edinme ve denetim yolları” olan madde başlığının kaldırıldığı değişiklik teklifi Genel Kurulda yapılan oylama sonucunda 343 kabul, 137 ret oyu ile kabul edilmiştir.

TBMM belli bir konuda meclis araştırması, genel görüşme yapabilir; milletvekilleri yazılı soru sorabilir. TBMM'nin denetim yollarından “gensoru” yapılan değişiklik ile metinden çıkarılmıştır. Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinilmek

amacıyla yapılan incelemedir. Genel görüşme de yalnızca toplumu ilgilendiren bir konunun TBMM Genel Kurulunda görüşülmesidir. Yani mevcut Anayasadaki “Devlet faaliyetlerini ilgilendiren” ibaresi Anayasa değişiklik teklifinde çıkarılmıştır. Yazılı soru; yazılı olarak en geç on beş gün içerisinde cevaplanmak üzere milletvekillerinin, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlara yazılı olarak soru sormalarından ibarettir. Burada “başbakan ve bakanlar kurulu” ibaresi çıkartılarak “Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar” ifadesi dahil edilmiştir. Meclis araştırması, genel görüşme ve yazılı soru önergelerinin verilme şekli, içeriği ve kapsamı ile araştırma usulleri Meclis İhtüzüğü ile düzenlenir (TBMM Tutanak Dergisi, 27 Aralık 2016: 183).

Ancak Anayasa Komisyonuna AK Parti Milletvekillerinden Zekeriya Birkan, Markar Eseyan ve Kemalettin Yılmaztekin’in sunduğu değişiklik önergesi ile Anayasa’nın 98’inci maddesinin birinci fıkrasına “meclis soruşturması ve yazılı soru yollarıyla bilgi edinme ve denetleme yetkisini kullanır” ibaresinin eklenmesi, ikinci fıkrasındaki “edinilmek” yerine “edinmek” kelimesi ile değiştirilmesi, üçüncü fıkrasında “toplumu” ifadesinden sonra “devlet faaliyetlerini” ibaresinin eklenmesi, dördüncü fıkrasının da “Meclis soruşturması, Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar hakkında 106’ncı maddenin beşinci, altıncı, yedinci fıkraları uyarınca yapılan soruşturmadan ibarettir” şeklinde değiştirilmesini teklif etmişlerdir ve bu teklif edilen önerge Anayasa Komisyonu tarafından kabul edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 29).

CHP Trabzon Milletvekili Haluk Pekşen; Anayasa Değişiklik Teklifine bakıldığında bilerek veya bilmeyerek Parlamentonun işlevine ilişkin en önemli hükümlerden bir tanesi olan denetleme yetkisinin metinden çıkarılmış olduğuna değinmiştir. Ayrıca bu maddenin hukuk tekniğine uygun olmayan bir yazım dili ile yazıldığını belirterek yeniden hukuki teknikle bir düzenleme talep etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 8-9).

AK Parti Trabzon Milletvekili Salih Cora, kuvvetler ayrılığına vurgu yaparak Meclisin gensoru yetkisinin kaldırılmasının, uygulanması hedeflenen siyasal sistemin mantığına uygun bir değişiklik olduğunu ifade etmiştir. Teklifteki genel görüşme tanımına da atıf yaparak, devlet faaliyetlerini ilgilendiren konularda genel görüşme yapılamayacak olunmasını, devlet faaliyetlerinin artık tamamen yürütme organını ilgilendiren bir konu

olduğunu ve bunun da yürütmenin kontrolüne verileceğini belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 13).

HDP Mardin Milletvekili Erol Dora, egemenliğin kaynağını oluşturan milletin temsilcisi konumunda bulunan yasama organının yürütme organını denetlemesi gerektiğinden bahsetmiştir. Bu denetleme yetkisinin aslında yasama ve yürütme arasındaki iletişimi sağladığını, bu sayede halkın taleplerinin hükûmete ulaşacağını iddia etmiştir. Parlamento'nun millettten aldığı yetkiyle hükûmetin aldığı kararları denetleme hakkına sahip olduğunu ileri sürmüştür (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 50).

3.2.7. Yargı

AK Parti'nin önerdiği Anayasa Değişiklik Teklifinin 1'inci maddesinde “Yargı yetkisi” kenar başlıklı Anayasanın 9'uncu maddesindeki bağımsız ibaresinden sonra tarafsız ibaresi eklenmiştir. Genel Kurulda 347 kabul oyuna karşı 132 ret oyu verilmesiyle kabul edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 24 Aralık 2016: 57).

Adalet Bakanı ve AK Parti Yozgat Milletvekili Bekir Bozdağ bu düzenlemenin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki “Adil Yargılanma Hakkının” Anayasa'ya yansıtılması anlamını taşıdığını belirtmiştir. Ayrıca cumhuriyetin niteliklerinden birisi olan “hukuk devleti” vasfının da bu değişiklik ile güçleneceğini iddia etmiştir. Bütün partilerin “tarafsız” ibaresinin bu maddeye eklenmesi konusunda müttefik olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 26 Aralık 2016: 61).

CHP Çanakkale Milletvekili Muharrem Erkek yargının bağımsız ve tarafsız olmasına tabii karşı olmadıklarını ancak bunun yalnızca yazı ile yazmakla mümkün olmadığını ifade etmiştir. Yargı bağımsızlığının bütün anayasalarda yazılı olduğundan bahseden Muharrem Erkek, Esad'ın Suriye Anayasasında, Sisi'nin Mısır Anayasasında ve hatta Kuzey Kore Anayasasında bile yazılı olduğundan bahsetmiştir. Yargı bağımsızlığının gerçekleşmesi için yargıçların yasama ve yürütme erkleri ile uygun olmayan ilişkilerden uzak durması gerektiğini eklemiş ve Türkiye'de yüksek yargı organlarının Sayın Cumhurbaşkanının önünde düğme veya ilik olmadığı halde

cüppelerinin önünü iliklemeğe çalıştıklarını iddia etmiştir. Bunlara ek olarak Anayasaya yargıya “tarafsızlık” ibaresi eklenmesinin yanında HSYK’nın yarısını Cumhurbaşkanının ataması ve Adalet Bakanı ve müsteşarın bu kurumların üyesi sayıldığından dolayı yapılan bu değişikliği samimi bulmadığını belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 26 Aralık 2016: 73-74).

CHP Aydın Milletvekili Bülent Tezcan, Türkiye’nin “Dosyayı tutuklamaya sevk etmezsem benim başıma iş gelir”, “Tutuklama kararı vermezsem ben de tutuklanabilirim” gibi korku ve kaygıların yaşandığı bir ülke haline geldiğini iddia etmiştir. Buna ek olarak Anayasa Mahkemesinin 15 üyesinden 12’sinin Cumhurbaşkanı tarafından belirlendiği bir yargı sisteminin bağımsız ve tarafsız olamayacağını iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 26 Aralık 2016: 7-8).

HDP Adana Milletvekili Meral Daniş Beştaş’da Anayasa’da yargının bağımsız ve tarafsız yazmasının önemini vurgulamış ancak bunun yalnızca yazıda kalmaması gerektiğini belirtmiştir. Hali hazırda Anayasa’da “yargı bağımsızdır” ibaresi bulunmasına rağmen Türkiye’deki insanların 100 tanesinden 93 tanesinin yargının taraflı olduğunu düşündüğünü iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 26 Aralık 2016: 118).

Anayasa Değişiklik Teklifindeki 14’üncü madde ile Anayasanın 159’uncu maddesinin başlığı ile birinci ve dokuzuncu fıkralarında yer alan “Yüksek” ibareleri metinden çıkarılmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 103).

Anayasa Değişiklik Teklifinin 14’üncü maddesi AK Partili Milletvekilleri Muhammet Emin Akbaşoğlu, Yusuf Başer, Haydar Ali Yıldız, Murat Alparıslan, Zekeriya Birkan ve Kemalettin Yılmaztekin’in imzaları ile sunulan değişiklik önergesi ile son halini alarak oy çokluğu ile kabul edilmiştir. TBMM Genel Kurulunda oylanarak değişiklik teklifi 341 kabul, 133 ret oyu ile kabul edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 129).

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’ndaki “Yüksek” ibaresi çıkarılmıştır. Hakimler ve Savcılar Kurulu on üç üyeden oluşmakla beraber iki daire halinde çalışmaktadır. Kurulun başkanı Adalet Bakanındır. Adalet Bakanının katılmadığı toplantılara Bakanın müsteşarı katılmaktadır. Kurulun üç üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş adli yargı hâkim ve savcılar arasında, bir üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş idari

yargı hâkim ve savcılar arasında Cumhurbaşkanınca; üç üyesi Yargıtay üyeleri, bir üyesi Danıştay üyeleri, üç üyesi nitelikleri kanunda belirtilen yükseköğretim kurumlarının hukuk dallarında görev yapan öğretim üyeleri ile avukatlar arasında TBMM tarafından seçilmektedir. Yani 4 üye Cumhurbaşkanı, 7 üye de TBMM tarafından atanmaktadır (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 103).

“Kurulun öğretim üyeleri ile avukatlar arasından seçilen üyelere, en az birinin öğretim üyesi ve en az birinin de avukat olması zorunludur. Kurulun Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından seçilecek üyeliklerine ilişkin başvurular, Meclis Başkanlığına yapılır. Başkanlık, başvuruları Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyona gönderir. Komisyon her bir üyelik için üç adayı, üye tam sayısının üçte iki çoğunluğuyla belirler. Birinci oylamada aday belirleme işleminin sonuçlandırılmaması hâlinde ikinci oylamada üye tam sayısının beşte üç çoğunluğu aranır. Bu oylamada da aday belirlenemediği takdirde her bir üyelik için en çok oyu alan iki aday arasında ad çekme usulü ile aday belirleme işlemi tamamlanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Komisyon tarafından belirlenen adaylar arasından, her bir üye için ayrı ayrı gizli oyla seçim yapar. Birinci oylamada üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu; bu oylamada seçimin sonuçlandırılmaması hâlinde, ikinci oylamada üye tam sayısının beşte üç çoğunluğu aranır. İkinci oylamada da üye seçilemediği takdirde en çok oyu alan iki aday arasında ad çekme usulü ile üye seçimi tamamlanır” (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 103-104).

Hakimler ve Savcılar Kurulu üyeleri dört yıl için seçilirler. Süreleri biten üyelerin bir kere daha seçilme hakları bulunmaktadır. Kurul üyeliğinin boşalması durumunda ise boşalmayı takiben otuz gün içinde yeni üyelerin seçimi yapılmaktadır (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 104).

CHP İstanbul Milletvekili Didem Engin Hakimler ve Savcılar Kurulunun üyelerinin yarısını Cumhurbaşkanının, diğer yarısını da Cumhurbaşkanının kontrolündeki Meclis üyelerinin seçmesinin yargının kontrol altına alınması anlamına geldiğini iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 89).

CHP Aydın Milletvekili Bülent Tezcan Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulundaki “Yüksek” ifadesinin kaldırılmasını isabetli bir karar olarak ifade etmiş, yüksek hiç bir vasfı kalmayan ve doğrudan bir kişinin kontrolü altına giren bir yargı düzeninin oluşturulduğunu iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 104).

HDP Mardin Milletvekili Erol Dora, çağdaş demokrasilerde Cumhurbaşkanının herhangi bir denetleme olmaksızın şartsız ve sınırsız bir şekilde Hakimler ve Savcılar

Kuruluna bu şekilde üye atama yetkisine sahip olmadığını iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 175).

CHP Antalya Milletvekili Çetin Osman Budak Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun yapısının ve üye seçiminin bu denli değiştirilmesi sonucunda yargı bağımsızlığı ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin zarar göreceğini, hatta bu düzenleme ile yargının siyasallaşacağını iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 208).

Anayasa Değişiklik Teklifindeki 13'üncü madde ile değiştirilen Anayasa'nın 142'nci maddesi ile disiplin mahkemeleri dışında askeri mahkemelerin kurulması yasaklanmıştır. Yani askeri mahkemeler kaldırılarak asker ve sivil ayrımı ortadan kaldırılmıştır. Ancak savaş hallerinde asker kişilerin görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakılması için görevli askeri mahkemeler kurulabilmektedir (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 77). TBMM Genel Kurulunda yapılan oylama sonucunda 343 kabul ve 133 ret oyu ile değişiklik kabul edilmiştir.

HDP Adana Milletvekili Meral Danış Beştaş yapılan bu düzenleme ile alakalı olarak; HDP'nin daha önce askeri mahkemelerin kaldırılmasını önerdiğini ancak şu anda bu değişikliğin yapılmasına gerek olmadığını belirtmiş, bunun sebebi olarak da yapılan değişiklikler ile yargının Cumhurbaşkanına bağlanması sonucunda yargının tarafsızlığı ve bağımsızlığının ortadan kalkması olduğunu ileri sürmüştür (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 98).

Anayasa Değişiklik Teklifindeki 16'ncı madde ile Anayasanın bir çok maddesinin değiştirilmesi öngörülmektedir. Bu değişikliğin bir tanesi de 146'ncı maddenin değiştirilmesidir. Teklifin "C" fıkrasında yer alan Anayasa Mahkemesi'nin üye sayısının 17 olması ibaresi 15 olarak değiştirilmiştir. Ayrıca üçüncü fıkrasında yer alan " , bir üyeyi Askerî Yargıtay, bir üyeyi Askerî Yüksek İdare Mahkemesi" ibaresi ile dördüncü fıkrasında yer alan " , Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi" ibareleri metninden çıkarılmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 178).

Yapılan değişiklik neticesinde Anayasa Mahkemesi'nin 12 üyesi Cumhurbaşkanı tarafından, 3 üyesi de Meclis tarafından seçilmektedir. Genel Kurulda oylanan değişiklik 341 kabul, 134 ret oyu ile kabul edilmiştir.

HDP Mardin Milletvekili Erol Dora 15 üyesinin 12 tanesi Cumhurbaşkanı tarafından seçilecek olan Anayasa Mahkemesinin Cumhurbaşkanını denetlemesinin imkânsız olacağını iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 19). CHP Mersin Milletvekili Aytuğ Atıcı da aynı bağlamda eleştirilerini Komisyona sunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 15).

CHP Antalya Milletvekili Çetin Osman Budak Anayasa Mahkemesinin üye yapısının değiştirilmesi ve Cumhurbaşkanının üyelerin seçiminde daha etkili bir hale getirilmesinin Anayasa Mahkemesinin gücünü zayıflattığını iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 208).

3.2.8. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Anayasa Değişiklik Teklifinde 4'üncü madde ile Anayasanın 77'nci maddesinde yapılan değişiklik ile "Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçim dönemi" olan kenar başlığı "Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanının seçim dönemi" olarak değiştirilmiştir. Ayrıca TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin beş yılda bir aynı gün yapılacağı belirtilmiştir. Buna göre süresi biten milletvekili yeniden seçilebilir. Cumhurbaşkanlığı seçiminde birinci oylamada gerekli çoğunluğun sağlanamaması halinde 101 inci maddedeki usule göre ikinci oylama yapılır (TBMM Tutanak Dergisi, 27 Aralık 2016: 53). Değişiklik için Genel Kurulda yapılan oylama 343 kabul, 139 ret oyu ile kabul edilmiştir.

Anayasa Değişiklik Teklifinin 11'inci maddesi ile mevcut Anayasa'nın 116'ncı maddesinin başlığı ile birlikte değişikliğe gidilmesi amaçlanarak seçimlerin yenilenmesi ile ilgili hususlara değinilmiştir. Bu durumda Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğu ile seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Bu halde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçiminin birlikte yapılacağına bir kere daha değinilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 205).

Cumhurbaşkanının seçimlerin yenilenmesine karar vermesi halinde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır.

Cumhurbaşkanının ikinci döneminde Meclis tarafından seçimlerin yenilenmesi kararı alınması halinde Cumhurbaşkanı bir kez daha aday olabilir. Seçimlerinin birlikte yenilenmesine karar verilen Meclisin ve Cumhurbaşkanının yetki ve görevleri, yeni Meclisin ve Cumhurbaşkanının göreve başlamasına kadar devam eder. Bu şekilde seçilen Meclis ve Cumhurbaşkanının görev süreleri de 5 yıldır (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 205).

Anayasa Komisyonunda AK Partili Milletvekillerinden Yusuf Başer, Zekeriya Birkan ve Markar Eseyan'ın sunduğu değişiklik önergesi ile “yetkileri, bu organların seçilmesine kadar sürer” ibaresi “yetki ve görevleri, yeni Meclisin ve Cumhurbaşkanının göreve başlamasına kadar devam eder” şeklinde değiştirilerek mevcut değişiklik son halini almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 35). Genel Kurulda oylanan değişiklik 341 kabul, 134 ret oyu ile kabul edilmiştir.

HDP Adana Milletvekili Meral Danış Beştaş, TBMM ve Cumhurbaşkanının seçimlerinin aynı gün yapılması durumunda, Cumhurbaşkanına seçilecek olan kişinin partisinin milletvekilleri listesini seçim öncesi ayarlayacağı, sonuç olarak yürütme ve yasamadaki ağırlıklı eğilimin tek kişinin kararıyla neticeleneceğini iddia etmektedir. Yasama yürütmeyi dengeleyemeyeceği için demokrasilerin en önemli mekanizmalarından olan denge ve denetleme sisteminin bu şartlar altında uygulanamayacağını belirtmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanının tek başına seçimleri yenileme kararı alabilmesinin yanında Meclisin seçimlerin yenilenmesine karar vermesi için aranan çoğunluğun Meclis için bir dezavantaj oluşturduğunu söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 27 Aralık 2016: 116).

CHP Artvin Milletvekili Uğur Bayraktutan; Cumhurbaşkanı ve TBMM seçimlerinin aynı tarihte yapılmasının adil seçim ilkesi, seçimlerin eşitliği ilkesine ve Anayasa hukukunda derin tereddütlere yol açacağından bahsetmiştir. Seçimlerin aynı tarihe konulmaya çalışılmasının sebebi olarak, hem yasamayı hem de yürütmeyi tek elde toplama çabası olarak ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 11).

3.2.9. Olağanüstü Hal Yönetimi

Anayasa Değişiklik Teklifinde 12'nci madde ile Anayasanın 119'uncu maddesinde de değişikliğe gidilmesi hedeflenmektedir. Bu maddede öncelikle "Olağanüstü yönetim usulleri" kenar başlığı "Olağanüstü hal yönetimi" olarak değiştirilmiş ve olağanüstü hal durumlarından bahsedilmiştir.

AK Partili Milletvekillerinden Murat Alparslan, Kemalettin Yıldıztekin, Zekeriya Birkan ve Yusuf Başer'in imzaladığı değişiklik önergesinin kabul edilmesi ile değişiklik teklif maddesi son halini almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 75). Genel Kurulda oylanan bu madde 344 kabul, 133 ret oyu ile kabul edilmiştir.

"Cumhurbaşkanı; savaş, savaş gerektirecek bir durumun baş göstermesi, seferberlik, ayaklanma, vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma, ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması, şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması, tabii afet veya tehlikeli salgın hastalık ya da ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması hallerinde yurdun tamamında veya bir bölgesinde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir.

Burada görüldüğü üzere olağanüstü hal ilan yetkisi Cumhurbaşkanlığı Başkanlığı'ndaki Bakanlar Kurulundan alınarak Cumhurbaşkanına verilmektedir.

TBMM'nin tatilde olduğu durumlarda ise derhal toplantıya çağrılır; Meclisin gerekli gördüğü takdirde olağanüstü halin süresini kısaltma, uzatma veya olağanüstü hali kaldırma yetkisi de bulunmaktadır.

Cumhurbaşkanının talebi doğrultusunda TBMM her seferinde dört ayı geçmemek üzere süreyi uzatabilir. Savaş hallerinde ise dört aylık süre aranmamaktadır.

Olağanüstü hal dönemlerinde vatandaşlar için getirilecek para, mal ve çalışma yükümlülükleri ile beraber 15'inci maddedeki ilkeler doğrultusunda hak ve özgürlüklerin nasıl sınırlandırılacağı veya geçici olarak durdurulması kanunla düzenlenmektedir.

Cumhurbaşkanı olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda sınırlara tabi olmaksızın kararname çıkarabilir. Resmi gazetede yayınlanan bu kararname aynı gün Meclisin onayına sunulur.

Savaş ve mücbir sebeplerle Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplanamaması hariç olmak üzere; olağanüstü hal sırasında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararname üç ay içerisinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülür ve karara bağlanır. Aksi halde olağanüstü hallerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi kendiliğinden yürürlükten kalkar." (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 35)

CHP Ankara Milletvekili Murat Emir, Cumhurbaşkanının olağanüstü hâl durumlarında "sınırlara bağlı kalmaksızın" kararname çıkartma yetkisi dolayısıyla temel hak ve özgürlüklerin hiçe sayılacağından bahsetmiş, önerge ile yargı yolunun da

kapandığını ve bu yapılan değişikliğin faşizme giden bir yol olduğunu iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 71).

3.2.10. Bütçe

Anayasa Değişiklik Teklifinin 15'inci maddesi ile mevcut Anayasa'nın 161'inci maddesinin değiştirilmesi amaçlanmıştır. "Bütçenin hazırlanması ve uygulanması" başlığının "Bütçe ve kesin hesap" şeklinde içeriği ile birlikte değiştirilmesi teklif edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 131). Anayasa Komisyonunda görüşülen ve AK Partili Milletvekillerinden Cengiz Aydoğdu, İsmail Aydın, Reşat Petek ve Kemalettin Yılmaztekin'in değişiklik önergesiyle son halini alan 15'inci madde Genel Kurulda oylanarak 341 kabul, 134 ret oyu ile kabul edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 177).

Teklif edilen değişiklik sonucunda bütçenin Meclis'te tartışılarak değiştirilmesinin artık söz konusu olmadığı, bütçe kanunun süresi içinde onaylanmaması durumunda geçici bir bütçe kanunun çıkartıldığı, geçici bütçe kanununun da çıkarılamaması durumunda bir önceki yıldaki bütçenin hesaplanarak değerlendirilmesi konuları eklenmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 131). Diğer durumların mevcut Anayasa'daki hükümler ile aynı olan Anayasa değişiklik teklifindeki bütçe ile ilgili olan maddenin tam metni;

"Kamu idarelerinin ve kamu iktisadî teşebbüsleri dışındaki kamu tüzel kişilerinin harcamaları yıllık bütçelerle yapılır.

Bütçe Kanunu'nun süresinde yürürlüğe konulamaması halinde, geçici bütçe kanunu çıkarılır. Geçici bütçe kanununun da çıkarılamaması durumunda yeni bütçe kanunu kabul edilinceye kadar bir önceki yılın bütçesi yeniden değerlendirilme oranına göre artırılarak uygulanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Genel Kurulda kamu idare bütçeleri hakkında düşüncelerini her bütçenin görüşülmesi sırasında açıklarlar, gider artırıcı veya gelirleri azaltıcı Önerilerde bulunamazlar.

Genel Kurulda kamu idare bütçeleri ile değişiklik önermeleri, üzerinde ayrıca görüşme yapılmaksızın okunur ve oylanır.

Merkezî yönetim bütçesiyle verilen ödenek, harcanabilecek tutarın sınırını gösterir. Harcanabilecek tutarın Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile aşılabileceğine dair bütçe kanununa hüküm konulamaz.

Cari yıl bütçesindeki ödenek artışı öngören değişiklik teklifleri ile cari ve izleyen yılların bütçelerine malî yük getiren tekliflerde, öngörülen giderleri karşılayabilecek malî kaynak gösterilmesi zorunludur.

Merkezi yönetim kesinhesap kanunu teklifi, ilgili olduğu malî yılın sonundan başlayarak en geç altı ay sonra Cumhurbaşkanı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur. Sayıştay genel uygunluk bildirimini, ilişkin olduğu kesinhesap kanun teklifinin verilmesinden başlayarak en geç yetmiş beş gün içinde Meclise sunar. Kesinhesap kanunu teklifi ve genel uygunluk bildiriminin Türkiye Büyük Millet Meclisine verilmiş olması, ilgili yıla ait Sayıştay’ca sonuçlandırılmamış denetim ve hesap yargılamasını önlemez ve bunların karara bağlandığı anlamına gelmez. Kesinhesap kanunu teklifi, yeni yıl bütçe kanunu teklifiyle birlikte görüşülür ve karara bağlanır.” (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 131-132).

CHP Ankara Milletvekili Bülent Kuşoğlu, yeni dönemde Sayıştay Kanunu’nun değiştiğini, bundan dolayı Sayıştay’dan 200 küsur rapor geldiğini, bu raporların incelenmesi için “kesin hesap komisyonu” kurulmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir. Mevcut durumda kesin hesabın incelenmediğini, dolayısıyla demokrasilerin en önemli görevlerinden bir tanesi olarak bütçe hakkının yerine getirilmediğini iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 65).

HDP Mardin Milletvekili Erol Dora, Cumhurbaşkanına verilen bütçeyi hazırlama yetkisinin özünde parlamentoların asli görevlerinden birisi olduğunu ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 175).

CHP Zonguldak Milletvekili Ünal Demirtaş bütçe düzenlemesiyle alakalı olarak, 79 milyonun bütçesinin tek bir kişiye teslim edileceğini belirtmiş, “tek bir kişi tüm Türkiye’den daha mı büyük?” Şeklinde eleştirilerini sunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 29 Aralık 2016: 185).

CHP Eskişehir Milletvekili Utku Çakırözer Meclisin bütçeyi reddetmesinin Cumhurbaşkanı üzerinde zorlayıcı bir etkide bulunmayacağını belirtmiştir. Ayrıca demokratik ya da parlamenter rejimlerde Meclisin bütçeyi reddetme yetkisi ile yürütmeyi denetleme kabiliyetinin olduğundan da bahsetmiştir. Bunlara ek olarak bütçe yapma yetkisinin Mecliste olması gerektiğini çünkü halkın egemenliğini temsil eden kurumun parlamento olduğunu belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 10).

AK Parti Samsun Milletvekili Orhan Kırçalı Cumhurbaşkanlığı hükûmet sisteminde Parlatonun daha güçlü olduğunu iddia etmiştir. Cumhurbaşkanının

Parlamentonun onayladığı bütçeyle halka hizmet ettiğini ve Parlamentonun koyduğu kurallar çerçevesinde icrai görev yapabildiğini iddia etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 83).

İstanbul Milletvekili Sibel Özdemir’de bütçe yetkisinin sınırlandırıldığı, denetim yetkisinin neredeyse yok edildiği, kanun yapma yetkisinin gasp edildiği ve fesih tehdidi altında olan Meclis’in Cumhurbaşkanından nasıl oluyor da daha güçlü olduğu sorusunu yönelterek Kırçalı’yı eleştirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 2016: 89).

SONUÇ

Yönetim olgusu, yeryüzünde ilk çağlardan itibaren toplumların bir ihtiyacı şeklinde varlığını sürdürmüştür. Tarihsel süreç içerisinde devletler, zaman zaman birbirlerinden oldukça farklı şekillerde yönetilmiştir. Halen daha bir çok düşünür en iyi yönetimin nasıl olabileceği sorusuna cevap aramaktadır.

Günümüzde modern toplumlarda devletler çoğunlukla demokratik siyasal sistemlerden “Başkanlık Sistemi”, “Parlamente Sistem” veya “Yarı Başkanlık Sistemi” ile yönetilmektedir. Bu üç siyasal sistemin birbirlerinden ayrışmasına, kuvvetler ayrılığı teorisindeki yasama ve yürütme organlarının arasındaki ilişkilerin farklı olması durumu sebep olmaktadır.

Devletler için hangi siyasal sistemin daha etkin, istikrarlı ve demokratik bir yönetim oluşturacağı sorusu yalnızca siyasal sistemler ile açıklanabilecek bir olgu değildir. Bunu açıklayabilmek için ülkelerin siyasal kültür, siyasi parti yapısı, seçim sistemi gibi unsurları da önem arz etmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’de hükûmet sistemleri üzerine yapılan tartışmalar güncel gelişmeler ışığında değerlendirilmiştir. Tutarlı bir sonuca gidilebilmesi adına; dünyada en yaygın kullanıma sahip ve bir çok ülkede iyi bir yönetim sonucunu doğuran parlamente sistem ile onun kadar yaygın olmayan ve sayılı ülkeler dışında yönetimde yeterince demokratik sonuçlar veremeyen başkanlık sistemi genel hatları ile incelenerek avantaj ve dezavantajlarına değinilmiştir.

Türkiye’deki hükûmet sisteminin tarihsel gelişimi incelendiğinde sürekli olarak yürütmenin yasama karşısında güçlendirildiği gözükmektedir. 1921 Anayasası ile meclis hükûmeti sisteminin benimsendiği söylenebilir. Sonrasında “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu” olarak yürürlüğe giren 1924 Anayasası bünyesinde meclis hükûmetini andıran maddeler bulunsa da parlamente sisteme biraz daha yaklaşıldığı gözükmektedir.

Kazuistik bir yapıda olan 1961 Anayasası ile TBMM'nin üstünlüğü sona ermiş ve kuvvetler birliğinden vazgeçilmiştir. Ayrıca kısmen de olsa anayasa yapım sürecine halk dahil edilmiş ve yapılan 1961 Anayasası'nda genel olarak parlamenter sistem öngörülmüştür.

Son olarak 1982 Anayasası yapılmış ve süreç içerisinde sürekli olarak değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliklerin sonuncusu 2017 yılının Nisan ayında yapılan Anayasa Değişiklik Referandumu ile gerçekleşmiştir. Bu değişikliğin parlamenter sistem Türkiye'sinde karşılaşılan koalisyon ve istikrar sorunlarının temel alınarak hazırlandığı gözükmektedir. Bununla beraber hükûmet sisteminin başkanlık sistemine benzer bir konum aldığı söylenebilir. Dolayısıyla oluşan güçlü devlet başkanı ile yürütme organı yasama karşısında güçlendirilmiştir.

1982 tarihinden bu yana yapılan hükûmet sistemi tartışmalarında temel argümanlar değişmemekle beraber gerek siyasilere gerekse bilim insanlarının fikirlerinde bir konsensüs sağlanamamaktadır.

Bu tartışmalar neticesinde aynı siyasal sistem ile yönetilen ülkelerde bile parti yapısından seçim sistemine, devlet örgütlenmesinden parlamento yapısına kadar bir çok değişken bulunduğu sonucuna varılmıştır. Örneğin parlamenter sistem ile yönetilen bir çok ülkede koalisyon hükûmetlerinin oluşmasına rağmen, 2010 yılına kadar yaklaşık 70 yıldır İngiltere'de koalisyon hükûmetlerinin oluşmamasıyla siyasal istikrarın sağlandığı söylenebilir. Bu da İngiltere'deki dar bölge ve çoğunluk esasına göre düzenlenen seçim sistemi, disiplinli parti yapısı ile iki partili sistem ile açıklanabilir. Yani siyasal istikrarın oluşması veya demokrasinin gelişmesinin yalnızca siyasal sistemler ile açıklanamayacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abdullah Gül'den önemli açıklamalar (2013, Şubat 28), *Hürriyet*.
- Akçalı P. (2007) “Siyasal İstikrar ve Başkanlık Sistemi: Amerikalı Birleşik Devletleri Örneği” *Başkanlık Sistemi ve Türkiye*, Ed. İ. Kamalak, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Aksu, A. (2013) “Başkanlık Sistemini Doğru Anlamak”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 51, 120-124.
- Arslan, N, T. (2003) “Yönetimde İstikrar Arayışları Çerçevesinde Siyasal Sistem Tartışmaları ve Başkanlık Sisteminin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 5, Sayı 3, 161-173.
- Aydın, H. (2012) “Türkiye’de Parlamenter Sistem Eleştirileri ve Başkanlık Sistemi”, Yüksek Lisans Tezi, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Aydınyurt, S. (2006) “Demokratik Bir Sistemde Parlamenter Sistem ve Başkanlık Sistemi ve Bu Bağlamda Türkiye’deki Sistem Tartışmalarının Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Bağlı, M. (2013) “Hikmet-i Hükümet”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 51, 185-189.
- Bahçeli'den Başkanlık Sistemi Açıklaması (2016, Mayıs 10) *NTV*.
- Bahçeli'den Başkanlık Sistemi Açıklaması (2016, Ekim 11) *Hürriyet*.
- Bahçeli'den Başkanlık Sistemi Açıklaması (2016, Ekim 18) *NTV*.
- Bal, B. (2001) *İstikrarsız Parlamentarizme Karşı Başkanlık Sistemi*, İstanbul: Der Yayınları.
- Başbakan: Bahçeli'nin Başkanlık ile İlgili Açıklamaları Ümit Verici (2016, Ekim 25) *BBC*

- Beceren, E. ve Kalağan, G. (2007) “Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemi; Türkiye’de Uygulanabilirliği Tartışmaları”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 11, 163-181.
- Burns, W. (2009) *A Brief History of Great Britain*, New York: Infobase Publishing.
- Cheibub, J. A. (2007) *Presidentialism, Parliamentarism and Democracy*, New York: Cambridge University Press.
- Çam, E. (1993) *Devlet Sistemleri*, İstanbul: Der Yayınları.
- Çam, E. (2000) *Çağdaş Devlet Sistemleri*, İstanbul: Der Yayınları.
- Çınar, Ö. H. (2013). “Birleşik Krallık’ta Hükûmet Sisteminin Yapısı ve İşleyişi”, *Başkanlık Sistemi Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Türkiye İçin Değerlendirmeler*, Ed. Aktaş M. ve Çoşkun, B., Ankara: Nobel Yayınları.
- Devlet Bahçeli Başkanlık Sistemi İçin Referanduma Yeşil Işık Yaktı (2016, Ekim 18) *Kamusalhaberler*
- Duman, S. (2013) “Türkiye İçin Başkanlık Sistemi Değerlendirmeleri”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 51, 636-663.
- Duverger, M. (1994) *Siyasal Rejimler*, Çev.: T. Tunçdoğan, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Elma, F. (2013) “Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışması ve Parlamenter Sistemin Gelişimi: Anayasal Çerçeve de Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *5. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi*, Sırbistan.
- Erat, V. (2015) “Türkiye’de Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesinin Hükûmet Sistemi Üzerine Etkileri”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 13, Sayı 25, 325-355.
- Erdoğan, Başkanlık İçin Bahçeli’ye Teşekkür Etti, İdam Mesajı verdi: Geciktirilmesi Doğru Olmaz (2016, Ekim 29) *T24*
- Erdoğan Başkanlık İstiyor (2003, Nisan 21) *Hürriyet*.
- Erdoğan, M. (2001) *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Eroğul, C. (1996) *Çağdaş Devlet Düzenleri*, Ankara: İmaj Yayınları.
- Eyalet İtirafı Her Şeyi Netleştirdi, <http://habercem.com/m/haber.php?id=68965>, (29 Mart 2013).
- Fedayi, C. (2011) *Siyaset Bilimi*, Ankara, Kadim Yayınları, 1. Baskı.

- Fedayi, C. (2013) “Mazi, Hâl ve İstikbal Boyutlarıyla Başkanlık Sistemi”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 51, 679-692.
- Fendoğlu, H. T. (2007) *Türkiye'nin Demokratik Gelişimi ve Avrupa Birliği*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Fendoğlu, H. T. (2012) “Başkanlık Sistemi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, 39-60.
- Fendoğlu, H. T. (2013) Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 51, 567-586.
- Gözler, K. (2001) *Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözler, K. (2007) *Anayasa Hukukuna Giriş*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gül, H. ve Gül, S. S. ve Kamalak, İ. (2015) “Demokrasi, Siyasal Rejim ve Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi”, *Toplum ve Demokrasi*, Cilt 9, Sayı 19-20, 127-148.
- Güneş, T. (1956) *Parlamenter Rejimin Bugünkü Manası ve İşleyişi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Gürbüz, Y. (1987) *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Haddini Bil (2003, Nisan 23) *Hürriyet*.
- Hekimoğlu, M. M. (2010) *Anayasa Hukukunda Antidemokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye*, Ankara: Detay Yayıncılık, 1. Baskı.
- Heywood A. (2012) *Siyasetin Temel Kavramları*, Çev.: Hayrettin Özler, Ankara: Adres Yayınları, 1. Baskı.
- İnşallah MHP İle Yapacağız. (2016, Kasım 12) *Milliyet*.
- Jones, B. ve Kavanagh, D. (2003), *British Politics Today*, Manchester: Manchester University Press, 7. Baskı.
- Kahraman, M. (2012) “Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık Ya Da Yarı-Başkanlık Sistemlerinin Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:9, Sayı:18, 431-457.
- Kalaycıoğlu, E. (2005) “Başkanlık Rejimi: Türkiye’nin Diktatörlük Tehdidiyle Sınavı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 77, 13-29.

- Kan Dökmeden Başkanlık Sistemini Gerçekleştiremezsiniz (2016, Mayıs 11) *NTV*.
- Karatepe, Ş. (2013) “Hükûmet Sistemleri ve Türkiye”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 51, 223-235.
- Kılıçdaroğlu: O Cumhuriyet Seni Başbakan Yaptı (2013, Nisan 13) *Hürriyet*.
- Kılıçdaroğlu’ndan Başkanlık Sistemi Açıklaması (2016, Kasım 12) *DHA*.
- Kubalı, H. N. (1971) *Anayasa Hukuku Dersleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Kuzu, B. (2005) “Türkiye İçin Başkanlık Sistemi”, *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat*, Ed. A. Küçük, S. Bakan, A. Karadağ, İstanbul: Alfa Akademi, Cilt 1, 1.Baskı.
- Kuzu, B. (2011) *Her Yönü İle Başkanlık Sistemi*, İstanbul: BKY Yayınları.
- Kuzu, B. (2013)” Neden Başkanlık Hükûmeti?”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 51, 25-51.
- Küçük, A. (2017) “Yeni Anayasa Değişikliği İle Getirilmek İstenen Türkiye’ye Özgü Başkanlık Sistemi: Korkular, Algılar, Beklentiler”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 85, 157-189.
- Küçükoba, G. (2014) “Başkanlık Sistemi ve Türkiye’ye Uygunluğu Sorunsalı”, Yüksek Lisans Tezi, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Lijphart, A. (1986) *Çağdaş Demokrasiler*, Çev.: E. Özbudun, Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Lijphart, A. (1995) *Çağdaş Demokrasiler, Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, Çev.: E. Özbudun, E. Onulduran, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Lijphart, A. (1999) *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, London: Yale University Press.
- Linz, J. (1990) “The Perils of Presidentialism”, *Journal of Democracy*, Vol. 1, Winter, 51-69.
- Linz, J. (1994) “Presidential or Parliamentary Democracy: Does It make a Difference”, *The Failure of Presidential Democracy*, Ed. J. Linz ve A. Valenzuela, Baltimore: The John Hopkins University Press.
- MHP Lideri Devlet Bahçeli’den ‘Başkanlık Sistemi’ Açıklaması (2016, Ekim 15) *NTV*.

- Oder, B. E. (2005) “Türkiye’de Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Rejimi Tartışmaları: 1991-2005 Yılları Arasında Basına Yansıyan Öneri ve Tepkilerden Kesitler”, *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, Sayı 77, 31-71.
- Ortaylı, İ. (1987) *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Oruçlu, A. (2008) “Başkanlık Sisteminin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Örgün, F. (1999) *Dar Gelen Gömlek Başkanlık Sistemi*, İstanbul: Bilge Yayınları.
- Özalp, Y, N. (2006) “Türkiye’de Yasa Yapımı: Nicelik Sorunu mu, Nitelik Sorunu mu?”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 61, Sayı 1, 267-295.
- Özbudun, E. (1989) *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2. Baskı.
- Özbudun, E. (2004) *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özbudun, E. (2005) “Başkanlık Sistemi Tartışmaları”, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 104-112.
- Özbudun, E. (2015) “Başkanlık Sistemi ve Türkiye”, Ankara: *Liberal Perspektif Analiz*, Sayı: 1.
- Özer, A. (1998) Başkanlık Hükûmet Sistemi ve Bu Sistemin Türkiye Açısından Uygulanabilirliği, Ankara: Şekerbank Yayınları.
- Roskin, G. M. (2014) *Çağdaş Devlet Sistemleri*, Çev.: Bahattin Seçilmişoğlu, Ankara: Adres Yayınları, 7. Baskı.
- Sartori, G. (1997) *Karşılaştırılmalı Anayasa Mühendisliği*, Çev.: E. Özbudun, Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Schmidt, S. W. ve Shelley, M. C. ve Bardes, B.A. (1987) *American Government and Politics Today*, St. Paul Minnesota: West Publishing Company.
- Seçilmiş Padişah (2014, Nisan 21) *Cumhuriyet*.
- Sencer, M. (1992) *Türkiye’nin Yönetim Yapısı*, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Sezginer, M. (2010) *Günümüz Demokrasilerinde Kuvvetler İlişkisi ve 1982 Anayasası’nda Sorunlar*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı.
- Şahin, E. (2015) “1982 Anayasasının Hazırlanış Sürecinde Başkanlık Sistemi Tartışmaları ve Yürütmenin Güçlendirilmesi”, *Siyaset Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 4, 43-67.

- Şahin'den Başkanlık Sistemine Destek (2003, Nisan 22) *Hürriyet*.
- Şıvgın, H. (1997) *Türkiye İçin Umut Krizden Çıkış-Yeniden Yapılanma ve Başkanlık Sistemi*, Ankara: Türk Dünyasında Demokrasiyi Geliştirme Vakfı Yayını.
- Tanör, B. (2013) *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul: YKY Yayınları, 23. Baskı.
- Teziç, E. (1998) *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 5. Baskı.
- Teziç, E. (2001) *Anayasa Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Teziç: Rejim krizine yol açabilir (2007, Mayıs 11) *Sabah*.
- Teziç, E. (2013) “Başkanlık Rejimini Anlamak” *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 51, 366-371.
- Tosun, G. ve Tosun, T. (1999). *Türkiye'nin Siyasal İstikrar Arayışı*, Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri, İstanbul: Alfa Yayınları
- Tunaya, T. (1980) *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, İstanbul: İÜHF Yayınları.
- Tunç, H. (1991) “Parlamente Rejimlerde Yasama Faaliyetleri Açısından İktidar-Muhalefet İlişkileri ve Türkiye”, *Konya Ticaret Odası Dergisi*, Haziran, 40 (4).
- Tunç, H; Yavuz, B. (2009) “Avantaj ve Dezavantajlarıyla Başkanlık Sistemi” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 81, 1-39.
- Tunç, H. (2013) “Türkiye’de Başkanlık Sistemi mi ? Parlamento Sistemi mi ?”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 51, 280-283.
- Turan, İ. (2013) “Başkanlık Sistemi Ve Ülkemizde Başkanlık Sistemi Tartışmaları”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 51, 525-530.
- Turan, İ. (2015) “Başkanlık Sistemi Sevdası: Zayıf Temelli Bir Özlem”, Ed. T. Ergül *Başkanlık Sistemi*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 113-125.
- Turgut, M. (1998) *Başkanlık sistemi, Ordu ve Demokrasi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Turhan, M. (1989) *Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını.
- Turhan, M. (2012) “Anayasa Hukukunda Hükümet Sistemi Tartışmaları”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 66, 57-75.
- Türe, İ. (2006) “Anayasa Mahkemesi ve Parlamento Demokrasi” *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 28, 87-102.

- Türkiye Başkanlık Sistemine Adım Attı (22 Nisan 2014) *Star*.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Komisyonu Tutanak Dergisi (2016, 24 Aralık),
Dönem: 26, Cilt: 1, Yasama Yılı: 2.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Komisyonu Tutanak Dergisi (2016, 26 Aralık),
Dönem: 26, Cilt: 1, Yasama Yılı: 2.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Komisyonu Tutanak Dergisi (2016, 27 Aralık),
Dönem: 26, Cilt: 1, Yasama Yılı: 2
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Komisyonu Tutanak Dergisi (2016, 28 Aralık),
Dönem: 26, Cilt: 1, Yasama Yılı: 2.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Komisyonu Tutanak Dergisi (2016, 29 Aralık),
Dönem: 26, Cilt: 1, Yasama Yılı: 2.
- Uluşahin, N. (1999) *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Üskül, Z. M. (2013) “Başkanlık Sistemi mi ? Neden ?”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 51, 530-537.
- Vernon, M. C. (1961) *Devlet Sistemleri: Mukayeseli Devlet İdaresine Giriş*, Çev.: Mümtaz Soysal, Ankara.
- Yaman, A. (2014) *Başkanlık Sistemi, Uygulamaları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ocak 2014, Cilt: 24, Sayı: 1, 83-98.
- Yanık, M. (1997) *Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yanık, M. (2013) “Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 51, 663-668.
- Yayman, H. (2016) *Türkiye’de Devlet Reformu ve Başkanlık Sistemi*, İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık
- Yazıcı, S. (2005), “Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme”, *Başkanlık Sistemi*, Ed. Ergül, T., Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayını, Şen Matbaa, Sayı 77, 125-145.
- Yazıcı, S. (2011) *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı.

- Yıldız, A. (2012) *Türkiye'nin Parlamenter Sisteminde Hükümet*, Ankara: Murat Kitapevi.
- Yıldız, A. (2015) "Başkanlık Sistemi ve Türkiye" *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 1-14.
- Yılmaz, S. (2013) Başkanlık Sistemi; ABD, Türkiye'ye Örnek Olabilir mi ?, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 51, 617-635
- Yücel, B. (2008) "Parlamenter Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği", Doktora Tezi, *Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

İnternet Kaynakları

- 1921 Anayasası*, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa21.htm> (Erişim Tarihi : 9 Ekim 2016)
- 1924 Anayasası*, (a)<https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1924/1924-ilkhali/1924-ilkhali.pdf> (Erişim Tarihi : 9 Ekim 2016)
- 1961 Anayasası*, (b)<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> (Erişim Tarihi : 9 Ekim 2016)
- 1982 Anayasası*, (c)https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf (Erişim Tarihi : 9 Ekim 2016)
- 10 Aralık 2016 Anayasa Değişiklik Teklifi*, <http://www2.tbmm.gov.tr/d26/2/2-1504.pdf> (Erişim Tarihi : 9 Ekim 2016)

ÖZET

Bu çalışma Türkiye'deki hükûmet sistemi tartışmalarını güncel gelişmeler ışığında ele almak amacıyla yapılmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde zaman zaman gündeme gelen hükûmet sistemi tartışmaları son dönemde hız kazanmış, gündemi önemli ölçüde meşgul etmeye başlamıştır. Bu tartışmaların temelinde parlamenter sistemin hükûmet istikrarsızlıklarına sebep olma durumu yatmaktadır.

Üç bölümden oluşan çalışmada derleme metodu kullanılmaktadır. Bunun yanında karşılaştırmalı analizlere de yer verilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde genel olarak hükûmet sistemlerine yer verilmiştir. İkinci bölümde Türkiye'deki hükûmet sisteminin tarihsel gelişimi incelenmiştir.

Çalışmanın son, yani üçüncü bölümünde 1982'den bu yana olan hükûmet sistemi tartışmaları yer almıştır. Buna ek olarak 2017 Anayasa Değişikliği incelenmiştir.

ARŞİV Kayıt Bilgileri

Tezin Adı	: Hükûmet Sistemleri ve Türkiye'de Hükûmet Sistemi Tartışmaları
Tezin Yazarı	: Muhammet Sait PINARBAŞI
Tezin Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Köksal ÇALIŞKAN
Tezin Konumu	: Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	: 20.06.2017
Tezin Alanı	: Siyaset Bilimi
Tezin Yeri	: KBÜSBE-KARABÜK
Anahtar Sözcükler	: Parlamenter Sistem, Başkanlık Sistemi, Siyasal Sistem, Hükûmet Sistemi.

ABSTRACT

In this work, it is aimed to discuss the debates of the government system in Turkey under the light of current progress.

The discussions on the government system, which is occasionally become a current issue within the historical process, has been accelerated recently, and started to occupy the agenda. These discussions are underlain by the condition that the parliamentary system results in the governmental instabilities.

In this work composed of three chapters, it is used the compilation method. Besides this, the comparative analysis is also utilized. In the first chapter of the work, the government systems are investigated with general strokes. In the second chapter, the parliamentary system in Turkey and its development are examined by taking into consideration of the constitutions and occurred constitutional amendments.

The last part of the study, namely the third part, examined the amendment of the 2017 Constitution in Turkey and discussed the government system since 1982.

ARCHİVE Information

Name : Government Systems and Government System Discussions in Turkey
Writer : Muhammet Sait PINARBAŞI
Advisor : Yrd. Doç. Dr. Köksal ÇALIŞKAN
Position : Master
Date : 20.06.2017
Subject : Political Science
Place : KBÜSBE-KARABÜK
Keywords : Parliamentary System, Presidential System, Political System, Government System.

ÖZGEÇMİŞ

Muhammet Sait PINARBAŞI, 10.07.1988 yılında Sakarya'da doğdu. İlköğrenimini ve ortaöğrenimini Sakarya'da bitirdi. Sakarya Anadolu Lisesini bitirdikten sonra Sakarya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde lisans eğitimi aldı. Eğitim hayatında çeşitli işlerde çalışan Muhammet Sait PINARBAŞI, şu an Artvin Üniversitesi'nde görev yapmaktadır.

